

TALLINNA
TEHNIKAÜLIKOOL

Tartu Kolledž
Maastikuarhitektuuri õppetool

Olga Bassova

EESTI REGULAARSETE MÕISAPARKIDE PEAALEED MAASTIKUS

Magistritöö

Juhendaja: Sulev Nurme MSc

Tartu
2014

Olen magistr töö kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõttelisele seisukohtadele ning muudest allikatest pärinevatele andmetele on viidatud.

Autor: Olga Bassova

(allkiri)

.....

(kuupäev)

EESSÕNA

Ülikoolis veedetud aastate jooksul on barokkpark olnud alati teema, mida võiks lõpmatuseni avastada. Alleed on lumavad, neis peitub omapärane võlu. Alleesid kirjeldades ilmub silme ette puulehtede ja päikese kokkumäng, mis varjudena teele ilmub ning jalutajat saadab..

2013. aasta suvel, sattunud juhuslikult Purdi mõisa jalutama, tekkiski soov alleesid põhjalikumalt avastada.

Käesoleva töö valmimisele aitasid kaasa Sulev Nurme ja Urmas Lauri.

Suur tänu teile.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	7
1. REGULAARPARK JA ALLEE.....	9
1.1 Allee ja peallee	9
1.2 Alleede tähtsus ja tähendus	12
2. METOODIKA.....	20
2.1 Uurimise eesmärk ja objektid	20
2.2 Uurimisülesanded.....	21
2.3 Uurimismeetod	21
2.4 Tegevuskava	22
2.5 Andmete kogumine, analüüs ja vormistamine	23
2.5.1 Valimi moodustamine	23
2.5.2 Arhiiv ja töö kirjandusallikatega	24
2.5.3 Kaardianalüüs ja selle teostus	25
2.5.4 Välitööd.....	26
3. UURINGUOBJEKTIDE KIRJELDUS	32
3.1 Maardu (Harjumaa).....	32
3.2 Koigi (Järvamaa)	33
3.3 Purdi (Järvamaa).....	33
3.4 Saare (Jõgevamaa)	34
3.5 Suure-Lähtru (Läänemaa)	34
3.6 Sagadi (Lääne-Virumaa)	35
3.7 Vasta (Lääne-Virumaa).....	36
3.8 Palmse (Lääne-Virumaa)	36
3.9 Uue-Varbla (Pärnumaa)	37
3.10 Kuusiku (Raplamaa).....	37

3.11 Vana-Vigala (Raplamaa).....	37
3.12 Abja (Viljandimaa).....	38
3.13 Öisu (Viljandimaa).....	38
3.14 Luunja (Tartumaa).....	39
3.15 Riidaja (Valgamaa).....	39
4. ANDMETE ANALÜÜS	41
4.1 Kaardianalüüsi tulemused.....	41
4.1.1 Peaallee orientatsioon ilmakaarte suhtes	41
4.1.2 Loodusobjektid, ehitised ja muud tähelepanuväärsed objektid/nähtused ning nende paiknemine peaalleest lähtuvalt	42
4.1.3 Peaallee seotus ansamblituumikuga.....	43
4.1.4 Peaallee ulatus maastikku, laius ja kuju.....	44
4.1.5 Peaallee üldine terviklikkus	46
4.2 Välitööde tulemused	47
4.2.1 Välitööde teostamise andmed	47
4.2.2 Peaallee ulatus	47
4.2.3 Peaallee laius.....	48
4.2.4 Peaallepuude istutusvahe.....	49
4.2.5 Puuliikide määramine ja põhiliigid	50
4.2.6 Peaallee terviklikkus.....	51
4.2.7 Loodusobjektid, ehitised ja muud tähelepanuväärsed objektid/nähtused ning peaallee lõpp	52
4.2.8 Muud tähelepanekud	52
4.3 Kaardianalüüs ja välitööd - võrdlus.....	53
TULEMUSED	56
KOKKUVÕTE.....	61

SUMMARY	63
TABELITE JA SKEEMIDE LOEND	65
KASUTATUD ALLIKAD	66
AJALOOLISTE KAARTIDE VIITED.....	71
LISAD.....	73
Lisa 1. Algne valim	73
Lisa 2. Peaalleede fotod	74
Lisa 3. Mõistete seletused.....	90
Lisa 4. Kaardianalüüsi ankeedid	93
Lisa 5. Välitööde ankeedid	125

SISSEJUHATUS

Käesoleva töö peamiseks uurimisobjektiks on regulaarse mõisapargi peaallee.

Töö pealkirjast tulenevalt on vajalik ühe keskse mõiste selgitamine. Mida kujutab endast peaallee? Töö autor defineerib peaalleed kui teed, mis on mõlemalt poolt puudega ääristatud ning ei asu pargi sees, vaid algab mõisakompleksi (mõisaansambli) juurest ning suundub maastikku. Kompositsiooni poolest on peaallee pargi ja mõisaansambliga seotud ning paikneb üldjuhul ansamblituumikuga samal keskteljel. Peaallee seob pargiansambli maastikuga, toimides samaaegselt nii maastikuelemendi kui ka pargi kujunduselemendina.

Peamisteks eesmärkideks käesolevas töös on uurida peaalleede seoseid maastikuga, nende iseloomulikke jooni ning uurida nende terviklikkust.

Eesmärkide täitmiseks on kasutatud kvalitatiivset meetodit, juhtumiuuringu meetodit ning lihtsustatud VTA-meetodit (*Visual Tree Assessment method*)¹.

Teemavaliku ajendiks oli asjaolu, et alleesid pole käesolevas töös esitatud kriteeriumite alusel Eestis laiemalt uuritud; alleesid on siiani käsitletud pigem puude inventeerimise seisukohalt. Samas, allee on regulaarpargi üheks tähelepanuväärseimaks elemendiks. Sellest tulenevalt soovib töö autor toonitada allee tähtsust regulaarpargi autentsuse ühe olulisema säilitajana arvestades pargi ja maastiku suhteid.

Töö on jaotatud nelja suuremasse peatükki. Esimene peatükk käsitleb alleede teoreetilist poolt: ülevaade allee ajaloost, tähtsusest ja erinevatest tähendustest. Teine peatükk

¹ Periodicum Biologorum. Vol 115, No 13, 447 – 453. 2013 Adapted VTA and SIA method in tree static assessment with use of resistography. Milan Pernek

käsitleb metoodikat, kus on selgitatud uurimise eesmärgid, uurimismeetodid ning kuidas toimus andmete kogumine. Kolmandas peatükis on tutvustatud uuringuobjekte (15 objekti). Neljas peatükk käsitleb andmete analüüsi; selles peatükis on esitatud kaardianalüüs ja selle andmed, välitööde andmed ning mõlema võrdlus. Töö sisuliseks lõpetuseks on tulemuste osa, kus on esitatud vastused püstitatud uurimisülesannetele.

1. REGULAARPARK JA ALLEE

1.1 Allee ja peaallee

Alleed mõistetakse üldiselt kui teed, mis on mõlemalt poolt ääristatud puudega. Erinevates allikates on seda mõistet defineeritud üldjoontes sarnaselt, mõningate erisustega. Tänapäeval on kasutusel ka erinevaid sünonüüme, mis erinevalt kultuurist on kas samastatud mõistega „allee“ või on antud mõningane teine tähendusevarjund. Eestis samastatakse alleed puistestega, välismaal rohkem avenüüga. Eesti puhul ei ole allee ja puistee vahel sisulist erinevust ². Välismaal on avenüü ja allee üldjuhul sisuliselt samaväärsed. Avenüü tähendus võib erineda mõistest „allee“ linnades, kus *avenue* esineb tänavate nimetustes ³.

Avenüüde tähendusel on mitmeid variatsioone. Maastikuarhitektuuri ja –ehituse sõnaraamatu järgi tähendab avenüü laia puudega ääristatud teed või sissepääsuteed ⁴. Pargiterminite seletussõnaraamatu järgi on avenüü avar tänavpuistee, millele on iseloomulik mitmes reas istutatud puud, mõnikord ka hekid (jm madalhaljastus); avenüüks on nimetatud ka laia sirget tänavat, mis võib olla puudega ääristatud ⁵.

² Haljastaja käsiraamat. 1976. Aleksander Niine. Tallinn : Valgus. Lk 160

³ Street Name Policy. Los Angeles County Department of Public Works. Mapping and Property Management Division. Mapping and GIS Services Section. Street Name and House Numbering Unit. [www] <http://ladpw.org/services/roads/streetname/policy.pdf> (02.05.2014)

⁴ Dictionary of Landscape Architecture and Construction. 2005. Alan Jay Christensen. The McGraw-Hill Companies. Lk 26 / [www] <http://medha.lecture.ub.ac.id/files/2010/10/Dictionary-of-Landscape-Architecture-and-construction.pdf> (19.03.2014)

⁵ Pargiterminite seletussõnaraamat. 2012. S. Nurme, N. Nutt (Artes Terrae OÜ). Lk 12

Oxfordi sõnaraamatu järgi on avenüü linnas asetsev lai tee, mida ääristavad regulaarse istutusintervalliga puud. Samast sõnastikust leiab ka pisut teise tähenduse: avenüü on puudega ääristatud tee või rada, mis viib maamaja või muu sarnase hoone juurde. ⁶

Los Angelese (USA) linna tänavate nimetamise poliitika järgi on avenüü põhja-lõuna suunalise tee nimetus; ida-lääne suunalise tee nimetus on aga tänav. Nimetuste eristamine on selleks, et teada anda, mis suunaga tee on. Laiuse poolest on avenüüd umbes 24 meetri laiused (80 jalga). ⁷ Seega ei saa mõistet „avenüü“ alati samastada mõistega „allee“.

Ajalooliselt on avenüüd olnud barokkparkide ja –aedade üheks iseloomulikumaks tunnuseks. Donato Bramante kasutas telge kui keskset joont aiakujunduses. Algselt projekteeriti avenüüd aia sees olevate elementide suunas, hiljem suunati avenüüde abil vaated aiast väljapoole. Lõpuks kulgesid avenüüd radiaalselt kõikides suundades, mis pidi esile tõstma omaniku suursugusust. ⁸

Maastikuarhitektuuri seisukohalt on avenüü sirge tee koos rea puude või põõsastega mõlemal pool teed; avenüü rõhutas tulekut/saabumist silmapaistva maastikuarhitektuurilise või arhitektuurilise vormi juurde. Enamus juhtudel on avenüüde puud samaliigilised. Prantsuse termin „*allée*“ on omistatud avenüüdele, mis on istutatud parkides ja maastikuaedades. ⁹

Mõistet „avenüü“ on võimalik selgitada ka linnaplaneerimise seisukohalt. Washingtoni (USA) linnaplaan oli loodud aastal 1791 Pierre L'Enfant'i poolt. Barokne plaan sisaldas tseremoniaalseid kohti linnaruumis ja suursuguseid radiaalseid avenüüsid. Tulemuseks oli süsteem, mis koosnes lõikuvatest diagonaalsetest avenüüdest. Avenüüd algasid linna

⁶ Oxford Dictionaries. [www] http://www.oxforddictionaries.com/us/definition/american_english/avenue (02.05.2014)

⁷ Street Name Policy. Los Angeles County Department of Public Works. Mapping and Property Management Division. Mapping and GIS Services Section. Street Name and House Numbering Unit. [www] <http://ladpw.org/services/roads/streetname/policy.pdf> (02.05.2014)

⁸ Garden History. Philosophy and Design 2000 BC – 2000 AD. Tom Turner. Taylor & Francis e-Library : 2005. Lk 288. [www] <http://books.google.ee/books?id=Bk5MwBOzIXIC&pg=PA288&dq=baroque+gardens&hl=en&sa=X&ei=hn t jU5SdEaXL4AShniH4Bw&ved=OCC8Q6AEwAQ#v=snippet&q=avenue&f=false> (02.05.2014)

⁹ Reference.com [www] http://www.reference.com/browse/wiki/Avenue_%28landscape%29 (02.05.2014)

kahe kõige tähtsama hoone – presidendi- ja kongressihoone – juurest ning kulgesid radiaalselt laiali. L'Enfant täpsustas plaanide juurde kuuluvates märgetes, et avenüüd peavad olema laiad, suursugused, puudega ääristatud ning paigutatud sellisel moel, et visuaalselt oleksid seotud kõik topograafiliselt ideaalsed kohad kogu linnas.¹⁰

L'Enfant'i põhiliseks eesmärgiks oli ühendada linna nii füüsiliselt kui ka ruumiliselt. Avenüüd pidid tagama lihtsa ligipääsu linna laialdaste osade juurde.¹¹

Nagu eelnevalt mainitud, võib mõiste „avenüü“ olla sisuliselt samaväärne mõistega „allee“. Antero Sinisalo sõnastuses on allee regulaarsetest puuderidadest või hekkidest ääristatud aiatee, tee või pargitee, ka puiestee maastikus¹².

Maastikuarhitektuuri ja –ehituse sõnaraamatu (*Dictionary of Landscape Architecture and Construction*) järgi on allee lai kergliiklus- või sõidutee koos puude või kõrgete põõsastega mõlemal pool teed¹³.

Pargiterminite seletussõnaraamat käsitleb mõistet laiemalt. Allee on kahel või ühel pool teed korrapäraste vahedega ühes või mitmes reas istutatud puud või põõsad. Üldjuhul tähistatakse sõnaga „allee“ parkide ja aedadega seotud puiesteid. Allee on üks vanimaid maastikukujundusvõtteid. See suunab tähelepanu tee sihtpunktile, mille tõttu kasutati seda palju võimukandjate paleede juurde viivate teede ääres.¹⁴

Aleksander Niine on alleed nimetanud puiesteeks ning kirjeldanud seda kui teed, mis peab algama mingilt kindlalt kohalt ja suunduma mõnele rõhutatavale sihtobjektile¹⁵.

¹⁰ The L'Enfant and McMillan Plans. [www] <http://www.cr.nps.gov/nr/travel/wash/lenfant.htm> (02.05.2014)

¹¹ The Vision of Pierre L'Enfant: A City to Inspire, A Plan to Preserve. Glen Worthington. Georgetown University Law Center. 2005. [www] http://scholarship.law.georgetown.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=hpps_papers (02.05.2014)

¹² Aiakunst läbi aegade. I osa. 1999. Antero Sinisalo. Tallinn. Lk 9

¹³ Dictionary of Landscape Architecture and Construction. 2005. Alan Jay Christensen. The McGraw-Hill Companies. Lk 12 / [www] <http://medha.lecture.ub.ac.id/files/2010/10/Dictionary-of-Landscape-Architecture-and-construction.pdf> (19.03.2014)

¹⁴ Pargiterminite seletussõnaraamat. 2012. S. Nurme, N. Nutt (Artes Terrae OÜ). Lk 8

¹⁵ Haljastaja käsiraamat. 1976. Aleksander Niine. Tallinn : Valgus. Lk 160

Töö eesmärgi arvestades käsitleb antud töö neid alleesid, mis on seotud parkide ja maastikuga. Täpsemalt keskendub töö pealleede uurimisele. Autor defineerib mõiste „peaallee“ järgnevalt:

Peaallee on tee, mis on mõlemalt poolt puudega ääristatud ning ei asu pargi sees, vaid algab mõisaansambli juurest ning suundub maastikku. Kompositsiooni poolest on peaallee pargi ja mõisaansambliga seotud ning paikneb üldjuhul ansamblituumikuga samal keskteljel. Peaallee seob pargiansambli maastikuga, toimides samaaegselt nii maastikuelemendi kui ka pargi kujunduselemendina.

Tavaliselt on ühel regulaarse kujundusega mõisapargil üks peaallee. Juhul, kui mõisaansambli juurest algab enam kui üks allee, loeb töö autor peaalleeks ansamblituumikuga keskteljel paikneva allee, mis viib mõisakompleksi esiväljakule. Juhul, kui esineb olukordi, kus lisaks ansamblituumikuga keskteljel paiknevale peaalleele saab mõisapargi juurest alguse ka teine allee, on see ära märgitud välitööde ankeetides (Lisa 5).

1.2 Alleede tähtsus ja tähendus

„Loodus teab ja mäletab oma kujunemise lugu, looduses on kõigest olnust jäljed alles.“¹⁶

Juhan Maiste. Eesti kunsti lugu

Juba renessansieelsel ajal oli võimalik leida regulaarpargile iseloomulikke jooni: Assüüria pargid olid formaalse kujundusega ning puud olid istutatud ridadena¹⁷. Templiaedade sissepääsuteed olid ääristatud sfinkside topeltreaga ning mõlemal pool sfinkse kulgesid

¹⁶ Eesti kunsti lugu. 2007. Juhan Maiste. Tallinn : Varrak. Lk 10

¹⁷ The art of Gardening through the Ages. 1987. Tassilo Wengel. Edition Leipzig. Lk 25

puudered ¹⁸. Üldjuhul leidis iga pärsia aia keskel veemahuti, kust kanalid või jõed voolasid nelja suunda laiali ¹⁹.

Niiluse oru aedade sissepääsude juurde viis allee, mida teiselt poolt piiras kanal. Aiad iseenesest olid suured riviistutusega viinamarjaistandused, mis olid ehitatud võimsateks pergolateks. Peatee kulges läbi pergola sissepääsu juurest kuni aia tagaosas kõrguva paleeni. Kesktelg jaotas aia kaheks sümmeetriliseks alaks, millest kumbki jagunes omakorda müüridega ümbritsetud osadeks, kus asetsevad varju pakkuvad alleed. Amenhotep III sõjapealiku regulaarset, sümmeetrilist ja arhitektoonilist aeda peetakse aiakunsti ajaloos teataval määral euroopa regulaarai nurgakiviks. ²⁰

Renessanssparkide (14. – 16. sajand ²¹) puhul kasutati ära looduslikku reljefi ning kõik muu kohandati selle järgi ²². Bramante innovatsioon – astmete ehitamine, et ekspluateerida terrassi optilist dimensiooni – oli määravaks sammuks parkide ajaloos ²³.

Renessansspargis esineb Toskaana tunnusjoon: peamine allee ei kulgenud mööda peahoone kesktelge, vaid paiknes hoone suhtes täisnurga all ²⁴. Boboli aia (Itaalia) kesktelg pani paika sümmeetrilise struktuuri ²⁵.

Mõnes mõttes lõpeb renessanss villa Aldobrandiniga (Itaalia) ja algab barokiajastu. Villa Aldobrandinis olid sümmeetria ja regulaarsus tipul: perspektiivtelg domineeris maastikus ja hoone ning park olid ilmtingimata kokku kasvanud. Tervikut valitses juba baroki rütmi- ja ruumitunnetus. ²⁶

¹⁸ The art of Gardening through the Ages. 1987. Tassilo Wengel. Edition Leipzig. Lk 10

¹⁹ The art of Gardening through the Ages. 1987. Tassilo Wengel. Edition Leipzig. Lk 29

²⁰ Aiakunst läbi aegade. I osa. 1999. Antero Sinisalo. Tallinn. Lk 15, 16

²¹ Aiakunst läbi aegade. I osa. 1999. Antero Sinisalo. Tallinn

²² The art of Gardening through the Ages. 1987. Tassilo Wengel. Edition Leipzig. Lk 116, 117

²³ European Garden Design. From Classical Antiquity to the Present Day. 2005. Ehrenfried Kluckert. Könemann. Lk 70

²⁴ European Garden Design. From Classical Antiquity to the Present Day. 2005. Ehrenfried Kluckert. Könemann. Lk 117

²⁵ European Garden Design. From Classical Antiquity to the Present Day. 2005. Ehrenfried Kluckert. Könemann. Lk 146

²⁶ Aiakunst läbi aegade. I osa. 1999. Antero Sinisalo. Tallinn. Lk 78

Erinevalt renessansist, muudeti barokkstiilis olemasolevat reljeefi inimese soovide järgi, mis oli agressiivsem ja julgem lähenemine kui renessansspargi puhul. Peahoone muutus kogu barokse kontseptsiooni ja struktuuri keskseks kohaks. Sellest tulenevalt muutus sissepääs hoone juurde tähtsamaks: tee (ansambli kesktelg) kulges sissepääsuvärvate juurest otse paleeni. Kesktelg muutus barokkstiili dominantseks elemendiks.²⁷

Bazin eristab oma teoses *Baroque and Rococo* barokki klassikalisest stiilist järgmiselt: „Klassikalised kompositsioonid on lihtsad ja selged, iga koostisosa oma iseseisvust hoidmas; neil on staatiline omadus ja nad on suletud piirides. Barokkstiili kunstnik, vastandina, igatseb siseneda fenomenide/ilmingute rohkusesse, asjade igavesse muutuste voolu – tema kompositsioonid on dünaamilised ja avatud ja kalduvad laienema piiridest väljapoole.“²⁸

Üleminekut renessansilt barokile ei saa täpselt määratleda, sest paljud renessansile omased jooned esinevad ka barokkstiilis. Barokis toodi renessansi väljendusrikkad tunnusjooned veelgi rohkem esile ning laiendati suurejoonelisel skaalal.²⁹

Barokse pargikujunduse (1600 – 1750)³⁰ kontseptsioonis ja struktuuris muutus peahoone keskseks elemendiks. Sellest tulenevalt muutus tähtsaks pargi sissepääs. Domineerivaks elemendiks muutunud peatelg (suursugune teljesuunaline allee³¹) kulges sirgelt sissepääsu juurest paleeni.³²

Baroki regulaarsuse mõtte seisnes kõige alustamises ühele juhtteemale, millena baroki puhul oli pargi telg³³. Kesktelg oli range tunnusjoon, mis laienes pargist väljapoole kaugemale metsikuteks puudesaludeks ja puuviljaaedadeks. Prantsuse parkide puhul viis

²⁷ The art of Gardening through the Ages. 1987. Tassilo Wengel. Edition Leipzig. Lk 116, 117

²⁸ Baroque and Rococo. 1964. Germain Bazin. London : Thames & Hudson. Lk 6, 7

²⁹ European Garden Design. From Classical Antiquity to the Present Day. 2005. Ehrenfried Kluckert. Könemann. Lk 144

³⁰ Garden History. Philosophy and Design 2000 BC – 2000 AD. 2005. Tom Turner. Spon Press

³¹ Aianduse ajalugu. 2006. Penelope Hobhouse. Tallinn : Varrak. Lk 163, 166

³² The Art of Gardening through the Ages. 1987. Tassilo Wengel. Edition Leipzig. Lk 116, 117

³³ Aiakunst läbi aegade. I osa. 1999. Antero Sinisalo. Tallinn. Lk 108

kesktele sügavale metsa, kus park lõppes kas mõne topograafilise või kunstliku elemendiga või siis horisondipiiril.³⁴

Erinevad kõrvalteemad esindasid vaheldusvõimalusi. Kõrvalteemadeks võisid olla alleed, kanalid, parterid, rohelised seinad, fookuspunktid pargi sees ja pargipiiridest väljas, vee-lemendid ja skulptuurid, ümbritseva maastikuga integreerimine.³⁵ Regulaarsuse ja vahelduse prantsuskeelne vaste – *l'ordre et la variété*³⁶.

André Le Nôtre'i (1613-1700) jaoks oli pargi kesktele väga suure tähtsusega. Vaux-le-Vicomte'i lossipargis kujundas Le Nôtre koos kesktelejega laia keskse allee, mis kulges maastiku avarustesse ja kaugele horisondipiirile.³⁷ Le Nôtre kasutas alleesid jõuliste perspektiivide loomiseks. Perspektiiv ei toiminud üksnes kesktelejena, vaid selle eesmärgiks oli ennekõike avada vaated võimalikult kaugele silmapiirile ja ümbritsevale maastikule.³⁸

Villas Montalto (Itaalia) oli pärast renessanssi esimest korda dominantseks tunnuseks visuaalne telg ja vaatepunkt³⁹. Boboli aias (Itaalia) suundus palee kesktelejel paiknev peamine allee orgu, poolitades selle kaheks võrdseks osaks ning lõppedes üleval veebasseiniga. Kesktele määras kindlaks sümmeetrilise struktuuri.⁴⁰ Vee-lemendiga lõpevad ka villa Borghese (Itaalia) ja villa Doria Pamphili (Itaalia) alleed; antud näidete puhul fontääniga⁴¹.

³⁴ Aianduse ajalugu. 2006. Penelope Hobhouse. Tallinn : Varrak. Lk 120

³⁵ Garden History. Philosophy and Design 2000 BC – 2000 AD. 2005. Tom Turner. Spon Press. Lk 166

³⁶ Aiakunst läbi aegade. I osa. 1999. Antero Sinisalo. Tallinn. Lk 108

³⁷ European Garden Design. From Classical Antiquity to the Present Day. 2005. Ehrenfried Kluckert. Könemann. Lk 186, 187

³⁸ Aiakunst läbi aegade. I osa. 1999. Antero Sinisalo. Tallinn. Lk 108

³⁹ European Garden Design. From Classical Antiquity to the Present Day. 2005. Ehrenfried Kluckert. Könemann. Lk 146

⁴⁰ European Garden Design. From Classical Antiquity to the Present Day. 2005. Ehrenfried Kluckert. Könemann

⁴¹ European Garden Design. From Classical Antiquity to the Present Day. 2005. Ehrenfried Kluckert. Könemann. Lk 151

Château de Chantilly' alleede ülesandeks oli tiikide ja kanalite raamistamine ⁴². Clemenswerth lossi (Saksamaa) ala struktureeriti alleede abil ⁴³. Peterhofis (Venemaa) oli alleede funktsiooniks ühendada boskette ⁴⁴. Aranjuezis (Hispaania) kasutati alleesid selleks, et esile tuua jõe olemasolu ⁴⁵. Sanssouci (Saksamaa) puhul kasutati alleed ühendamiseks peahoonet külalistemajaga ⁴⁶.

Grand Trianon'is (Versailles' üks osa) on täiuseni viidud alleede kasutus. Regulaarpargi tihti unustatavaks teemaks on pargi sidumine ümbritseva maastikuga ja selle laiendamine võimsaks horisondini väljaulatuvaks tervikuks. Keskseks käsitluseks oli *point de vue*, milleks oli allee lõpp-punkt (-element): bassin, purskkaev, skulptuur, ehitis või väljak, kuid ka pargi enda territooriumilt välja jääv kirikutorn või aktsent maastikus. ⁴⁷

Eesti regulaarpark on ainulaadne juhtum: ajal, mil läänes mindi vastu lõpu paratamatule algusele (baroki lõpp), algas Eestis regulaarpargi ajastu ⁴⁸.

Eesti regulaarpargist võib rääkida vahemikus 17. sajandi keskpaigast kuni 18. sajandi IV veerandini. 18. sajandil süvenes Eesti parkides barokile iseloomulik ansambllisuse printsiip ning pargiarhitektuur kujunes omaette kunstiharuks. ⁴⁹

18. sajandi alguses valdas Eestit sõda, nälg ja katk, mille tõttu Eesti mõisaarhitektuur oli oma üldilmelt tagasihoidlik. Aegamisi maa kosus ning mõisnikkond jõudis paremale majanduslikule järjele. Sellest tulenevalt tekkis vajadus uhkemate elamuhoonete järele ning üha enam hakati tähelepanu pöörama esinduslikkusele. ⁵⁰

⁴² European Garden Design. From Classical Antiquity to the Present Day. 2005. Ehrenfried Kluckert. Könemann. Lk 210

⁴³ European Garden Design. From Classical Antiquity to the Present Day. 2005. Ehrenfried Kluckert. Könemann. Lk 288

⁴⁴ Royal Gardens of Europe. 2005. George Plumtre. New York : The Monacell Press. Lk 34

⁴⁵ Royal Gardens of Europe. 2005. George Plumtre. New York : The Monacell Press. Lk 46

⁴⁶ Royal Gardens of Europe. 2005. George Plumtre. New York : The Monacell Press. Lk 54

⁴⁷ Aiakunst läbi aegade. I osa. 1999. Antero Sinisalo. Tallinn. Lk 115

⁴⁸ Eesti kunsti lugu. 2007. Juhan Maiste. Tallinn : Varrak. Lk 403, 404

⁴⁹ Eesti arhitektuuri ajalugu. 1965. Peatoimetaja Harald Arman. Tallinn : Eesti Raamat

⁵⁰ Eestimaa mõisad. 1996. Juhan Maiste. Tallinn : Kunst. Lk 61, 63

18. sajandi esimesel poolel ilmnisid suundumused, mis annavad paljudele siinsetele paikadele nende hilisema tähenduse. Mõisaarhitektuurile pandi alla kindel alus tema hilisemas, klassikalises tähenduses.⁵¹

18. sajandi keskpaigaks olid kõik Eesti mõisad barokses stiilis. Eesti mõisad olid just kui „noaga loodusest välja lõigatud vabariigid“. Ilu tähendab võimu ja võim õiglust – sellest sai mõisa ideoloogiline sõnum.⁵²

„Üks olulisemaid parki maastikuga siduvaid elemente on kaheldamatult allee.“⁵³

Urve Sinijärv. Parkide suurus ja paiknemine

Eesti regulaarne mõisapark on tänu oma kompaktsusele maastikus selgelt piiritletud ning tänu hästi läbimõeldud teljelistele seostele haakub visuaalselt ning struktuuraalselt maastikuga. Seetõttu eristub pargiruum maastikus iseloomuliku siluetina ning on hoomatav isegi siis, kui suur osa ansamblist on hävinud. Keskendudes süsteemile, mis koosneb ansamblituumikust, pargist ja pargiga kompositsiooniliselt seotud maastikuelementidest, võib öelda, et pargiruumi otsene visuaalne mõju on suur. Näiteks Saare pargi keskteljega seotud peaallee ulatub pargi piirist otsesihis maastikku (Saarjärve suunas) umbes 630 m kaugusele ning orienteeruv vaatesihi pikkus on 1250 m. Suurelähtrus võib pargi keskteljega seotud peatee ja vaatesihi pikkuseks mõõta ligikaudu 1200 m. Need näited illustreerivad, kuidas auhoovist kiirtena laiali hargnenud teed, mida tavapäraselt palistasid puuderead, on sageli füüsiliselt või vaateliselt säilinud tänapäevani ning on selle tõttu üheks põhiliseks mõisapargi ning sellega seotud maastiku markeriks.

54

⁵¹ Eestimaa mõisad. 1996. Juhan Maiste. Tallinn : Kunst. Lk 65

⁵² Eestimaa mõisad. 1996. Juhan Maiste. Tallinn : Kunst. Lk 381, 382

⁵³ Parkide restaureerimine. 2008. Koostaja: Nele Nutt. Tartu : Tallinna Tehnikaülikooli Tartu Kolledž. Parkide suurus ja paiknemine. Autor: Urve Sinijärv. Lk 96

⁵⁴ Park on paradiis looduses ja kunstis. 2009. Toimetajad: M. Külvik, J. Maiste. Tartu : Eesti Maaülikool. Vana park. Autor: Sulev Nurme. Lk 109, 110

Ringikujulise auhoovina kujundatud peaväljakult sai alguse puiestee, mis siirdus mõisa territooriumilt välja, sulades kokku piiritu horisondi ja lõpmatusega. Teljeline ülesehitus tähistas ühtaegu nii algust kui ka lõppu.⁵⁵ Peateljele asetused mõisasse saabuv puiestee, mõisamaja fassaadilahendusega esile tõstetud peauks, avar vestibüül ja läbipääs parki (selle lõpus oli paviljon või muu visuaalselt esile tõstetud objekt)⁵⁶.

Parkide paiknemise ja suuruse hindamisel tuleb neid vaadelda koos ümbritseva maastikuga. Mõisasüda on paigutatud üldjuhul kohta, kust avanevad paremad vaated.⁵⁷ Ansambel võib alata juba eemalt maanteelt mõisasse suunduva puiesteega ning ansambel rajati võimaluse korral kõrgendikule⁵⁸.

Eesti ajaloo eripärast tulenevalt peidavad vanemad säilinud pargid eneses varasemaid jälgi pargikunstist alles alates 18. sajandi teisest poolest, mil Eesti ala toibus sõjast ja katkust. Eestisse jõudsid peaaegu samaaegselt kaks filosoofiat. Tekkis olukord, kus juhitud peaaegu paralleelselt kahest teooriast, mille tõttu paljude 18. sajandi viimasel veerandil ja 19. sajandi esikümnenditel rajatud või ümberehitatud parkide pargiruumi ülesehitus on barokne, kuid detailne vormikõne juba inglise pargile tüüpiliste lahendustega.⁵⁹

Mõis ei lõpe peahoone ega pargiga, vaid ulatub mõisa südamest mitmete kilomeetrite kaugusele alleede, maastikuparkide ja kalmistutena⁶⁰.

Varasemast kujundusest pärit regulaarseid elemente leiab Eesti mõisaparkides palju, olgu nendeks siis terrassiliselt laskuvad pinnad, korrapärane teedevõrk või vanade alleede fragmendid⁶¹.

⁵⁵ Eesti kunsti lugu. 2007. Juhan Maiste. Tallinn : Varrak. Lk 418

⁵⁶ Eestimaa mõisad. 2005. Juhan Maiste. Tallinn : Kunst. Lk 106

⁵⁷ Aeg ja ruum. Uue muinsuskaitse poole. 2009. Toimetaja: A. Randla. Eesti Kunstiakadeemia. Aeg ja ruum Eesti mõisaparkides. Autor: Urve Sinijärv. Lk 95

⁵⁸ Eestimaa mõisad. 2005. Juhan Maiste. Tallinn. Lk 106

⁵⁹ Park on paradiis looduses ja kunstis. 2009. Toimetajad: M. Külvik, J. Maiste. Tartu : Eesti Maaülikool. Vana park. Autor: Sulev Nurme. Lk 107, 108

⁶⁰ Park on paradiis looduses ja kunstis. 2009. Toimetajad: M. Külvik, J. Maiste. Tartu : Eesti Maaülikool. Mõis ja maastik. Autor: Nele Nutt. Lk 101, 103

⁶¹ Aeg ja ruum. Uue muinsuskaitse poole. 2009. Toimetaja: Anneli Randla. Toimetuskolleegium: L. Hansar, J. Hansson, J. Jokilehto, M. Kalm, J. Maiste. Eesti Kunstiakadeemia. Aeg ja ruum Eesti mõisaparkides. Autor: Urve Sinijärv. Lk 57, 58

Alates 18. sajandi lõpust kujundati suures osas Eesti mõisates peahoonete ümber paiknevad väikesed regulaarpargid ümber vabakujulisteks (inglise stiilis) parkideks. Lisaks ümberkujundamisele toimus ka ulatuslik parkide laiendamine, millega kaasnes peahoone ümbruse maastiku ulatumine kilomeetrite kaugusele. Naabermõisate poole suunduvaid maanteid hakkasid palistama alleed, samuti ääristati puudega mõisakalmistute poole suunduvad teed.⁶²

Alleede esteetilisust iseloomustavad omadussõnad võib samastada Aristotelese ja Platoni iluga seostatud omadustega, milleks on ühtsus, regulaarsus, lihtsus, proportsioon, tasakaal, mõõde ja kindlapiirilisuus⁶³.

Juhul, kui hooned hävivad ja regulaarpargist saab maastikupark, siis tavaliselt, kas või õrnalt tajutavate fragmentidena, alleed jäävad. Sulev Nurme kirjutab artiklis *Palmse alleed – ajaloolised maastikuruumid* järgmist: „Alleed kannavad pargikunsti ajalugu. Alleed annavad senini suurepärase ettekujutuse pargiruumide tegelikust mõjust ja ulatusest maastikus ning lubavad aimata, kui suurejooneliselt mõnisada aastat tagasi maastikke kujundati.“⁶⁴

Eelnevast tulenevalt on ajaloo lõikes võimalik eristada kaht tüüpi alleed. Üks neist on juurdepääsu funktsiooniga allee ning teine tüüp on kasutatav kujunduselemendina. Antud töö keskendub juurdepääsualleledele, mis sisuliselt on pealleed.

⁶² Park on paradiis looduses ja kunstis. 2009. Toimetajad: M. Külvik, J. Maiste. Tartu : Eesti Maaülikool. Mõis ja maastik. Autor: Nele Nutt. Lk 101, 102

⁶³ Ecology, Community and Delight: Sources of Values in Landscape Architecture. 2000. Ian H. Thompson. London : E & FN Spon

⁶⁴ Palmse alleed – ajaloolised maastikuruumid. EL 2011/05. Sulev Nurme. [www] http://www.eestiloodus.ee/artikkel3892_3850.html (20.03.2014)

2. METOODIKA

2.1 Uurimise eesmärk ja objektid

Käesolev töö keskendub Eesti regulaarsete (17. sajandi keskpaigast kuni 18. sajandi IV veerandini ⁶⁵) mõisaparkide visuaalselt silmapaistvamate elementide – alleede – uurimisele. Töö eesmärgiks on välja selgitada mõisaparkide pealleede seosed maastikuga ning alleede terviklikkus ja säilivus. Eesmärk saavutatakse ajalooliste kaartide ja tänapäeva kajastavate ortofotode analüüsimisega ning välitöödelt kogutud info läbitöötamisega.

Antud töös on kõikidest võimalikest pargielementidest valitud alleed selle tõttu, et neid on maastikuarhitektuurses võtmes suhteliselt vähe uuritud; tavaliselt on alleesid käsitletud kui mõisapargi koosseisu kuuluvat pargiosa. Tavapäraselt on uuritud alleede seisundit, see tähendab, et on koostatud inventeerimistöid ^{66, 67}.

Uuritavateks objektideks on mõisaparkide pealleed (1.1 Allee ja peallee).

⁶⁵ Eesti arhitektuuri ajalugu. 1965. Peatoimetaja Harald Arman. Tallinn : Eesti Raamat

⁶⁶ Katariina allee põhiprojekt. Artes Terrae. Tartu 2009. [www]

<http://www.artes.ee/failid/projektid/katariina/12KP09%20-%20seletuskiri%20Katariina%20allee%20p%C3%B5hiprojekt.pdf> (07.05.2014)

⁶⁷ Palmse mõisa alleede rekonstrueerimise projekt. Artes Terrae. Tartu 2010. [www]

http://www.keskkonnaamet.ee/public/kaitsealad/lahemaa/38HI_KP10_Palmse_alleed_seletuskiri.pdf (07.05.2014)

2.2 Uurimisülesanded

Põhiliseks ülesandeks on uurida pealleede asendit maastikus, nende seotust ansamblituumiku, ehitiste ja loodusobjektidega.

Lisaks uuritakse ja hinnatakse pealleede üldist seisundit (elujõulisust), ruumilist terviklikkust ja ulatust maastikus. Need näitajad iseloomustavad kõige paremini, kas pealleed on tajutav kompositsiooni osana ning mis mahus pealleed olemas on.

Pealleede üldise seisundi hinnang iseloomustab algupäraste alleepuude olemasolu (lüngad, tühikud puuridades). Terviklikkus on pealleede visuaalselt iseloomustav hinnang, mis iseloomustab kui terviklik pealleed visuaalselt on. Terviklikkuse all ei pea töö autor silmas alleepuude tervislikku seisundit ega esteetilisust, vaid kui terviklikult ning ühtselt pealleed ruumiliselt mõjub.

2.3 Uurimismeetod

Käesolevas töös on kasutatud kvalitatiivset uurimismeetodit: mõtlemisprotsessis liigutakse tsükliiselt andmekogumiselt ja –analüüsilt uurimisküsimuse juurde ja sealt jälle tagasi. Andmete kogumist, analüüsimist ja sellest kirjutamist võib mõista kui üheaegseid tegevusi. Mainitud uurimisviisi põhilised pidepunktid on järgmised: üldise küsimuse/probleemi sõnastamine, spetsiifiliste uurimisküsimuste/-probleemide sõnastamine, mõistete selgitamine/sõnastamine, valimi määramine, sobivate uurimismeetodite valik, andmete kogumine, andmete analüüs, analüüsi tulemuste üldistamine ja hindamine ning tulemuste sõnastamine.⁶⁸

Töös on kasutatud juhtumiuuringu meetodit, sest käsitletavat teemat on vähe uuritud ning mitme juhtumiuuringu põhjal on võimalik välja tuua saadud tulemused ning järgnevalt teha nende põhjal üldistusi. Juhtumiuuringus uuritakse ilmingut tema loomulikus keskkonnas. Väga mitmekesised andmed olukordade kohta kogutakse uurides

⁶⁸ Kvalitatiivne uurimisviis. 2008. Meri-Liis Laherand. Tallinn. Lk 54, 61

erinevaid andmeallikaid ning võrreldes infot omavahel. Juhtumiuuring ei ole lihtsalt andmekogumistaktika; seda võid vaadata kui laia uurimisstrateegiat.⁶⁹

Mark Francis on juhtumiuuringu defineerinud järgmiselt: „Juhtumiuuring on protsessi hästi dokumenteeritud ja süstemaatiline uurimine, otsuste tegemine ja ette võetud projekti tulemused eesmärgiga teavitada tulevikupraktikat, -poliitikat, -teooriat ja/või – haridust.“⁷⁰

Kasutatud on ka lihtsustatud VTA-meetodit (*Visual Tree Assessment Method*)⁷¹.

VTA-meetod koosneb kolmest osast: (1) visuaalne ülevaatus, et kindlaks teha vigade iseloomulikud sümptomid ja puu vitaalsus, (2) põhjalik uuring punktis 1 välja tulnud vigade kohta, (3) defektide, mis võivad olla kriitilised, mõõdistamine ja analüüsimine; puujäänuste tugevuse hindamine.⁷²

Töö autor keskendub VTA-meetodi esimesele punktile ning seda samuti üldiselt: visuaalne ülevaatus, et kindlaks teha peallepuude üldine seisukord ning puude vitaalsus. Visuaalse hinnangu protsendinäitajad ei ole statistiline tõde, vaid töö autori võimalikult objektiivne hinnang puude terviklikkusele ja säilivusele.

Lisaks toetub töö kaardianalüüsile ja välitöödele (täpsem kirjeldus vastavalt punkti 2.5.3 ja 2.5.4 all).

2.4 Tegevuskava

Esimeseks ülesandeks oli uurimiseks sobivate pealleede väljavalimine (abiks olid Tallinna Tehnikaülikooli Tartu Kolledžis varem kaitstud mõisaparke käsitlevad tööd (viide punktis 2.5.1) ja nende valimid). Järgmiseks tegi töö autor eelvaliku Maa-ameti kaardiserveris⁷³, et kindlaks määrata need pealleed, mida on mõttekas uurida nende säilivuse seisukohalt. Eelvaliku tegemisele järgnes lõpliku valimi koostamine. Lõppvalimist

⁶⁹ Kvalitatiivne uurimisviis. 2008. Meri-Liis Laherand. Tallinn. Lk 74

⁷⁰ A Case Study Method for Landscape Architecture. 1999. Mark Francis, FASLA. Washington, DC

⁷¹ Periodicum Biologorum. Vol 115, No 13, 447 – 453. 2013 Adapted VTA and SIA method in tree static assessment with use of resistography. Milan Pernek

⁷² Arboricultural Journal. Vol 18. 1994. Field Guide for Visual Tree Assessment. Claus Mattheck, Helge Breloer

⁷³ Maa-ameti kaardiserver. [www] <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis>

lähtudes oli järgmisteks tegevussammudeks peaalleede uurimine, kaardianalüüsi tegemine ja kaardianalüüsi andmete läbitöötamine. Sellele järgnesid välitööd, millel oli kaks suuremat eesmärki: välja selgitada peaalleede terviklikkus ja säilivus ning koguda infot võrdluseks eelnevalt sooritatud kaardianalüüsile. Pärast välitööd tehti välitööde tulemuste analüüs, võrreldi seda kaardianalüüsiga ning selgitati välja üldised tulemused. Töö lõppjärgus koostati tulemuste kokkuvõtte, toodi välja järeldused ning esitati ettepanekud.

Töö eeldatavateks tulemusteks kokkuvõtlik ülevaade viieteistkümnest regulaarkujundusega mõisapargi peaalleest, lisaks ka ülevaade peaalleede ja maastiku seostest ning peaalleede terviklikkusest ja säilivusest. Töö eeldatavate tulemuste hulka kuuluvad ka peaalleede lõpp-punktide välja selgitamine ning peaalleede sarnasused ja erinevused.

2.5 Andmete kogumine, analüüs ja vormistamine

2.5.1 Valimi moodustamine

Algne valim põhineb järgneval viiel magistritööl (kaitstud Tallinna Tehnikaülikooli Tartu Kolledžis): Dagmar Heringas „Eesti 18. – 19. sajandi regulaarpark. Pargiruumi säilivus“⁷⁴, Eigo Tarkin „Eesti regulaarne mõisaansambel maastikus. Uuring maastiku avatuse, mõisasüdame ulatuse ning teekoridoride muutustest“⁷⁵, Helen Mihkelson „Eesti 18. – 19. sajandi regulaarpark. Pargi ja maastiku suhe“⁷⁶, Janne Vaine „Eesti 18. – 19. sajandi regulaarpark. Pargiruumi kompositsioon“⁷⁷ ja Priit Paalo „Reljeef Eesti regulaarsete mõisaparkide kujunduses 1750 – 1850“⁷⁸.

Algne valim on koostatud eelnevalt loetletud viiel magistritööl, sest need tööd on keskendunud regulaarparkidele ning on abiks parkide nimekirja kitsendamisel.

⁷⁴ Eesti 18. – 19. sajandi regulaarpark. Pargiruumi säilivus. 2009. Magistritöö. Dagmar Heringas. Tartu

⁷⁵ Eesti regulaarne mõisaansambel maastikus. Uuring maastiku avatuse, mõisasüdame ulatuse ning teekoridoride muutustest. 2011. Magistritöö. Eigo Tarkin. Tartu

⁷⁶ Eesti 18. – 19. sajandi regulaarpark. Pargi ja maastiku suhe. 2010. Magistritöö. Helen Mihkelson. Tartu

⁷⁷ Eesti 18. – 19. sajandi regulaarpark. Pargiruumi kompositsioon. 2009. Magistritöö. Janne Vaine. Tartu

⁷⁸ Reljeef Eesti regulaarsete mõisaparkide kujunduses 1750 – 1850. 2013. Magistritöö. Priit Paalo. Tartu

Regulaarparkide valimise põhjuseks on asjaolu, et allee on üheks olulisemaks siduvaks elemendiks regulaarstiilis pargi ja maastiku vahel.

Objektide valikukriteeriumid:

- peahoone ja park on ehitatud vahemikus 1725 – 1800 (1820)
- pargiruum on regulaarne (regulaarstiil on tajutav)
- ajaloolised kaardid on olemas (kaardid peavad võimaldama vaadelda pargi ja maastiku suhteid ning oletada peaalleede paiknemist maastikus)
- Maa-ameti kaardiserveris olevatel ortofotodel on maastikku suunduvad peaalleed märgatavad

Lõplik valim on välja kujunenud objektidele püstitatud valikukriteeriumitele mittesobivate objektide eemaldamisega algvalimist ning kriteeriumitele sobivate objektide lisamisega. Peamisteks põhjusteks, miks teatud objektid algvalimist ei sobinud, olid ajalooliste kaartide või peaalleede puudumine.

Valim koosneb Mandri-Eestis paiknevatest objektidest.

2.5.2 Arhiiv ja töö kirjandusallikatega

Ajaloolised kaardid pärinevad Eesti Ajalooarhiivist⁷⁹ ja Eesti Rahvusarhiivist⁸⁰. Suurem osa kaartidest on saadud Rahvusarhiivi kaartide infosüsteemist⁸¹, mõned ajaloolised kaardid on tellitud Ajalooarhiivist. Mainitud arhiive on kasutatud põhjusel, et kaarte oli võimalik digitaalsel kujul otsida ja uurida. Juhul, kui ei leidunud vajalikke kaarte digitaalsel kujul, võeti ühendust arhiiviga, kus kaart on kättesaadav, ning telliti uurimiseks. Kaartide valikul oli tähtis mõisasüdame olemasolu ning võimalusel ka ansamblituumiku keskelje olemasolu kaardil.

Kirjanduslikke ja elektroonilisi allikaid on kasutatud uuritavate objektide taustinfo kogumiseks. Töö autor on kasutanud teemakohaseid ning kättesaadavaid allikaid, et töö

⁷⁹ Eesti Ajalooarhiiv [www] <http://rahvusarhiiv.ra.ee/ehaest/>

⁸⁰ Eesti Rahvusarhiiv [www] <http://www.ra.ee/>

⁸¹ Rahvusarhiiv. Kaartide infosüsteem [www] <http://www.ra.ee/kaardid/>

teoreetiline pool oleks mitmekülgne ja argumenteeritud. Allikate otsingul olid põhilisteks märksõnadeks barokk, regulaarsus, pargid, alleed, ajalugu ja maastikuarhitektuur.

2.5.3 Kaardianalüüs ja selle teostus

Ajalooliste kaartide suur eelis teiste pargi uurimisel kasutatavate materjalide ees on see, et kaardid käsitlevad parki tervikuna. Kaardid annavad selged vastused kogu pargi struktuuri puudutavatele küsimustele. Uurimiseks on sobilikud 19. ja 20. sajandil tehtud maamöödutööde tulemusena valminud kaardid, mis on koostatud eelkõige majanduslikel kaalutlustel. Need kaardid kajastavad üldjuhul ka mõisasüdant koos hoonete ja pargiga. Kaartide mõõtkavast tulenev üldistusaste on küll suur, kuid suuremad alad ja objektid – teedevõrk, pargiala, hooned, alleed, veekogud jms – on siiski kaardile peale kantud. Tugevaks küljeks on see, et kaardid kajastavad tegelikult valitsenud olukorda, sest on valminud maamöödutööde käigus. Kokkuvõttes, kaardid annavad parkide struktuurist hea ettekujutuse, seega, on neid võimalik kasutada pargi kompositsiooni uurimiseks.⁸²

Kaardianalüüsi teostamiseks on vajalik valitud parkide ajalooliste kaartide hankimine. Enamus antud töö ajaloolistest kaartidest pärinevad Eesti Ajalooarhiivist, mõni Eesti Rahvusarhiivist. Analüüsiks on vajalikud ka Maa-ameti kaardiserverist otsitud tänapäevased väljavõtted. Maa-ameti kaardiserverit on võimalik kasutada ka ajalooliste kaartide kontrollimiseks ja täpsustamiseks, kasutades serveri kaardirakendust *ajaloolised kaardid*. Ajalooliste kaartide paremaks mõistmiseks on kasutatud ka Kultuurimälestiste riikliku registri⁸³ andmebaasi, kus leidub mõisate digiteeritud ajaloolisi asendiplaane.

Iga objekti kohta esitatakse ajalooline kaart ja tänapäevane ortofoto, mida analüüsitakse. Kaartide analüüsimisel on töö autor kasutanud võrdlemise ning täiendamise meetodit. Kaarte võrreldakse ning samaaegselt on kaardid ka teineteisele täienduseks. Mõnel juhul on kaardipaari asemel kaartide komplekt, sest ajaloolised kaardid olid kättesaadavad erinevatest aastatest. Erineva aastavahemikuga kaardid täiendavad üksteist ning annavad täiendavat infot. Üldjuhul on ajaloolisele kaardile peale märgitud mõisast algav/mõisasse suunduv peatee, mis on üldjuhul peallee. Ortofoto võimaldab kindlaks teha, kas peatee

⁸² Parkide restaureerimine. 2008. Koostaja: Nele Nutt. Tartu : Tallinna Tehnikaülikooli Tartu Kolledž. Park kui raamat. Autor: Nele Nutt. Lk 194, 195

⁸³ Kultuurimälestiste riiklik register. [www] <http://register.muinas.ee/>

on ka puuderidadega palistatud. Lisaks analüüsile võrreldakse ajaloolist ja olemasolevat olukorda, millest tulenevalt selguvad aja jooksul toimunud muutused. Siinkohal on abiks, kui saadaval on mitu ajaloolist kaarti. Analüüsi- ja võrdlustulemusi kontrollitakse hiljem välitööde käigus ning täpsustatakse ebaselgeid kohti. Kaardianalüüs on kasulik, sest selle käigus selguvad objektidega seotud probleemid ja küsimused, mida on võimalik välitööde käigus lähemalt uurida.

Kaardianalüüsil uuritakse peaaldeede paiknemist maastikus ja seotust sellega:

- orientatsioon ilmakaarte suhtes
- silmapaistvate loodusobjektide ja maamärkide paiknemine peaaldeest lähtuvalt
- objekt(id), millega allee lõpeb

Kaardianalüüs käsitleb ka järgnevaid näitajaid:

- peaalde seotus ansamblituumikuga (peaalde paiknemine kesktelje, peahoone ja esiväljaku suhtes)
- peaalde ulatus (pikkus, laius)
- peaalde kuju (sirge, looklev, muu)
- üldine terviklikkus

Kaardianalüüsi tabelites esineb märk „-“, mis tähendab, et ainult kaartide analüüsimisega ei olnud võimalik teatud näitajaid määrata. Põhjuseks võib olla kaardianalüüsi tulemuse vaieldavus või asjaolu, et kaardilt ei ole võimalik täpset infot välja lugeda.

Lisaks töös esitatud kaartidele on kasutatud ka Maa-ameti kaardiserveri „Kultuurimälestised“ kaardirakendust.

Kaardianalüüsi peaalde pikkuseks võetakse kaardil välja loetav puudega ääristatud tee osa.

2.5.4 Välitööd

Välitööd viiakse läbi selleks, et oleks võimalik võrrelda eelnevalt sooritatud kaardianalüüsi tulemusi välitöödelt saadud andmetega. Välitööd on vajalikud selleks, et täpsustada

kaardianalüüsi, sest välitööde käigus on võimalik fikseerida tegelik olukord, koguda täpsemaid andmeid ning mõõdistada vajalikke näitajaid.

Välitööde läbiviimiseks on töö autor koostanud ülevaatlikud ankeedid, mis asuvad täidetutena peatükis Lisad (Lisa 5).

Välitööde ajal kogutakse järgnevad andmed:

- peaallee tegelik pikkus (hiljem saab võrrelda sellega, mis on kaartidel)
- peaallee olemasolu (kas on tegelikult olemas toetudes kaartidele märgitud infole)
- peaallee vahetus läheduses olevate loodusobjektide ja maamärkide fikseerimine
- peaallee laiuse mõõdistamine
- peaalleepuude istutusvahe mõõdistamine
- puuliikide määramine
- peaallee üldseisukorra hindamine kasutades lihtsustatud *Visual Tree Assessment* (VTA) meetodit ⁸⁴
- peaallee põhiliikide määramine
- peaalleepuude terviklikkuse hindamine protsentuaalselt (vt punkti 2.5.4.3)
- muutuste hindamine (ajaloolise ja olemasoleva olukorra võrdlus: millised muutused on kindla aja jooksul toimunud); „kindla aja“ all peab autor silmas pargi/peaallee valmimise aasta ja välitööde läbiviimise aasta vahelist vahemikku
- muud alleega seoses olevad nähtused ja objektid, millele tuleks tähelepanu pöörata

Välitöödel loetakse peaallee pikkuseks regulaarse istutusvahega puudega ääristatud tee osa, mis on visuaalselt pealleepuude tajutav. Juhul, kui peaallee võis ajalooliselt olla pikem, siis olemasoleva olukorra puhul on säilinud ainult tee (ansambliuumiku keskel).

Antud uurimisteema raames ei uurita puid ühekaupa, sest eesmärgiks on peaalleepuude terviklikkuse üldpilt, mitte üksikpuude seisukord.

⁸⁴ Periodicum Biologorum. Vol 115, No 13, 447 – 453. 2013 Adapted VTA and SIA method in tree static assessment with use of resistography. Milan Pernek

2.5.4.1 Peaallee laiuse mõõdistamine

Peaallee laiuse all peab töö autor silmas ühe puuderea puust (tüvi kaasa arvatud) kuni teise puuderea puuni (tüvi kaasa arvatud) mõõdetud vahemaad tingimusel, et mõlemad puud asuvad alleega risti oleval joonel.

Peaallee laiuse mõõdistamise näitlikustamiseks on töö autor loonud valemi, mis on selgitava eesmärgiga. Antud valemit on võimalik täpsemaks muuta ning kasutada välitööde ajal suuremat täpsust nõudvate mõõdistamiste tarvis.

$$A_L = 2 \times P_T + T + R$$

A_L – peaallee laius; P_T – puutüve diameeter; T – kahe puuderea vahel olev tee; R – roheala, sh muru, kraav jms).

Skeemil nr 1 on iseloomustatud peaallee laiuse mõõtmine.

Peaallee laiust mõõdetakse peaallee mõisapoolses otsas, keskelt ja lõpus ning võetakse keskmine tulemus. Laiust mõõdetakse ka kohtades, mis on märgatavalt erinevad võrreldes kogu peaallee laiusega (äärmuslikud tulemused).

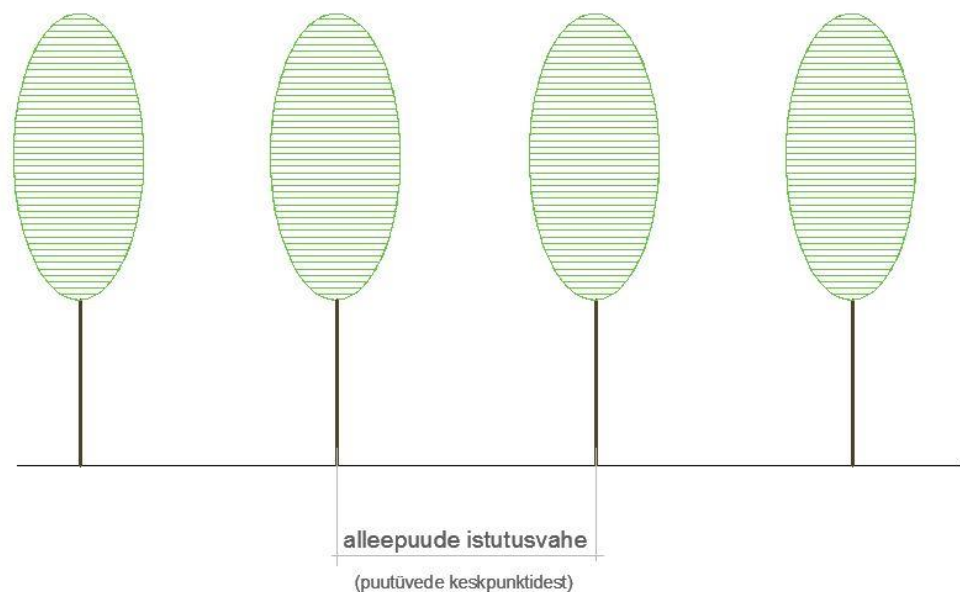

Skeem nr 1. Peaallee laiuse mõõdistamine

2.5.4.2 Peaalleeputude istutusvahe mõõdistamine

Peaalleeputude istutusvahe all on silmas peetud puuderea kahe puu vahelist vahemaad tingimusel, et mõõdetud on mõlema puutüve keskelt. Istutusvahet on mõõdetud pisteliselt kogu peaallee ulatuses ning võetud keskmine tulemus. Istutusvahesid mõõtes on arvestatud sellega, et mõned vahed ei pruugi olla istutamise teel tekitatud, vaid on kujunenud aja jooksul nii suureks puude äralangemise tõttu. Mõõdistamisel ilmnenud tähelepanekud on töös ära märgitud.

Skeemil nr 2 on kajastatud puude istutusvahe mõõdistamine.

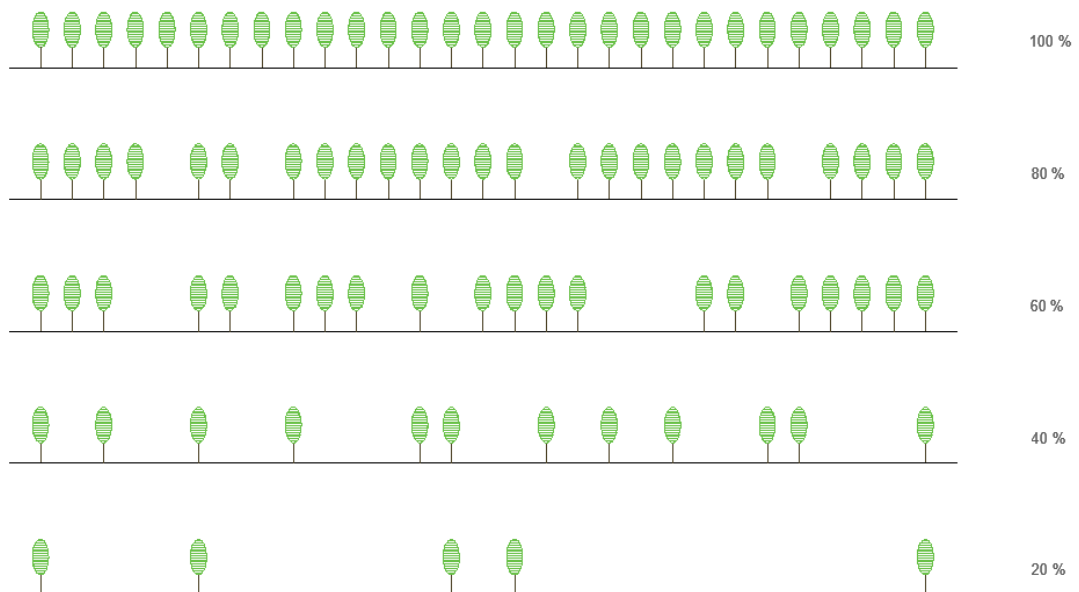
Skeem nr 2. Peaalleeputude istutusvahe mõõdistamine

2.5.4.3 Peaallee terviklikkuse hindamine protsentuaalselt (%)

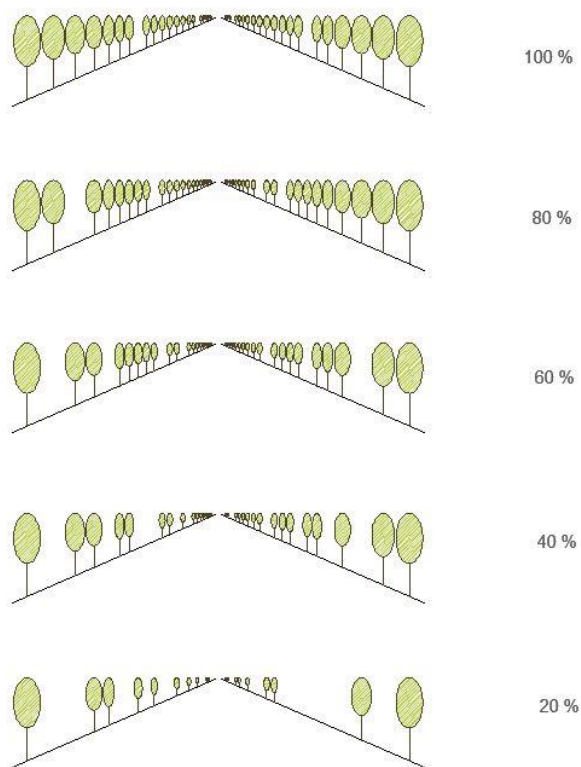
Peaallee terviklikkusele antud hinnangud ei ole statistiline tõde, vaid visuaalse vaatluse kaudu saadud hinnanguline tulemus. Töö autor on peaallee terviklikkust hinnanud võimalikul objektiivselt.

- 100 % - pealtee on terviklik ja hästi säilinud
- 80 % - pealtee puude seas on puudu mõned üksikud puud või esineb üksikuid tühikuid, kuid visuaalselt on pealtee hästi tajutav ning terviklik
- 60 % - alleepuudest on säilinud üle poole, visuaalselt hõre vaatepilt
- 40 % - puuread on väga hõredad, visuaalselt on pealtee mõneti tajutav
- 20 % - pealtee on säilinud fragmentaarselt, visuaalselt on pealtee raskesti tajutav

Allee terviklikkus on hinnatud protsendiliselt visuaalse vaatluse abil. Terviklikkuse all peetakse enam silmas seda, kui võrd visuaalselt terviklik ja ühtne pealtee ruumiliselt mõjub. Skeemil nr 3 on külgsuunas piltlikult kujutatud, mitmele protsendile milline vaatepilt looduses paistab. Skeemil nr 4 on kujutatud protsentuaalsete hinnangute vastavus reaalse olukorraga perspektiivvaates.

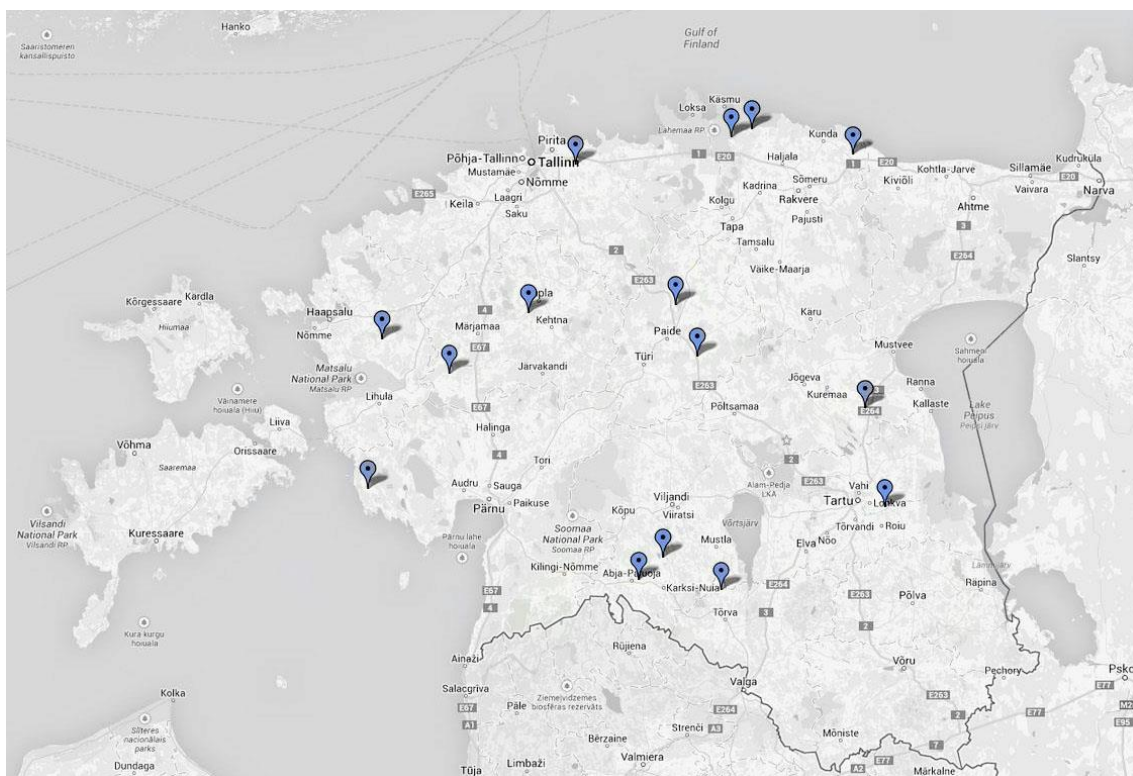

Skeem nr 3. Pealtee terviklikkuse hindamine, külgsuunas

Skeem nr 4. Peaallee terviklikkuse hindamine, perspektiiv

3. UURINGUOBJEKTIDE KIRJELDUS

Skeem nr 5. Eesti kaart töös käsitletavate parkide paiknemisega ⁸⁵

3.1 Maardu (Harjumaa)

Peahoone valmis 18. sajandi alguses. Samal ajal moodustus peahoone ette ümber auhoovi esinduslik kõrvalhoonete ansambel. Esiväljaku juurde suundub Peterburi maantee poolt tammeallee. Peahoone taga olev 18. sajandist pärinev ala on jagunenud kahte ossa: ülemine osa, kus kasvavad pärnad, vahtrad ja saared, ning terrassidega piirnev alumine osa puuviljapuudega. Mõisasüdamest vasakul pool asus jahiaed. Peahoone taga

⁸⁵ Google Maps kaardiserver [www] <https://maps.google.ee>

on korrapärase istutusega puuderead. ⁸⁶ Vabakujunduslik planeering pärineb 20. sajandi algusest ⁸⁷.

Maardu mõisa allee on arvatavasti istutatud 19. sajandi algul. Pikk mõisasüdamikku suunduv allee on oluline mõisaansamblisse juhatav maastikumärk ⁸⁸.

Maardu mõis asub Tallinn-Peterburi maantee 16. kilomeetrilt lõunasse suunduva maantee ääres ⁸⁹.

3.2 Koigi (Järvamaa)

Peahoone on ehitatud 1771. aastal. Peahoonega koos rajati 18. sajandi lõpus barokkaed, mida 19. sajandi II poolel täiendati vabakujulise osaga. Algse korrapärase pargi põhiosa paiknes peahoone taga. Esiväljak oli ringikujuline ning sümmeetrilise kõrvalhoonete paigutusega. Vabakujuline pargiosa rajati peahoonest edelasse. ⁹⁰

Mõisa allee pärineb 19. sajandi II poolest, mil parki täiendati vabakujulise osaga. Ligikaudu 300 meetri pikkune allee ääristab Tallinn-Tartu-Võru maanteelt mõisa suunduvat sissesõiduteed. ⁹¹

3.3 Purdi (Järvamaa)

Praeguseni säilinud (peahoone on muutnud asukohta ning mitmeid kordi hävinud) barokne peahoone on rajatud vahemikus 1760-1770. Purdi mõisasüda moodustab tervikliku barokkansambli. Park rajati 18. sajandi III veerandil baroksele mõisaansamblile iseloomulikus regulaarstiilis. Pargi võib jagada kahte ossa: peahoone ees olev ringtee ja selle ümbrus ning peahoone ja jõe vaheline ala. Reljeef pargi esiosas on tasane, peahoone taga laskub aga astmeliselt Pärnu jõe suunas. Pargi põhiosa asubki peahoone taga ning on omakorda jagatud kaheks: põhjapoolne osa laskub jõe suunas terrassidena,

⁸⁶ Eesti pargid 1. 2007. Toimetaja: E. Lutsepp. Tallinn : Varrak. Lk 193

⁸⁷ 2740 Maardu mõisa park, 18. – 20. sajand. Kultuurimälestiste register. [www] <http://register.muinasee.ee/?menuID=monument&action=view&id=2740> (18.03.2014)

⁸⁸ 2741 Maardu mõisa allee, 18. – 20. sajand. Kultuurimälestiste register [www] <http://register.muinasee.ee/?menuID=monument&action=view&id=2741> (18.03.2014)

⁸⁹ 2739 Maardu mõisa peahoone, 18. - 20. sajand. Kultuurimälestiste register. [www] <http://register.muinasee.ee/?menuID=monument&action=view&id=2739> (18.03.2014)

⁹⁰ Eesti pargid 2. 2012. Toimetajad: S. Kõnsa, U. Sinijärv. Tallinn: Varrak. Lk 372-373

⁹¹ 15031 Koigi mõisa allee. Kultuurimälestiste register. [www] <http://register.muinasee.ee/?menuID=monument&action=view&id=15031> (18.03.2014)

lõunapoolses osas kulgevad selle servas asuva pikliku tiigini kaks alleed. Mõisasüdamest läände ja lõunasse suunduvad 19. sajandil istutatud kaks pikka alleed, millest läänepoolne viib Ungern-Sternbergide kabeli ja Anna kiriku juurde.⁹²

Purdi on Järvamaa ühe vanima regulaarpargi näide⁹³.

3.4 Saare (Jõgevamaa)

Uus (vana mõis asus praegusest asukohast paar kilomeetrit idas) mõisaansambel valmis 1730. aastatel. Barokne kivist peahoone (lammutati aastal 1930) oli üks esinduslikumaid Vooremaal ja üks esimestest, mis pärast Põhjasõda Lõuna-Eestis ehitati. Härrastemaja ees kujundasid klassikalise auhoovi esinduslikud kaaristutega kõrvalhooned. Park on rajatud koos peahoonega ning see on üks väheseid barokkparke Eestis, mis on praeguseni selgelt loetavana säilinud. Peahoone paiknes peaaegu pargi keskel ning poolitas selle kaheks erinevaks osaks. Pargi lõunapoolne osa peahoone ees oli avatud valgusele. Hoone otstesse istutati tihedam puistu, mis eraldas pargi esimese osa tagumisest, kus asus selgepiiriline regulaarpark (põhiosa moodustasid pügatud pärnadest ristkülikukujulised pargiruumid, mis olid üksteisest eraldatud tiheda teedevõrgu ja mitmerealiste alleedega). Hoone keskteljelt sai alguse kogu parki läbiv tee, mis oli ääristatud suurejoonelise alleega (pargi varjuline osa). Pargi servadesse istutati vahtra- ja tammealleed. Põhjapoolses osas asus kaks ruudukujulist kõrgete puudega väljakut, mis lõpetasid pargi. Park on ümbritsetud avatud põllumaadega.⁹⁴

Saare on regulaarpargi üks huvitavamaid ja selgepiirilisemaid näiteid Lõuna-Eestis⁹⁵.

3.5 Suure-Lähtru (Läänemaa)

Barokne mõisaansambel valmis 1770. aastatel. Kõrvalhooned on praeguseks varemeis või suures osas ümber ehitatud ning paiknevad eemal, maanteest lõuna pool. Park on olnud esialgu korrapärase kujundusega ja lähtunud otseselt regulaarpargi eeskujudest. Park on hästi säilinud ja planeering selgelt loetav. Peahoone asub pargi keskel ning hoone

⁹² Eesti pargid 1. 2007. Toimetaja: E. Lutsepp. Tallinn : Varrak. Lk 391

⁹³ 15072 Purdi mõisa park. Kultuurimälestiste register. [www] <http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=15072> (18.03.2014)

⁹⁴ Eesti pargid 1. 2007. Toimetaja: E. Lutsepp. Tallinn : Varrak. Lk 328

⁹⁵ 24049 Saare mõisa park ja alleed. Kultuurimälestiste register. [www] <http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=24049> (18.03.2014)

esiväljak on kolmnurkne. Mõisaansambli ette koonduvad kolmest suunast alleedega sissesõiduteed, millest keskmine on orienteeritud peahoone fassaadi keskteljele. Hoone taga on väike väljak, mille keskteljelt kulgeb tee pargi sügavusse. Pargi tagaosa on regulaarne: peahoone keskteljel asuvale väikesele kõrgendikule koonduvad kiirtena pärnadega ääristatud teed. Parki ümbritseb varemeis müür, piki mida kulgesid sirged alleed, millest osa on praegugi aimatavad. Pargi lõpposas asub marja- ja puuviljaaed. Hästi on säilinud kirdes asuva kiviaiaga paralleelselt kulgev, kohati kahekordne, pärnaallee.⁹⁶

3.6 Sagadi (Lääne-Virumaa)

Barokses stiilis peahoone on valminud kahes etapis 18. sajandil. Hilisemate ehitustööde käigus on mõis omandanud hilisklassitsistliku ilme.⁹⁷

Pärast peahoone valmimist alustati haljastustöödega (18. sajandi III veerand). Park koos mõisahoonetega moodustab stiilse barokse ansambli. Peahoone ees on avatud esiväljak ning hoone taga rikkalik ehisaed tiigiga. Kogu ansambel on üles ehitatud tugevale keskteljele, mis ulatub pikalt maastikku ning läbib peahoonet (mõtteliselt). Selle moodustavad lõunasse suunduv Vanasihi tee ja põhja poole Oandu karjamõisa ja Altja rannakülla viiv allee. 1790. aastatel koos peahoone ümberehitamisega laiendati ka parki tollaste suundumuste järgi juba vabakujunduslikuna. Pargi idaosa läks sujuvalt üle looduslähedaseks parkmetsaks, kuhu rajati tihe teedevõrk ning kujundati vaatesihte.⁹⁸

Pargi juurde kuulub ca 350 m pikkune allee, mis paikneb mõisasüdan läbiva Karula-Vihula maantee põhjaküljel ning peahoone keskteljelt põhja suunduva Oandu-Sagadi maantee ääres.⁹⁹

⁹⁶ Eesti pargid 2. 2012. Toimetajad: S. Konsa, U. Sinijärv. Tallinn : Varrak. Lk 48

⁹⁷ 15928 Sagadi mõisa peahoone. Kultuurimälestiste register. [www]
<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=15928> (18.03.2014)

⁹⁸ 15929 Sagadi mõisa park. Kultuurimälestiste register. [www]
<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=15929> (18.03.2014)

⁹⁹ 15930 Sagadi mõisa alleed. Kultuurimälestiste register. [www]
<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=15930> (18.03.2014)

3.7 Vasta (Lääne-Virumaa)

Hilisbarokne peahoone on valminud aastal 1770 (1800¹⁰⁰). Peahoonet ümbritseb selgepiiriline regulaarpark. Esiväljakut ääristavad sümmeetriliselt paigutatud kõrvalhooned. Peahoone ette on kujundatud korrapärase ringteega ümbritsetud väljak. Need on sobitatud peahoone keskteljel ringteed poolitava jalgteega, mis algse kujunduse juurde pole kuulunud. Peahoone taga on säilinud regulaarne pärnaalleede ja ristuvate teede süsteem. Viru-Nigula poolt mõisa poole suunduv allee on säilinud vaid üksikute fragmentidena.¹⁰¹

3.8 Palmse (Lääne-Virumaa)

Peahoonet on mitu korda ümber ehitatud. Praegusel kujul säilinud hoone valmis vahemikus 1782-1785. Arvukad kõrvalhooned pärinevad nii 18. kui ka 19. sajandist. Esinduslik barokkaed rajati koos peahoone valmimisega 18. sajandi II veerandil, mil kujundati peahoone lähiümbrus ja tiikideäärsed pargiosad. Peahoone ette kujundati nelinurkne esindushoov, hoone külgedele ja taha jääv pargiosa lahendati kaheterrassiliseks. Mõisasüdamesse suundusid esinduslikud pärnaalleed ja ka hoonesine väljak oli ääristatud korrapäraste ridaistutustega. Viljapuuaiad (17. sajandi lõpp) kujundati samuti korrapärasena. 18. sajandi lõpus kujundati mõisasüdamest põhja poole suur metsa- ehk hirvepark, mille kujundamisel võeti eeskuju inglise pargistiilist. Aastal 2009 on mõisasüdant ulatuslikult uuendatud, sealhulgas taastatud ajaloolise plaanimaterjali alusel peahoone ümber regulaarne kaheterrassiline pargiala parterite ja hekkidega.¹⁰²

Puiesteed on istutatud 18. sajandi I poolel. Kolmest küljest mõisasüdamikku suunduvad kilomeetritepikkused puiesteed, vaatamata mõnele tühikule, on tänapäevani säilitanud oma visuaalse tervikmulje.¹⁰³

¹⁰⁰ 16043 Vasta mõisa peahoone. Kultuurimälestiste register. [www] <http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=16043> (18.03.2014)

¹⁰¹ Eesti pargid 2. 2012. Toimetajad: S. Konsa, U. Sinijärv. Tallinn : Varrak. Lk 177

¹⁰² Eesti pargid 2. 2012. Toimetajad: S. Konsa, U. Sinijärv. Tallinn : Varrak. Lk 130

¹⁰³ 15895 Palmse mõisa alleed. Kultuurimälestiste register. [www] <http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=15895> (18.03.2014)

3.9 Uue-Varbla (Pärnumaa)

Peahoone valmis 1802. aastal. Peahoone juurde kujundati esinduslik regulaarpark. Avara ümmarguse esiväljaku servades paiknesid sümmeetriliselt kõrvalhooned. Pargi põhiosa paiknes peahoone taga ning oli jaotatud ristuvate teedega riskülikukujulisteks osadeks. Peahoone keskteljelt viis pargi sügavusse keskne püगतud pärnadest allee, mis on säilinud praeguseni. Tagumise osa praegune üldilme on aga võrdlemisi tihe. Idast ja loodest suundusid mõisasüdamesse pärna- ja saarealleed, mis on säilinud fragmentaarselt. Veidi lõuna pool asub perekonna (Schmidt) matmispaik, kuhu pargist viis sirge tee. ¹⁰⁴

3.10 Kuusiku (Raplamaa)

Barokne peahoone on valminud 18. sajandi lõpus. 19. sajandi jooksul on hoonet mitu korda ümber ehitatud. Mõisasüda paikneb Vigala jõe kaldal, mis on mõisa koha üles paisutanud. Peahoone tagumine külg jääb paisjärve kaldale. Rapla-Märjamaa maanteelt toob esiväljakule peahoone keskteljele suunatud pikk sirge sihitee, mis on osaliselt ääristatud kaherealise alleega. Sümmeetriliselt kujundatud esiväljak ja peahoone vahetu ümbrus moodustavad pargi vanima osa, mis on rajatud koos barokse peahoonega. ¹⁰⁵

Park rajatud kolmeosalisena. Kõige vanem osa on 19. sajandi I poolel rajatud peahoone ees olev pargiosa regulaarse esiväljaku ja puistega. Teise osa moodustab peahoone taga paiknev kaunite treppidega jõeale toetuv terrassaed. Jõgi ühendas teist osa kolmanda pargiosaga, mille moodustas vabakujulise teedevõrguga looduslik parkmets koos tiikidega (rajatud 19. sajandi lõpus). ¹⁰⁶

3.11 Vana-Vigala (Raplamaa)

Peahoone, mis koos ümbritseva pargialaga moodustab suurejoonelise ansambli, on valminud aastal 1772¹⁰⁷. Peahoonet ümbritsev suur (17,2 ha) pargiala kujundati ajavahemikus 1795-1832. Vahemikus 1835-1870 on peahoonet ümbritsevat parki laiendatud. Peahoonest teisel pool jõge asub veelgi suurem hirvepark (72 ha). Peahoonet

¹⁰⁴ Eesti pargid 2. 2012. Toimetajad: S. Konsa, U. Sinijärv. Tallinn : Varrak. Lk 295

¹⁰⁵ Eesti pargid 2. 2012. Toimetajad: S. Konsa, U. Sinijärv. Tallinn : Varrak. Lk 332, 333

¹⁰⁶ 15330 Kuusiku mõisa park. Kultuurimälestiste register. [www]

<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=15330> (18.03.2014)

¹⁰⁷ 15380 Vana-Vigala mõisa peahoone. Kultuurimälestiste register. [www]

<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=15380> (18.03.2014)

ümbritseb eriilmelisteks osadeks jagatud park, mida iseloomustavad rütmiliselt põimuvad regulaarsed ja vabakujulised elemendid. Peahoone ees olevat suurt muruväljakut piirab ovaalne tee, milleni viib pargi keskteljel lehistega ääristatud allee. Mõisahoonet tagune pargiosa on peamiselt vabakujulises stiilis, kuid tagaväljaku lahenduses on kasutatud ka regulaarseid kujunduselemente (pärnade rida, elupuudegrupp). Nii Kivi-Vigala, Teenuse kui ka Kuuda poolt suunduvad mõisasüdamesse pikad peamiselt lehistest koosnevad alleed.¹⁰⁸

Vana-Vigala mõisa alleed on istutatud tõenäoliselt 18. sajandi lõpus või 19. sajandi alguses. Alleed ääristavad kõiki kolme mõisasüdamesse suunduvat maanteed ning koosnevad peamiselt lehistest.¹⁰⁹

3.12 Abja (Viljandimaa)

Mõisasüda on esinduslikult välja ehitatud 18. sajandi lõpus. Peahoone ees on avar ovaalikujuuline esiväljak, mis on ääristatud kaarja sissesõiduteega. Peahoone keskteljele on orienteeritud mõisnike kalmistult saabuv lehtpuudega ääristatud tee. Tagaväljak puudub. Pargi reljeef on vahelduv: esiväljak on tasane, kuid selle servadelt on langus kõigis suundades, eriti järsk aga peahoone taga loode suunas. Pargi keskosa on selgepiirilisel regulaarne.¹¹⁰

19. sajandil istutatud allee on mitme kilomeetri pikkune sirge lehtpuuallee, mis viib mõisasüdamest perekonna matmispaiga juurde.¹¹¹

3.13 Õisu (Viljandimaa)

Õisu mõisasüda praeguses asukohas on välja ehitatud 18. sajandi II poolel ning see on üks silmapaistvamaid mõisaansambleid Lõuna-Eestis. Ühekorruseline barokne peahoone valmis 1760. aastatel. Mõis asub järve poole laskuval maastikul. Algne kujundus lähtus selgelt barokilikest põhimõtetest, mis väljendusid avaras, kõrvalhoonetega kaarjalt

¹⁰⁸ 15381 Vana-Vigala mõisa park. Kultuurimälestiste register. [www] <http://register.muin.ee/?menuID=monument&action=view&id=15381> (18.03.2014)

¹⁰⁹ 15382 Vana-Vigala mõisa alleed. Kultuurimälestiste register. [www] <http://register.muin.ee/?menuID=monument&action=view&id=15382> (18.03.2014)

¹¹⁰ 14438 Abja mõisa park, 19. sajand. Kultuurimälestiste register. [www] <http://register.muin.ee/?menuID=monument&action=view&id=14438> (18.03.2014)

¹¹¹ 14439 Abja mõisa allee, 19. sajand. Kultuurimälestiste register. [www] <http://register.muin.ee/?menuID=monument&action=view&id=14439> (18.03.2014)

raamitud esiväljakus, kuhu suundus kagust mitme kilomeetri pikkune tammealleega ääristatud sissesõidutee, ning peahoone taga terrassidena järve poole laskuvas, regulaarse lahendusega pargis. Õisu eripäraks on peahoone taga olev pikk järvele orienteeritud vaatesiht, mida ääristasid just kui kardinatena tumedamad puuderühmad. 18. sajandi II poolel hakati rajama inglise stiilis parki; nii rajatigi 18. ja 19. sajandi vahetusel mõisasüdame idakülje varasemale pargile lisaks teinegi park.¹¹²

Pargi juurde kuuluvad tammeallee Morna maantee ääres ja kaseallee Viljandi maantee ääres¹¹³.

3.14 Luunja (Tartumaa)

Suurejooneline barokkpark, mis paikneb Emajõe poole laskuvatel terrassidel, on rajatud 18. sajandil. Luunja mõisa park on suur neljaosaline, millest pool on väljapeetud regulaarses stiilis. Pargi põhiosaks on esi- ja tagaväljak, terrassaed ja vabakujuline pargiosa nende taga. Parki läbis kaks ristuvat telge, peatelg jagas pargi peahoone keskeljel pooleks, risti paiknenud telg oli orienteeritud Emajõeale.¹¹⁴

Tartu poole viiv pärnaallee on istutatud 19. sajandi I poolel, nuluallee 19. sajandi lõpus või 20. sajandi alguses. Pargi sissesõidutee on ääristatud siberi nulgudega, Tartu poole suunduvat pärnaalleed on täiendatud paplite, vahtrate ja jalakatega.¹¹⁵

3.15 Riidaja (Valgamaa)

Peahoone on ehitatud 1761. aastal ja on üks väheseid 18. sajandist säilinud barokkehitisi Eestis. Mõisasüdame planeering on samuti barokne. Suur ja avar esiväljak on ääristatud sümmeetriliselt aida ja tõllakuuriga. Algul asus peahoone taga suur korrapärane ehisaed (rajatud peahoonega samal ajal). 19. sajandil laiendati parki kirde poole, nüüd juba

¹¹² Eesti pargid 2. 2012. Toimetajad: S. Konsa, U. Sinijärv. Tallinn : Varrak. Lk 597-598

¹¹³ 14450 Õisu mõisa park, 18. – 19. sajand. Kultuurimälestiste register. [www] <http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=14450> (18.03.2014)

¹¹⁴ 7204 Luunja mõisa park, 19. sajand. Kultuurimälestiste register. [www] <http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=7204> (18.03.2014)

¹¹⁵ 7205 Luunja mõisa alleed, 19. sajand. Kultuurimälestiste register. [www] <http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=7205> (18.03.2014)

vabakujunduslikuna. Pargist ligikaudu poole kilomeetri kaugusel kirdes asub perekonna (Stryk) kabel ja kalmistu, kuhu viib allee (koosneb enamjaolt tammedest).¹¹⁶

Pargi juurde kuulub ka majandushoonete juurest algav üle põldude parkmetsa suunduv tammeallee¹¹⁷.

¹¹⁶ Eesti pargid 2. 2012. Toimetajad: S. Konsa, U. Sinijärv. Tallinn : Varrak. Lk 537

¹¹⁷ 23225 Riidaja mõisa park. Kultuurimälestiste register. [www]
<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=23225> (18.03.2014)

4. ANDMETE ANALÜÜS

4.1 Kaardianalüüsi tulemused

4.1.1 Peaallee orientatsioon ilmakaarte suhtes

Tabel nr 1. Peaallee orientatsioon ilmakaarte suhtes ning juhtumite arv

Orientatsioon ilmakaarte suhtes	Juhtumite arv	Peaalleed
põhja – lõuna suunaline	5	Maardu, Suure-Lähtru, Sagadi, Vasta, Kuusiku
loode – kagu suunaline	8	Koigi, Uue-Varbla, Õisu, Riidaja, Luunja, Abja, Vana-Vigala, Saare (peaallee väiksem osa põhja-lõuna suunaline)
ida – loode suunaline	1	Purdi (kaarjas kulgemine idast loodesse)
edela – kirde suunaline	1	Palmse

Suurema osa peaalleekest moodustavad põhja-lõuna ja loode-kagu suunalised peaalleed – kokku 13. Valimis esineb ka loode-kagu, ida-loode ja edela-kirde suunalisi peaalleesid. Käesolevas töös käsitletud 15 objekti hulgas ei esine ida-lääne suunalisi peaalleesid.

4.1.2 Loodusobjektid, ehitised ja muud tähelepanuväärsed objektid/nähtused ning nende paiknemine peaalleest lähtuvalt

Tabelis nr 2 on esitatud tähelepanuväärsed objektid/nähtused ning nende esinemissagedus.

Tabel nr 2. Peaalleede läheduses paiknevad tähelepanuväärsed objektid/nähtused

Loodusobjektid, ehitised ja muud tähelepanuväärsed objektid/nähtused	Esinemissagedus	Peaallee
veekogu (jõgi, järv, tehisveekogu, veehoidla, oja)	9	Maardu, Luunja, Õisu, Vana-Vigala, Kuusiku, Palmse, Vasta, Saare, Purdi
kabel, kirik	1	Purdi
matmispaik, kalmistu	1	Purdi
II Maailmasõjas hukkunute ühishaud	1	Kuusiku
lohukivid	2	Maardu, Vasta
kivikalmed	1	Maardu
asulakoht	2	Maardu, Vasta
tuuleveski	1	Vasta
puuduvad	6	Koigi, Suure-Lähtru, Uue-Varbla, Abja, Riidaja, Sagadi

Peaalleede vahetus läheduses esinevad kõige sagedamini veekogud. Harva esinemissagedusega on lohukivid ja kivikalmed, samas paiknevad nad üldjuhul suurte gruppidenä. Asulakoht (arheoloogiamälestis), esinemissagedusega 2, paikneb üldjuhul kivikalmete ja lohukivide läheduses. Lisaks esineb ka kabelit, mõisapere matmispaika, kalmistut, ühishauda ja tuuleveskit. Üsna sagedasti tähelepanuväärsed objektid/nähtused puuduvad.

Kaardianalüüsis selgus, et tähelepanuväärsete objektide paiknemine ei sõltu ilmakaartest. Objektide ja ilmakaarte seose puudumisele viitab asjaolu, et puudus kindla ilmakaare sagedam esinemine.

4.1.3 Peaallee seotus ansamblituumikuga

Käesolevas osas on uuritud peamisi näitajaid, mis seovad peaallee mõisaansambli tuumikuga – keskteljel paiknevus ja peaallee algus. Tabelis nr 3 on esitatud kokkuvõtlik ülevaade kahest peaallee ansamblituumikuga siduvast näitajast.

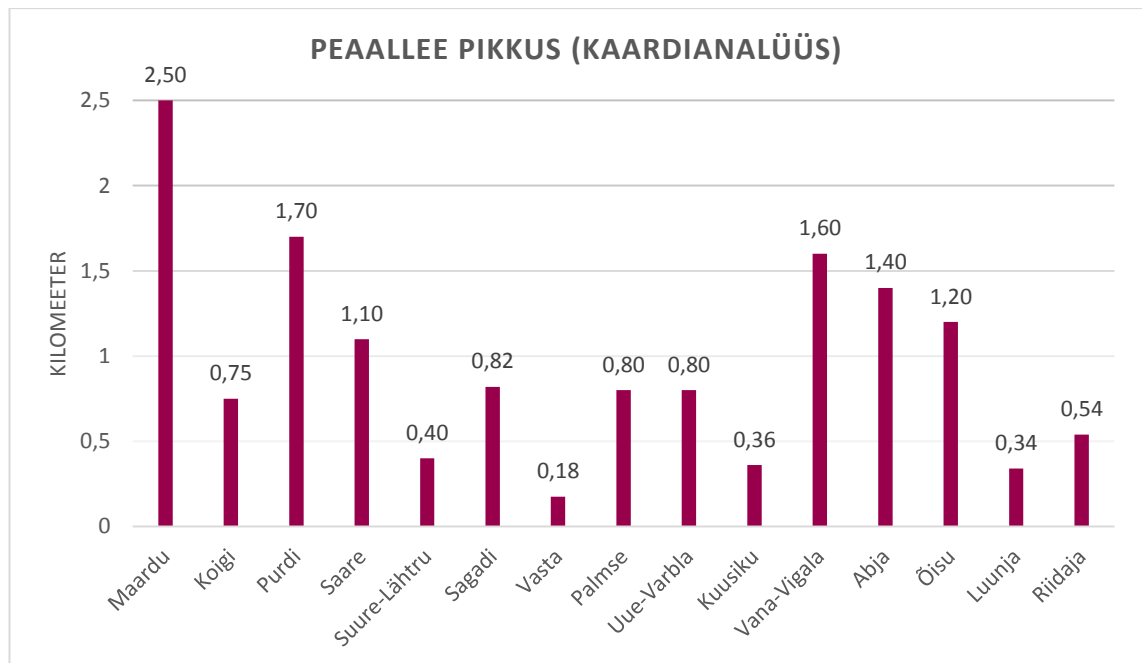
Tabel nr 3. Peaalleede seotus ansamblituumikuga

Peaallee	Ansamblituumiku keskteljega samal joonel paiknemine	Peaallee algus peahoone ees
Maardu	+	+
Koigi	+	+
Purdi	+	+
Saare	+	+
Suure-Lähtru	+	+
Sagadi	+	+
Vasta	-	-
Palmse	+	+
Uue-Varbla	-	+
Kuusiku	+	+
Vana-Vigala	-	+
Abja	+	+
Õisu	-	+
Luunja	-	+
Riidaja	+	+

Kümne juhtumi puhul on peaallee ansamblituumikuga samal keskteljel ja algab peahoone ees asetsevalt esiväljakult. Nelja juhtumi puhul peaallee ei asetse mõisaansambli

keskteljega samal joonel, kuid algab peahoone eest. Vasta mõisakompleksi puhul ei esinenud ühtegi kirjeldatust nähtusest.

4.1.4 Peaallee ulatus maastikku, laius ja kuju

Skeem nr 6. Peaalleede pikkused kilomeetrites kaardianalüüsisist lähtudes

Skeemil nr 6 on esitletud peaalleede pikkuste tulemused. Peaalleede pikkus on üsna varieeruv: kõige pikem on 2,5 km (Maardu) ja kõige lühem 180 m (Vasta).

Peaalleed lõpevad üldjuhul teega või sulanduvad metsaga. Purdi puhul lõpeb peaallee kiriku ja kalmistuga ning Saare puhul järvega.

Tabel nr 4. Peaalleede laiuste tulemused ning esinemissagedus lähtudes kaardianalüüsist

Peaallee laius (m)	Esinemissagedus	Peaallee
15	1	Maardu
13	4	Purdi, Palmse, Kuusiku, Vana-Vigala
12	2	Saare, Sagadi
11	4	Suure-Lähtru, Vasta, Õisu, Luunja
10	1	Koigi
9	1	Abja
8	2	Uue-Varbla, Riidaja

Peaalleede laiuse kõige suurem väärtus on 15 m (Maardu) ja kõige väiksem 8 m (Uue-Varbla, Riidaja). Tabelis nr 4 on kirjeldatud peaallee laiuste esinemissagedust. Kõige rohkem esines 11- ja 13-meetri laiuseid peaalleesid.

Kõik töös käsitletud peaalleed on sirge kujuga. Mõne juhtumi puhul onallee suuremalt jaolt sirge, kuid esineb käänukohti või suunamuutusi (Saare, Suure-Lähtru, Vana-Vigala, Õisu). 15-st juhtumist on üks kaarja kujuga (Purdi).

4.1.5 Peaallee üldine terviklikkus

Tabel nr 5. Peaalleede üldine terviklikkus

Peaallee	Pikkus (km)	Terviklikkus, üldine seisukord
Maardu	2,50	puudega palistatud osa ca 800 m ulatuses
Koigi	0,75	¹ / ₃ osa peaalleest terviklik, ülejäänud hõre
Purdi	1,70	850 m ulatuses puudega palistatud – terviklik; suur lünk peaallee keskosas
Saare	1,10	lünk – peaalleed nii-öelda läbi lõikav tee; üldiselt terviklik
Suure-Lähtru	0,40	üsna terviklik; hoonete läheduses hõredamad puuread
Sagadi	0,82	üsna terviklik; hoonete läheduses lüngad
Vasta	0,18	väga hõredad puuderead
Palmse	0,80	terviklikult tajutav; hõredam osa hoonete läheduses
Uue-Varbla	0,80	üsna terviklik; loodeosas 200 m ulatuses üsna hõre
Kuusiku	0,36	üldiselt terviklik; põhjaosas 11 m ulatuses lünk
Vana-Vigala	1,60	terviklik; mõisakompleksi läheduses 400 m ulatuses hõredam
Abja	1,40	puuderead üsna hõredad, samas peaallee on tajutav
Õisu	1,20	terviklik; käänukohas lünk – teede ümberehitus
Luunja	0,34	üsna terviklik; mõisaansamblipoolses osas uuem istutus
Riidaja	0,54	puuderead väga hõredad; peaallee mõneti tajutav

Tabelis nr 5 on koostatud ülevaatlik kokkuvõtte töös käsitletud peaallede terviklikkuse kohta kaardianalüüsist lähtudes. Peaalleed on tervikuna tajutavad, välja arvatud mõned juhtumid, mille puhul peaalleed on visuaalselt raskemini tajutavad (Vasta, Riidaja). Üsna terviklikud ja hästi tajutavad on näiteks Purdi, Saare, Kuusiku ja Õisu peaalleed.

Sagedaseks nähtuseks on lüngad puuderidades ja tühikud peaalleedes, mille põhjuseks võivad olla rajatud elamuhooned ning tegevus nende vahetus läheduses. Samuti võib põhjuseks olla ka teedehitus.

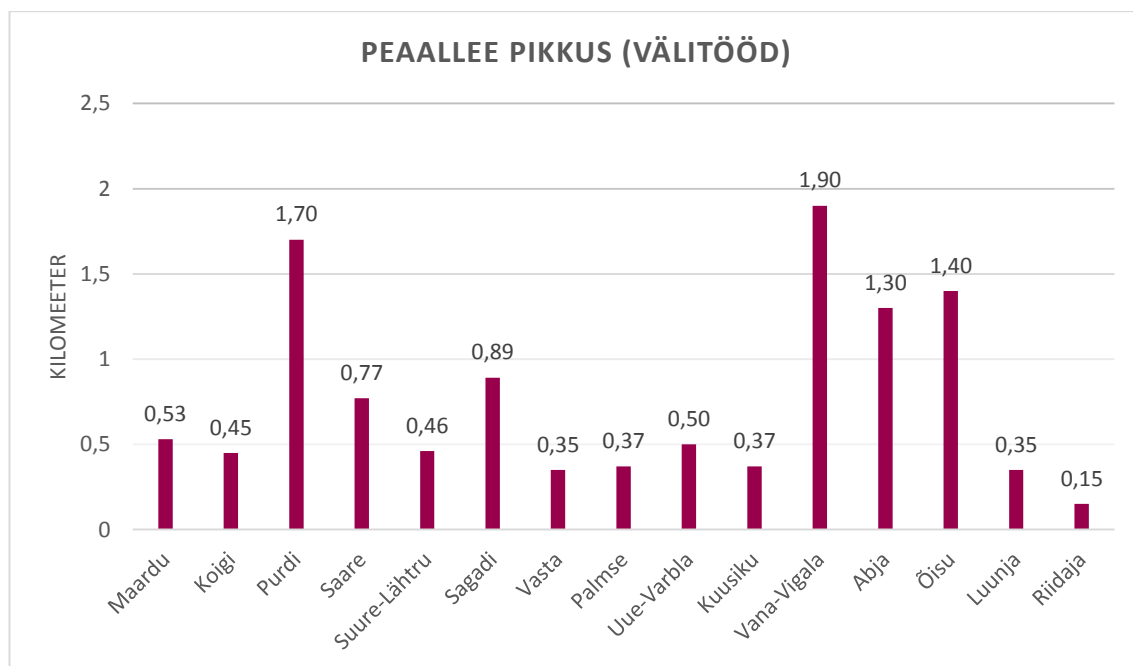
Peaallede täpsem terviklikkus ja üldine seisukord (halva seisukorra puhul ka põhjused) selguvad välitööde käigus.

4.2 Välitööde tulemused

4.2.1 Välitööde teostamise andmed

Välitööd on läbi viidud aprillis, 2014. Välitööde läbiviimiseks vajalikud ankeedid on käesoleva töö peatükis LISAD (Lisa 5. Välitööde ankeedid).

4.2.2 Peaallee ulatus

Skeem nr 7. Peaallede pikkused kilomeetrites välitöödest lähtudes

Välitöödel selgus (Skeem nr 7), et kõige pikemaks pealleeks on Vana-Vigala pikkusega 1,9 km ning kõige lühemaks on Riidaja pealleee pikkusega 150 meetrit. Valdav enamus pealleedest on alla 1 km pikkused – 11 pealleed.

4.2.3 Pealleee laius

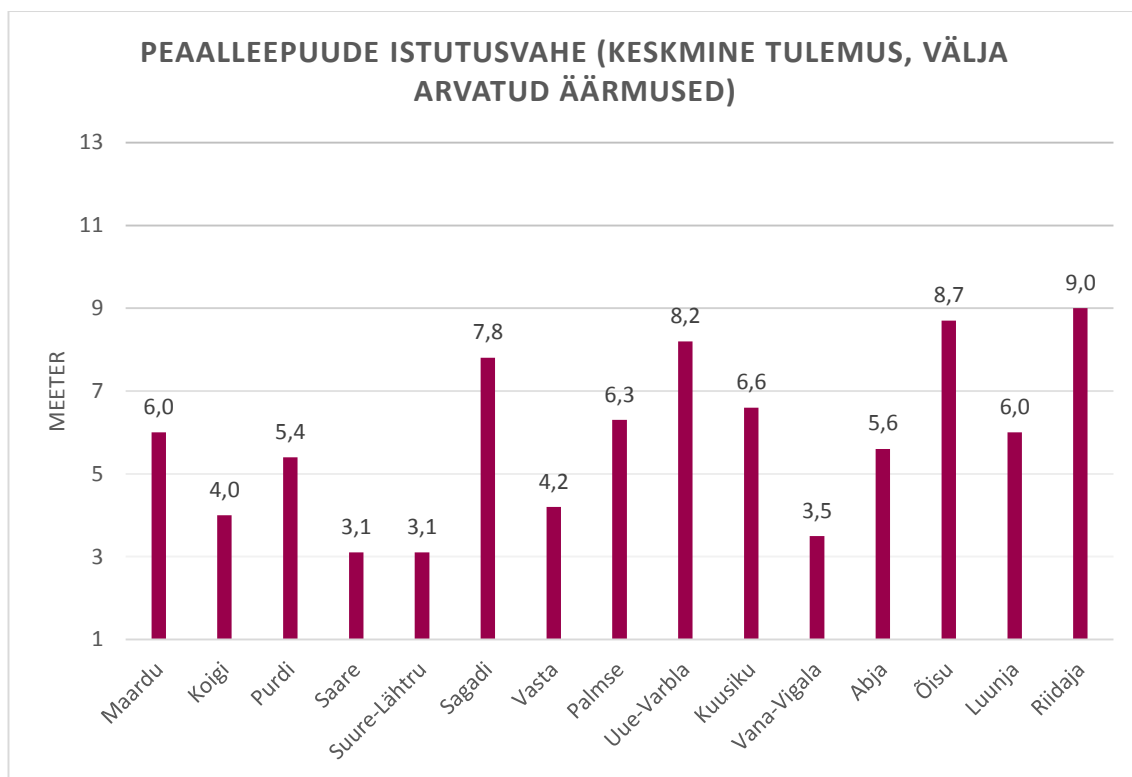
Tabel nr 6. Pealleede laiuste tulemused ning esinemissagedus lähtudes välitöödest, keskmised tulemused

Pealleee laius (m)	Esinemissagedus	Pealleee
7,0 – 7,9	2	Sagadi, Luunja
8,0 – 8,9	6	Saare, Suure-Lähtru, Vasta, Palmse, Abja, Õisu
9,0 – 9,9	1	Riidaja
10,0 – 10,9	0	-
11,0 – 12,0	6	Maardu, Koigi, Purdi, Uue-Varbla, Kuusiku, Vana-Vigala

Tabel nr 6 kirjeldab pealleede laiuste vahemikke (keskmised tulemused) meetrites ning nende esinemissagedust. Pealleed laiusega vahemikus 8,0 – 8,9 ja 11,0 – 12,0 m on kõige suurema esinemissagedusega – kokku 12 pealleed. Vahemikus 10,0 – 10,9 m ei esinenud ühtegi pealleed.

Välitööde käigus selgusid ka äärmuslikud tulemused. Maardu pealleel esines kohti laiusega 19,8 m; Koigi pealleel kohti laiusega 13,9 m; Saare pealleel esines kohti laiusega 8,8 m; Suure-Lähtru pealleel esines kohti laiusega 10 m; Sagadi pealleee puhul esines kohti laiusega 16 m; Vasta pealleel esines kohti laiusega 14,2 m; Õisu pealleel esines kohti laiusega 11,2 m ja 7,8 m.

4.2.4 Peaallepuude istutusvahe

Skeem nr 8. Peaallede puude istutusvahe

Skeemil nr 8 on kujutatud peaallepuude keskmine istutusvahe. Kõige suurema istutusvahega on puud Riidaja peaallee puhul – 9 m. Kõige väiksema istutusvahega on puud Saare ja Suure-Lähtru peaallede puhul – 3,1 m. Valdav enamus peaallepuude istutusvahe tulemustest on alla 7 m – 11 peaallee puhul.

Välitööde käigus selgusid ka äärmuslikumad tulemused. Saare peaallee puhul esines puude istutusvahesid väärtusega 6,3 ja 1,0 m; Suure-Lähtru puhul 4,1 m; Vana-Vigala puhul 9,4 m; Õisu puhul 9,4 ja 7,9 m; Luunja puhul 11,4 m; Abja puhul 10,5 m, 9,7 m ja 4,6 m.

4.2.5 Puuliikide määramine ja põhiliigid

Tabel nr 7. Peaallee puud ning erinevate puuliikide arv

Peaallee	Puuliigid	Erinevate puuliikide arv	Põhiliigid
Maardu	harilik saar, harilik vaher, harilik tamm	3	harilik saar, harilik tamm
Koigi	harilik tamm, pärnaliigid, kaseliigid, harilik vaher, harilik saar	5	harilik tamm, pärnaliigid
Purdi	pärnaliigid, harilik vaher	2	pärnaliigid, harilik vaher
Saare	harilik saar, harilik tamm, pärnaliigid	3	pärnaliigid
Suure-Lähtru	pärnaliigid, harilik saar, kaseliigid, harilik vaher	4	harilik saar
Sagadi	pärnaliigid, harilik saar, kaseliigid	3	pärnaliigid
Vasta	harilik hobukastan, kuuseliigid, pärnaliigid, harilik saar, harilik vaher	5	harilik saar, harilik vaher
Palmse	pärnaliigid	1	pärnaliigid
Uue-Varbla	pärnaliigid, harilik saar, harilik vaher	3	harilik saar, harilik vaher
Kuusiku	harilik vaher, pärnaliigid	2	harilik vaher, pärnaliigid
Vana-Vigala	remmelgaliigid, pärn, harilik saar, harilik tamm, Euroopa lehis, kuuseliigid	6	Euroopa lehis, harilik tamm
Abja	pärnaliigid, harilik vaher, harilik tamm	3	harilik vaher
Õisu	harilik tamm	1	harilik tamm
Luunja	pärnaliigid, haavaliigid, harilik vaher	3	pärnaliigid
Riidaja	harilik vaher, harilik saar, Euroopa lehis	3	harilik vaher

Tabelis nr 7 on esitatud ülevaatlik kokkuvõte töös käsitletud peaallepuudest. Parema loetavuse mõttes on tabelis esitatud puude ainult eestikeelsed nimetused.

Välitööde käigus tuvastatud puuliigid: harilik saar *Fraxinus excelsior*, harilik vaher *Acer platanoides*, harilik tamm (*Quercus robur L.*), pärnaliigid (*Tilia*), kaseliigid (*Betula*), harilik hobukastan (*Aesculus hippocastanum*), remmelgaliigid (*Salix*), haavaliigid (*Populus*), kuuseliigid (*Picea*) ja Euroopa lehis (*Larix decidua*). Kõige sagedama esinemisega: pärnaliigid (kõige rohkem), harilik vaher ja harilik saar.

Põhiliikideks on pärnaliigid (*Tilia*) ja harilik vaher (*Acer platanoides*).

Vana-Vigala peaallees on kõige rohkem erinevaid puuliike (6); Koigi ja Vasta peaalleedes viis eri liiki puid. Üheliigiliste puudega peaalleesid on kaks: Palmse ja Õisu. Kolmest eri liiki puudest koosnevaid peaalleesid on kõige rohkem – 7 pealleeh puhul.

4.2.6 Peaallee terviklikkus

Tabel nr 8. Peaallee terviklikkuse visuaalsed hinnangud (%) ning märkused

Peaallee	Visuaalne hinnang (%)	Märkused
Maardu	40	-
Koigi	40 / 20	20 - maanteepoolne osa ca 180 m ulatuses puurida ainult ühel pool teed
Purdi	100	900 m ulatuses lünk
Saare	90 – 100	-
Suure-Lähtru	70 / 10 – 20	70 – maanteepoolne osa
Sagadi	60 – 70	-
Vasta	30 – 40	-
Palmse	20 – 30 / 10	20 – 30 – mõisapoolne osa / 10 – lõpuosa
Uue-Varbla	30	-
Kuusiku	70 – 80	-
Vana-Vigala	100 / 60 – 80	60 – 80 mõisapoolne osa
Abja	60	-
Õisu	80 – 90	-

Luunja	80	-
Riidaja	20	-

Tabelis nr 8 on esitatud välitööde käigus teostatud visuaalse hinnangu tulemused. Viie juhtumi – Koigi, Purdi, Suure-Lähtru, Palmse, Vana-Vigala – puhul hinnati pealleed osade kaupa. Põhjuseks oli asjaolu, et andes keskmise hinnangu, ei kajastaks see kogu pealle üldist tervikut. Lisaks esineb ka hinnanguid, mis on esitatud mingis vahemikus (näiteks Saare pealle 90 – 100 %); selleks, et ülevaade oleks põhjalikum. Visuaalse terviklikkuse ning üldise seisukorra poolest on Riidaja kõige halvemas seisus. Halvas seisus on samuti Palmse ja Uue-Varbla pealleed. Töös käsitletud pealleedest on kõige paremas korras Purdi ja Saare pealleed. Purdi on erandlik juhtum, sest peallees on 900 m ulatuses puude poolest tühi lünk, kuid ülejäänud osa on hinnanguliselt 100 %.

4.2.7 Loodusobjektid, ehitised ja muud tähelepanuväärsed objektid/nähtused ning pealle lõpp

Töös käsitletud pealleed üldjuhul sulanduvad metsaga (ümbritseva loodusmaastikuga) või lõpevad tee või teede ristumiskohaga. Kaks pealleed lõpevad kiriku/kalmistuga (Purdi ja Vasta) ning üks lõpeb järvega (Saare). Purdi puhul on kirik ja kalmistu vahetult pealle lõpus, Vasta puhul asub kirik kaugemal, kuid pealle jätkub teena ning viib kirikuni.

Töös käsitletud pealleedel ei ole kindlat lõpp-punkti, pigem sulanduvad nad ümbritseva maastikuga.

4.2.8 Muud tähelepanekud

Maardu, Suure-Lähtru ja Palmse pealleed on väga võsastunud; ilmselt isetekkeline. Samuti oli märgata pealleepuude üsna halb seisukord. Purdi pealle puhul leidis palju murdunud latvu. Põhjuseks on tõenäoliselt puude vanus ja regulaarse hoolduse puudumine.

Esineb puude reavälist istutust, mille põhjuseks võib olla nii isetekkeline haljastus kui ka teadmatu istutamine (Koigi, Sagadi). Lisaks leidis ebaühtlast puude istutust (Abja) ja liiga tihedat istutust (Saare). Liiga tihe istutus ja reaväline istutus tingivad selle, et pealle

visuaalne terviklikkus halveneb. Puude liiga tihe istutus ei võimalda puudel elujõuliselt areneda.

Välitööde käigus selgus, et suuremad tühikud ja lüngad peallees on hoonete vahetus läheduses ning seal, kus toimub aktiivsem elutegevus.

Tähelepanuväärseks on Kuusiku peallee, mis on kaherealine, ning Õisu peallee, mis on väga korrapärase istutusvahega.

4.3 Kaardianalüüs ja välitööd - võrdlus

Välitööde tulemused on täpsemad ja ülevaatlikumad, sest pealleesid saab vaadelda nende loomulikus keskkonnas ja reaalajas. Välitöödel mõõdetud peallee laiused ja pikkused on samuti täpsemad, kui Maa-ameti kaardiserveris mõõdetud tulemused.

Kaardianalüüsi heaks omaduseks on võimalus vaadata pealleesid pealtvaates ning hinnata nende ulatust ja kuju maastikus. Lisaks on kaardianalüüs hea ettevalmistus välitöödeks: aladega on tutvutud ning täpsustust vajavad küsimused püstitatud.

Kaardianalüüsi puhul ei olnud võimalik täpseid tulemusi saada pealleede terviklikkuse valdkonnas; terviklikkust ja üldist seisukorda saab täpselt määrata välitööde käigus. Kaardianalüüsi abil on võimalik kindlaks teha, kas peallee on olemas.

Antud töö puhul on kindlasti olnud vajalikud mõlemad, nii kaardianalüüs kui ka välitööd. Neid meetodeid kombineerides oli võimalik saada ülevaatlikud tulemused.

Tabel nr 9. Kaardianalüüsi ja välitööde käigus saadud tulemuste võrdlus (peaallee pikkus ja laius)

Peaallee pikkus (km)		Peaallee	Peaallee laius (m)	
Kaardianalüüs	Välitööd		Kaardianalüüs	Välitööd
2,50	0,53	Maardu	15	11,7
0,75	0,45	Koigi	10	11,5
1,70	1,70	Purdi	13	11,5
1,10	0,77	Saare	12	8
0,40	0,46	Suure-Lähtru	11	8,6
0,82	0,89	Sagadi	12	7,4
0,18	0,35	Vasta	11	8,5
0,80	0,37	Palmse	13	8,4
0,80	0,50	Uue-Varbla	8	11,1
0,36	0,37	Kuusiku	13	12
1,60	1,90	Vana-Vigala	13	11,8
1,40	1,30	Abja	9	8,3
1,20	1,40	Õisu	11	8,9
0,34	0,35	Luunja	11	7,5
0,54	0,15	Riidaja	8	9,7

Kaardianalüüsi tulemuste summa ja välitööde tulemuste summa vahe peaallee pikkuses on 3 km.

Kaardianalüüsi tulemuste summa ja välitööde tulemuste summa vahe peaallee laiuses on 25,1 m.

Väga suur tulemuste vahe on näiteks Maardu peaallee pikkuste vahel: kaardianalüüsi tulemusena saadud 2,5 km ja välitööde käigus 0,53 km (eksimus 1,97 km). Kaardianalüüsi puhul võib eksitavaks olla asjaolu, et peaalleed kulgevad edasi tavalise puudeta teena

ning töö autor on lugenud ka selle pealleeks. Põhjus seisneb selles, et ajalooliselt võis pealle olla pikem ning praeguse seisuga on suurem osa pealleest teena säilinud (teljena).

Suure-Lähtru, Sagadi, Kuusiku ja Luunja pealle pikkuste vahel oli erinevus vahemikus 0,01 – 0,07 km, mida võib lugeda väikeseks eksimuseks. Purdi pealle puhul oli pikkuste vahel eksimuseks 0 km.

Laiuste puhul on kõige suuremateks eksimusteks Sagadi, Palmse (mõlemad 4,6 m) ja Saare (4,0 m) peallede puhul.

Kaardialüüsi ja välitööde vahelised erinevused on suured. Sellest tulenevalt võib järeldada, et kaardialüüs ei ole sobilik peallede laiuste ja pikkuste mõõtmiseks. Samas, kaardialüüs võimaldab pealleesid pealtvaates uurida; täpsemalt ansambliuumikuga samal keskteljel paiknevaid pealleesid ning nende telgede kulgemist maastikus.

TULEMUSED

Käesoleva töö eesmärgiks oli uurida Eesti regulaarstiilis mõisaparkide peaalleesid.

Peamisteks uurimisülesanneteks oli peaallee seotus maastikuga (peaallee toimimine maastikuelemendina) ning üldine terviklikkus ja seisukord.

Üldiselt ei ole peaalleedel kindlat lõpp-punkti või objekti, millega nad lõpevad. Peaalleed kulgevad maastikus oma pikkuse ulatuses ning sulanduvad ümbritseva maastiku või metsaga. Sagedaseks on ka juhtumid, mille puhul lõpeb peaallee tee või teede ristumiskohaga või kulgeb edasi teena (ilma puudereata). Töös käsitletud peaalleed on juurdepääsualleed, mis tähendab, et nad juhatavad teed mõisakompleksini maanteelt või maastikust/metsast. Sellest tulenevalt on peaallee lõpp-punkti või objekti puudumine loomulik. Samas, peaalleede läheduses silmapaistvate objektide olemasolu on iseloomulik, sest need suunavad teel liiklejat peaalleele.

Peaalleede seotus mõisasüdamega on selgelt eristuv: visuaalselt on arusaadav, et peaallee ei ole eraldi element, vaid kuulub mõisaansambli juurde. Kõik töös käsitletud peaalleed, välja arvatud üks juhtum, algasid peahooneesiseltselt väljakult. $\frac{2}{3}$ peaalleedest paiknes ansambli tuumikuga samal keskteljel. Peaallee selgelt esile tulev algus mõisakompleksi esiväljakult seob seda mõisasüdamega. Fotol nr 1 kujutab Abja mõisa peaalleed ja peahoone fassaadi. Fotolt on näha, peahoone esiväljaku seotust peaalleega.

Foto nr 1 ¹¹⁸. Abja mõisa peallee

Peaalleede orientatsioon on valdavalt põhja-lõuna ja loode-kagu suunaline. Tähelepanuväärseks on asjaolu, et 15 uuritud peallee hulgas ei leidunud lääne-ida suunalisi peaalleesid. Põhjuseks võib olla päikese liikumine idast läände ning sellest tulenev valguse jaotus. Põhja-lõuna ja loode-kagu suunaliste peaalleede puhul on päikese idast läände liikumine heaks efektiks ja valguse ärakasutamiseks. Päikese sellise liikumistrajektooriga on peaalleed terve päeva jooksul erinevatest vaatepunktidest päikesepaiste abil esile toodud.

15 peaallee aritmeetiline keskmine pikkus on ligikaudu 770 meetrit (välitööde andmed), mis on alla 1 km (valdav enamus töös käsitletud peaalleedest on alla 550 m pikkused). Seega võib väita, et peaalleed ei ole väga pikad. Peaalleesid, mis on pikemad kui 1 km, on neli. Kõige pikem peaallee on 1,9 km ning kõige lühem on kõigest 150 m. Peaalleede üsna lühike pikkus tuleneb sellest, et töös käsitletavat peaalleed on juurdepääsualleed. Selleks, et suuremalt teelt (näiteks maantee) või maastikuavarustest mõisakompleksini pääseda, ei olnud tarvidust kujundada pikemaid peaalleesid.

¹¹⁸ Kõik töös kasutatud fotod on töö autori tehtud

Lisaks pikkusele, kuuluvad peaallee põhiparameetrite hulka ka peaallee laius ja puude istutusvahe.

Peaalleede laiuste puhul on vajalik vaadelda nii keskmist tulemust kui ka mõne peaallee puhul esinenud äärmuslikke tulemusi. Keskmiste tulemuste poolest on levinumad laiused vahemikus 8 – 8,9 m ning 11 – 12 m (mõlemast vahemikust kuus peaalleed). Kõige laiemaks on Vana-Vigala peaallee laiusega 11,8 m ning kõige kitsamaks Sagadi peaallee laiusega 7,4 meetrit. Seitsme peaallee puhul esines äärmuslikke laiuse tulemusi. Maardu (keskmine 11,7 m) puhul esines laius väärtusega 19,8 m. Koigi (keskmine 11,5 m) puhul esines 13,9 m laiuseid kohti. Sagadi (keskmine 7,4 m) puhul esines ka 16 m laiuseid tulemusi. Vasta (keskmine 8,5 m) puhul fikseeriti 14,2 m suurust laiust. Õisu (keskmine 8,9 m) puhul esines kaks äärmuslikku laiust: 11,2 ja 7,8 m.

Peaalleede rajamise perioodil ei olnud tänapäevaga võrreldes nii suurt liiklust ning transpordiks kasutati peamiselt hobukaarikuid. Mõõdetud laiused on kaarikuga liiklemiseks piisavad. Äärmuslikke tulemusi on põhjustanud peaallee laienemine, kitsenemine või puude kaugem istutus.

Järgnevalt peaalleepuude istutusvahe tulemused, mille puhul on samuti vajalik vaadelda nii keskmisi kui ka äärmusesse langevaid tulemusi. Enamus peaalleede istutusvahedest jääb vahemikku 3,1 – 6,6 m (11 peaalleed). Kõige suurem istutusvahe on 9 m ja kõige väiksem 3,1 m. Kuue peaallee puhul esines ka äärmuslikke tulemusi. Saare (keskmine 3,1 m) peaallee istutuses esines ka vahesid suurusega 6,3 ja 1,0 m. Vana-Vigala (keskmine 3,5 m) puhul esines istutusvahesid suurusega 9,4 m. Abja (keskmine 5,6 m) puhul esines tulemusi 10,5 m, 9,7 m ja 4,6 m. Luunja (keskmine 6,0 m) puhul esines istutusvahesid väärtusega 11,4 m.

Aleksander Niine järgi peaksid kitsavõralised puud olema istutatud 6 – 8 m vahedega ning laiavõralised 8 – 12 m vahedega; samas mainib Niine, et tavapraktikas on puud istutatud 6 m vahedega, mis on vähe¹¹⁹. Välitööde käigus mõõdetud keskmiste tulemuste sisse kuulub ka nii-öelda tavapraktika 6 m suurune istutusvahe. Lähtudes Niinest, ei pruugi välitööde käigus mõõdetud äärmuslikud tulemused olla äärmuslikud, vaid hoopis puu

¹¹⁹ Haljastaja käsiraamat. 1976. Aleksander Niine. Tallinn : Valgus

arengu mõttes soodsad istutusvahed. Liiga tihe istutus võib tuleneda puude istutaja teadmatusest.

Peaalleede põhiliseks puuliigiks on pärnaliik (*Tilia*), mida esines kõige rohkem. Sagedase esinemisega olid ka harilik vaher (*Acer platanoides*) ja harilik saar (*Fraxinus excelsior*). Lisaks nimetatud puuliikidele esines samuti harilikku tamme (*Quercus robur L.*), kaseliike (*Betula*), harilikku hobukastanit (*Aesculus hippocastanum*), haavaliike (*Populus*), kuuseliike (*Picea*) ja Euroopa lehist (*Larix decidua*).

Peaalleede terviklikkuse ja üldise seisukorra uurimisel hindas töö autor vajadusel peaalleesid osade kaupa, et anda võimalikult täpne ülevaade olukorrast. Peamine põhjus taoliseks hindamiseks on asjaolu, et esines olukordi, kus peaalleed olid suuremalt jaolt väga heas seisus, aga esines tühimikke või peaalleeosi, mis ei langenud kokku üldise ilmega. Vahemikus 80 – 100 % (100 % - peaallee on terviklik ja hästi säilinud, 80 % - alleepuude seas on puudu mõnes üksikud puud, kuid visuaalselt on peaallee hästi tajutav) on neli peaalleed. Näiteks Purdi ja Saare peaalleed, mis on esile tõstmist väärt. Alla 40 % (40 % - puuread on väga hõredad, visuaalselt on peaallee mõneti tajutav, 20 % - peaallee on säilinud fragmentaarselt, visuaalselt on peaallee raskesti tajutav) on kuus peaalleed. Visuaalse terviklikkuse ning üldise seisukorra poolest on Riidaja kõige halvemas seisus; samuti on halvas seisundis ka Palmse ja Uue-Varbla peaalleed. Saadud tulemustest võib järeldada, et leidub küll terviklikke ja hästi säilinud peaalleesid, kuid suurem osa on alla keskmise.

Selgunud põhiprobleemideks on ajaga kaasnevad muutused: teede ja elamute ehitamine, puude loomulik vananemisprotsess ning isetekkeline haljastus. Lisaks mängib rolli ka ebaprofessionaalne (teadmatu) või üleüldse olematu puude hooldus. Samuti võib väita, et pargivälised alleed – peaalleed maastikus – jäävad üldjuhul tähelepanuta, sest ei paikne pargi sees, vaid väljaspool. Siinkohal kerkib ka vaieldav küsimus: kas täiustada peaalleed või lasta väärikalt vananeda, jäädes autentseks.

Töö autor soovib tähelepanu juhtida sellele, et pealleed on regulaarpargi juurde kuuluv osa. Parki hooldades tuleks arvestada, et pealleed on samuti pargi osa, mis vajab hooldust.

Regulaarsete mõisaparkide pealleede edasisel uurimisel on võimalik täiustada välitööde teostamise meetodikat, olenevalt sellest, kui täpseid tulemusi soovitakse. Pealleede terviklikkuse hindamine visuaalselt ei pruugi olla olenevalt olukorrast piisavalt täpne või objektiivne. Siinkohal on abistavaks materjaliks fotod, mis jäädvustavad olemasoleva olukorra. Terviklikkuse tulemused võivad erineda talvisel ja suvisel ajal lehestiku seisukohast.

Samuti on võimalik pealleesid edasi uurida laiendades valimit.

Püstitatud eesmärgid ja uurimisülesanded said täidetud.

KOKKUVÕTE

Käesolev magistritöö käsitleb Eesti regulaarsete mõisaparkide peaalleesid. Peamisteks eesmärkideks oli välja selgitada peaalleede seotust maastikuga ning üldine terviklikkus ja seisukord.

Peaallee on mõlemalt poolt puudega ääristatud tee, mis ei paikne pargi sees, vaid algab mõisakompleksi juurest (üldjuhul peahoone ringikujuliselt esiväljakult) ning suundub maastikku. Siinkohal toimib peaallee mitte ainult mõisaansambli ja regulaarpargi juurde kuuluva osana, vaid samuti ka maastikuelemendina, mis seob mõisa ja maastikku.

Töös on kasutatud kvalitatiivset meetodit, juhtumiuuringu meetodit ja lihtsustatud VTA-meetodit. Tulemused on saavutatud teoreetilise osa, kaardianalüüsi ja välitööde kombineerimisega.

Peamised tulemused selgusid lõplikult pärast välitööde läbiviimist ning saadud info võrdlemisel kaardianalüüsiga.

Järgnevalt on välja toodud antud magistritöö peamised tulemused:

- enamus töös uuritud peaalleedest on põhja-lõuna ja loode-kagu suunalised;
- peaalleedel ei ole üldjuhul kindlat lõpp-punkti, vaid allee sulandub ümbritseva maastikuga;
- peaallee paikneb mõisaansambli keskteljega samal joonel ning algab üldjuhul peahoone eest;
- suurem osa uuritud peaalleedest on lühemad kui 1 kilomeeter;
- valdav enamus peaalleedest on laiuse poolest vahemikus 8 – 9 ja 11 – 12 meetrit;
- põhilisteks puuliikideks on pärnaliigid (*Tilia*) ja harilik vaher (*Acer*);
- puude istutusvahe on valdavalt vahemikus 3,1 – 6,6 meetrit;

- suurem osa peaalleedest on terviklikkuse poolest alla keskmise, samas on töös uuritud peaalleede hulgas ka väga heas korras juhtumeid.

Töös püstitatud eesmärgid said täidetud.

Käesolevat tööd on võimalik kasutada aluspõhjiana peaalleede edasisel uurimisel, sest antud töö ei käsitle kõikide Eesti regulaarsete mõisaparkide peaalleesid.

SUMMARY

The main allees of the Estonian regular manor parks in the landscape

The main allee is defined as a tree-lined road, which is not situated inside the park, but begins in front of the manor ensemble (usually from *cour d'honneur*) and heads away into the landscape. At this point, the main allee acts not only as a part of the manor ensemble and regular park, but also as a landscape element, which connects the manor ensemble and the landscape.

The present master's thesis focuses on the main allees of the Estonian regular manor parks. The main objective of the thesis is to ascertain the connectedness between the main allee and the landscape, and also wholeness and condition of the main allee. There are also other tasks as looking into the main allees' orientation in relation to cardinal points, the main allees' length, width, tree planting spacing, the main allee and the manor ensemble connectedness and finally, any noticeable landmarks in the proximate vicinity from the main allee.

The main reason for this thesis is the fact that there is little research done on this topic; allees are mainly mentioned in tree inventory projects, which focus on the health of trees.

In the present thesis were used qualitative research method, case study method and simplified VTA-method (Visual Tree Assessment method). In order to achieve above mentioned objectives, the author combined theory, map analysis and fieldwork. The main results became clear after the fieldwork, which was needed in order to clarify accurate figures.

The main results of the thesis are as follows:

- majority of the researched main allees were north-south and northwest-southeast oriented;
- the main allees generally do not have any specific ending point, they tend to blend in with forest or the surrounding landscape;
- the main allee is situated on the same central axis as of the manor ensemble's and starts in front of the manor house;
- majority of the main allees are shorter than 1 km in length;
- majority of the main allees in terms of the width fall into the gap of 8 – 9 and 11 – 12 m;
- the main tree species are *Tilia* and *Acer*;
- tree planting spacing is in the gap of 3,1 – 6,6 m;
- majority of the main allees are below the average in terms of wholeness/integrity, but at the same time there are some noticeably good cases.

The objectives raised in the thesis were positively met.

Present thesis may be used as a basis for further research, because given research work does not include all of the Estonian regular manor parks' main allees.

TABELITE JA SKEEMIDE LOEND

- Skeem nr 1. Peaallee laiuse mõõdistamine
 - Skeem nr 2. Peaallepuude istutusvahe mõõdistamine
 - Skeem nr 3. Peaallee terviklikkuse hindamine, külgsuade
 - Skeem nr 4. Peaallee terviklikkuse hindamine, perspektiiv
 - Skeem nr 5. Eesti kaart töös käsitletavate parkide paiknemisega
 - Skeem nr 6. Peaalleede pikkused kilomeetrites kaardianalüüsist lähtudes
 - Skeem nr 7. Peaalleede pikkused kilomeetrites välitöödest lähtudes
 - Skeem nr 8. Peaalleede puude istutusvahe
-
- Tabel nr 1. Peaalleede orientatsioon ilmakaarte suhtes ning juhtumite arv
 - Tabel nr 2. Peaalleede läheduses paiknevad tähelepanuväärsed objektid/nähtused
 - Tabel nr 3. Peaalleede seotus ansamblituumikuga
 - Tabel nr 4. Peaalleede laiuste tulemused ning esinemissagedus lähtudes kaardianalüüsist
 - Tabel nr 5. Peaalleede üldine terviklikkus
 - Tabel nr 6. Peaalleede laiuste tulemused ning esinemissagedus lähtudes välitöödest, keskmised tulemused
 - Tabel nr 7. Peaalleede puud ning erinevate puuliikide arv
 - Tabel nr 8. Peaallee terviklikkuse visuaalsed hinnangud (%) ning märkused
 - Tabel nr 9. Kaardianalüüsi ja välitööde käigus saadud tulemuste võrdlus (peaallee pikkus ja laius)

KASUTATUD ALLIKAD

KIRJANDUS (eesti k)

- Aeg ja ruum. Uue muinsuskaitse poole. 2009. Toimetaja: A. Randla. Eesti Kunstiakadeemia. Aeg ja ruum Eesti mõisaparkides. Autor: Urve Sinijärv
- Aiakunst läbi aegade. I osa. 1999. Antero Sinisalo. Tallinn
- Aianduse ajalugu. 2006. Penelope Hobhouse. Tallinn : Varrak
- Eesti arhitektuuri ajalugu. 1965. Peatoimetaja Harald Arman. Tallinn : Eesti Raamat
- Eesti kunsti lugu. 2007. Juhan Maiste. Tallinn : Varrak
- Eestimaa mõisad. 1996. Juhan Maiste. Tallinn : Kunst
- Eestimaa mõisad. 2005. Juhan Maiste. Tallinn
- Eesti pargid 2. 2012. Toimetajad: S. Konsa, U. Sinijärv. Tallinn: Varrak
- Eesti pargid 1. 2007. Toimetaja: E. Lutsepp. Tallinn : Varrak
- Haljastaja käsiraamat. 1976. Aleksander Niine. Tallinn : Valgus
- Kvalitatiivne uurimisviis. 2008. Meri-Liis Laherand. Tallinn
- Pargiterminate seletussõnaraamat. 2012. S. Nurme, N. Nutt (Artes Terrae OÜ)
- Park on paradiis looduses ja kunstis. 2009. Toimetajad: M. Külvik, J. Maiste. Tartu : Eesti Maaülikool. Mõis ja maastik. Autor: Nele Nutt
- Park on paradiis looduses ja kunstis. 2009. Toimetajad: M. Külvik, J. Maiste. Tartu : Eesti Maaülikool. Vana park. Autor: Sulev Nurme. Lk 107, 108
- Parkide restaureerimine. 2008. Koostaja: Nele Nutt. Tartu : Tallinna Tehnikaülikooli Tartu Kolledž. Parkide suurus ja paiknemine. Autor: Urve Sinijärv

KIRJANDUS (inglise k)

- A Case Study Method for Landscape Architecture. 1999. Mark Francis, FASLA. Washington, DC

- Arboricultural Journal. Vol 18. 1994. Field Guide for Visual Tree Assessment. Claus Mattheck, Helge Breloer
- Baroque and Rococo. 1964. Germain Bazin. London : Thames & Hudson
- Ecology, Community and Delight: Sources of Values in Landscape Architecture. 2000. Ian H. Tompousin. London : E & FN Spon
- European Garden Design. From Classical Antiquity to the Present Day. 2005. Ehrenfried Kluckert. Könemann
- Periodicum Biologorum. Vol 115, No 13, 447 – 453. 2013 Adapted VTA and SIA method in tree static assessment with use of resistography. Milan Pernek
- Royal Gardens of Europe. 2005. George Plumptre. New York : The Monacell Press
- The art of Gardening through the Ages. 1987. Tassilo Wengel. Edition Leipzig

MAGISTRITÖÖD

- Eesti 18. – 19. sajandi regulaarpark. Pargiruumi säilivus. 2009. Magistritöö. Dagmar Heringas. Tartu
- Eesti 18. – 19. sajandi regulaarpark. Pargiruumi kompositsioon. 2009. Magistritöö. Janne Vaine. Tartu
- Eesti 18. – 19. sajandi regulaarpark. Pargi ja maastiku suhe. 2010. Magistritöö. Helen Mihkelson. Tartu
- Eesti regulaarne mõisaansambel maastikus. Uuring maastiku avatuse, mõisasüdame ulatuse ning teekoridoride muutustest. 2011. Magistritöö. Eigo Tarkin. Tartu
- Reljeef Eesi regulaarsete mõisaparkide kujunduses 1750 – 1850. 2013. Magistritöö. Priit Paalo. Tartu

ELEKTROONILISED ALLIKAD

- Dictionary of Landscape Architecture and Construction. 2005. Alan Jay Christensen. The McGraw-Hill Companies / [www]
<http://medha.lecture.ub.ac.id/files/2010/10/Dictionary-of-Landscape-Architecture-and-construction.pdf> (19.03.2014)

- Garden History. Philosophy and Design 2000 BC – 2000 AD. Tom Turner. Taylor & Francis e-Library : 2005 [www]
<http://books.google.ee/books?id=Bk5MwBOzIXIC&pg=PA288&dq=baroque+gardens&hl=en&sa=X&ei=hntjU5SdEaXL4AShnlH4Bw&ved=0CC8Q6AEwAQ#v=snippet&q=avenue&f=false> (02.05.2014)
- Katariina allee põhiprojekt. Artes Terrae. Tartu 2009 [www]
<http://www.artes.ee/failid/projektid/katariina/12KP09%20-%20seletuskiri%20Katariina%20allee%20p%C3%B5hiprojekt.pdf> (07.05.2014)
- Oxford Dictionaries [www]
http://www.oxforddictionaries.com/us/definition/american_english/avenue
 (02.05.2014)
- Palmse alleed – ajaloolised maastikuruumid. EL 2011/05. Sulev Nurme [www]
http://www.eestiloodus.ee/artikkel3892_3850.html (20.03.2014)
- Palmse mõisa alleede rekonstrueerimise projekt. Artes Terrae. Tartu 2010. [www]
http://www.keskkonnaamet.ee/public/kaitsealad/lahemaa/38HI_KP10_Palmse_alleed_seletuskiri.pdf (07.05.2014)
- Reference.com [www]
http://www.reference.com/browse/wiki/Avenue_%28landscape%29 (02.05.2014)
- Road Infrastructures: Tree Avenues in the Landscape. European Landscape Convention, 5th Council of Europe Conference on the European Landscape Convention. 2009. Chantal Pradines. Strasbourg [www] http://www.historicroads.org/documents/CEP-CDPATEP-2009-15-TreeAvenues_en.pdf (20.03.2014)
- Street Name Policy. Los Angeles County Department of Public Works. Mapping and Property Management Division. Mapping and GIS Services Setina. Street Name and House Numbering Unit [www] <http://ladpw.org/services/roads/streetname/policy.pdf>
 (02.05.2014)
- The L'Enfant and McMillan Plans [www]
<http://www.cr.nps.gov/nr/travel/wash/lenfant.htm> (02.05.2014)
- The Vision of Pierre L'Enfant: A City to Inspire, A Plan to Preserve. Glen Worthington. Georgetown University Law Center. 2005 [www]
http://scholarship.law.georgetown.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=hpps_papers (02.05.2014)

ANDMEBAASID JA KAARDISERVERID

- Eesti Ajalooarhiiv [www] <http://rahvusarhiiv.ra.ee/ehaest/>
- Eesti Rahvusarhiiv [www] <http://www.ra.ee/>
- Eesti Rahvusarhiiv. Kaartide infosüsteem [www] <http://www.ra.ee/kaardid/>
- Kultuurimälestiste riiklik register [www] <http://register.muinas.ee/>

- Google Maps kaardiserver [www] <https://maps.google.ee>
- Maa-ameti kaardiserver [www] <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis>

KULTUURIMÄLESTISTE REGISTER

- 14439 Abja mõisa allee, 19. sajand. Kultuurimälestiste register [www] <http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=14439> (18.03.2014)
- 14438 Abja mõisa park, 19. sajand. Kultuurimälestiste register [www] <http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=14438> (18.03.2014)
- 15031 Koigi mõisa allee. Kultuurimälestiste register [www] <http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=15031> (18.03.2014)
- 15330 Kuusiku mõisa park. Kultuurimälestiste register [www] <http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=15330> (18.03.2014)
- 7205 Luunja mõisa alleed, 19.sajand. Kultuurimälestiste register [www] <http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=7205> (18.03.2014)
- 7204 Luunja mõisa park, 19. sajand. Kultuurimälestiste register [www] <http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=7204> (18.03.2014)
- 2741 Maardu mõisa allee, 18. – 20. sajand. Kultuurimälestiste register [www] <http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=2741> (18.03.2014)
- 2740 Maardu mõisa park, 18. – 20. sajand. Kultuurimälestiste register [www] <http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=2740> (18.03.2014)
- 2739 Maardu mõisa peahoone, 18. - 20. sajand. Kultuurimälestiste register [www] <http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=2739> (18.03.2014)

- 15895 Palmse mõisa alleed. Kultuurimälestiste register [www]
<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=15895> (18.03.2014)
- 15072 Purdi mõisa park. Kultuurimälestiste register [www]
<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=15072> (18.03.2014)
- 23225 Riidaja mõisa park. Kultuurimälestiste register [www]
<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=23225> (18.03.2014)
- 24049 Saare mõisa park ja alleed. Kultuurimälestiste register [www]
<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=24049> (18.03.2014)
- 15930 Sagadi mõisa alleed. Kultuurimälestiste register [www]
<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=15930> (18.03.2014)
- 15929 Sagadi mõisa park. Kultuurimälestiste register [www]
<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=15929> (18.03.2014)
- 15928 Sagadi mõisa peahoone. Kultuurimälestiste register [www]
<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=15928> (18.03.2014)
- 15382 Vana-Vigala mõisa alleed. Kultuurimälestiste register [www]
<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=15382> (18.03.2014)
- 15381 Vana-Vigala mõisa park. Kultuurimälestiste register [www]
<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=15381> (18.03.2014)
- 15380 Vana-Vigala mõisa peahoone. Kultuurimälestiste register [www]
<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=15380> (18.03.2014)
- 16043 Vasta mõisa peahoone. Kultuurimälestiste register [www]
<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=16043> (18.03.2014)
- 14450 Õisu mõisa park, 18. – 19. sajand. Kultuurimälestiste register [www]
<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=14450> (18.03.2014)

AJALOOLISTE KAARTIDE VIITED

NR	PARK (tähestikuline järjekord)	AJALOOLISE KAARDI NIMETUS	VIIDE	AASTA
1	Abja	<i>Charte von dem zum privaten Gute Abia gehörigem Dorfe Abia</i>	EAA.2072.5.269 leht 1	19. saj. I pool
2	Koigi	<i>Feld Charte des privaten Guthe Koick</i>	EAA.2072.5.47 leht 1	1819
3	Kuusiku	<i>Hof Saage nebst Feldern und dem reserven Waldstück Kusiko Mets</i>	EAA.1373.1.26 leht 1	19. saj. II pool
4	Luunja	a) <i>Charte von dem Hofe-Lande zu privat Guthe Lunia</i> b) <i>Generalcharte von dem im Dörptschen Kreise und Kirchspiele belegenen Privatgute Lunia</i>	a) EAA.1442.1.281 b) EAA.1442.1.282 leht 1	a) 1827 b) 1858
5	Maardu	<i>Maardu mõis (Maart)</i>	EAA.2486.3.3018	1894 – 1914
6	Palmse	a) <i>Plan der Hooldage von dem Guthe Palms</i> b) <i>Plan des Hofes Palms</i> c) <i>Karte von dem im Ehstländische Gouvernement, Wierländischen Kreise und St.-Katharinenschen Kirchspiele belegenen privaten Gute Palms</i>	a) EAA.1690.1.34 b) EAA.1690.1.36 leht 1 c) EAA.3724.4.1684 leht 1	a) 1753 b) 1840 c) 1864
7	Purdi	<i>Specielle Bestandscharte von der Noistferschen Gutswaldung Section III</i>	EAA.3724.4.470 leht 2	19. saj. I pool
8	Riidaja	<i>Riidaja mõis. Inventariseerimine</i>	ERA.T-76.1.16468	1964
9	Saare	<i>Tartumaa, Saare vald, Saaremõisa mõis</i>	ERA.T-3.24.1452 leht 1	1928
10	Sagadi	<i>Taschenatlas über die Feld-, Wiesen- und Forst-Wirtschaft des Gutes Saggad</i>	EAA.1324.1.590 leht 3	1856
11	Suure-Lähtru	<i>Suure-Lähtru mõis</i>	EAA.2486.1.3216	1878
12	Uue-Varbla	<i>Uue-Varbla mõis</i>	EAA.2486.1.3172	1873
13	Vana-Vigala	a) <i>Special-Karte [der, im Wiekschen] Kreise, Fickelschen, Goldenbeckschen und Kireferschen Kirchspiele</i>		

		<i>belegenen Freiherrlich Uexküllschen Majorat Güter Schloss-Fickel</i> <i>b) Special-Karte der im Wiek Kreise, Fickel, Goldenbeck u. Kirefer Kirchspiele belegenen Freiherrlich Uexküll Majorat Güter Schloss-Fickel</i>	a) EAA.3724.4.802 leht 1a b) EAA.3724.4.802 leht 2	a) 1863 b) 1857 – 1863
14	Vasta	<i>Special Karte sämtlicher Ländereien des im Gouv. Estland, Kreise Wierland und Maholmschen Kirchspiel belegenen Privatgutes Waschel mit Unnuks</i>	EAA.3724.4.1810 leht 1	1881
15	Õisu	<i>Generalcoupon des Gutes Euseküll belegen im Kreise Fellin und Kirchspiele Paistel</i>	EAA.3724.5.2768 leht 1	1908

LISAD

Lisa 1. Algne valim

Maakond	Park
Harjumaa	Maardu, Ohtu, Kodasoo, Kolga, Vääna
Ida-Virumaa	Illuka, Kiikla, Aa
Järvamaa	Koigi, Purdi, Väätsa, Roosna-Alliku, Albu, Mäo, Sargvere
Jõgevamaa	Saare, Kassinurme, Lustivere, Kaarepere, Kuremaa, Uue-Põltsamaa, Elistvere
Läänemaa	Suure-Lähtru, Vatla, Lihula
Lääne-Virumaa	Arbavere, Malla, Palmse, Pruuna, Rägavere, Sagadi, Vasta, Arkna
Põlvamaa	Ahja, Tilsa, Põlgaste, Rasina, Kiidjärve
Pärnumaa	Audru
Raplamaa	Sipa, Kodila, Maidla, Loodna
Viljandimaa	Vana-Võidu, Õisu, Loodi, Uue-Suislepa
Tartumaa	Kaagvere, Luke, Luunja, Raadi, Unipiha
Võrumaa	Urvaste, Väimela, Rogosi
Valgamaa	Riidaja, Hellenurme

Lisa 2. Peaalleede fotod

Foto nr 2. Maardu peaallee vaatega mõisa peahoone poole

Foto nr 3. Koigi mõisa peaallee suunaga maantee poole

Foto nr 4. Koigi mõisa peallee vaatega mõisahoone poole

Foto nr 5. Purdi mõisa peallee suunaga mõisakompleksi poole

Foto nr 6. Purdi mõisa pealalee

Foto nr 7. Purdi mõisa pealalee vaatega peahoonele

Foto nr 8. Saare mõisa pealtee vaadatuna mõisakompleksi poolt

Foto nr 9. Saare mõisa pealtee

Foto nr 10. Suure-Lähtru mõisa peaallee vaatega mõisa poole

Foto nr 11. Suure-Lähtru mõisa peaallee vaatega peahoonele

Foto nr 12. Suure-Lähtru peallee vaadatuna mõisakompleksi poolt

Foto nr 13. Sagadi mõisa peallee vaatega mõisakompleksi eest

Foto nr 14. Sagadi mõisa pealtee vaatega peahoonele

Foto nr 15. Vasta mõisa pealtee vaadatuna mõisa poolt

Foto nr 16. Vasta mõisa peaallee vaatega mõisakompleksi poole

Foto nr 17. Palmse mõisa peaallee vaatega peahoone poole

Foto nr 18. Palmse mõisa peahoone vaadatuna mõisakompleksi poolt

Foto nr 19. Uue-Varbla mõisa peaallee

Foto nr 20. Kuusiku mõisa kaherealine peaaltee vaadatuna mõisakompleksi poolt

Foto nr 21. Kuusiku mõisa kaherealine peaaltee

Foto nr 22. Vana-Vigala allee vaatega peahoonele

Foto nr 23. Vana-Vigala mõisa peaallee suunaga mõisakompleksi poole

Foto nr 24. Vana-Vigala mõisa peaallee

Foto nr 25. Abja mõisa peaallee vaatega peahoonele

Foto nr 26. Abja mõisa pealtee peahoone suunas

Foto nr 27. Õisu mõisa pealtee suunaga mõisakompleksi poole

Foto nr 28. Õisu mõisa peallee suunaga mõisa poole

Foto nr 29. Õisu mõisa peallee

Foto nr 30. Luunja mõisa pealtee vaadatuna mõisakompleksi poolt

Foto nr 31. Luunja mõisa pealtee suunaga mõisakompleksi poole

Foto nr 32. Riidaja mõisa peaallee vaatega peahoone poole

Foto nr 33. Riidaja mõisa peaallee suunaga mõisakompleksi poole

Lisa 3. Mõistete seletused

ANSAMBEL. Pargikunstis hoonete ja pargi terviklik kogum ¹²⁰.

AUHOOV (*cour d'honneur*). Pidulik paraadhoov, mis asus algselt barokklossi peakorpuse või peahoone ees ning sellega sümmeetriliselt paiknevate tiibhoonete või muude kõrvalhoonete vahel. Üldisemalt nimetatakse auhooviks ka kolmest küljest hoonestatud ansambli eesõue. Tavapäraselt moodustub auhoov kolme hoone – peahoone ja selle tiibadel peahoonega risti paiknevate kõrvalhoonete, enamasti tall-tõllakuuri ja aida või ka mõne teise hoone – vahele. ¹²¹

AURING. Lossi pidulikule esiväljakule rajatud ringi- või poolringikujuline sissesõidutee, mis võimaldas tõllaga ilma ümber pööramata lossi eest läbi sõita. Eestis paiknesid auringid, eriti 18. sajandil ja 19. sajandi esimesel poolel ehitatud ansamblites, enamasti peahoone ja selle juurde tuleva peatee suhtes sümmeetriliselt (nt Koigi ja Saare mõisas). Platsi keskele kujundati muruväljak või lillepeenar. ¹²²

BAROKKPARK. Barokkstiilis kujundatud park; oli levinud 17. – 18. sajandil. Iseloomulik on suurejooneline korrapärane (regulaarne) kujundus ja paljude kunstiliikide sümbioos. Esimene barokkstiilis park oli André Le Nôtre'i kujundatud Vaux-le-Vicomte'i park. Eestis hakati barokkparke rajama 18. sajandil pärast Põhjasõda. ¹²³

MAASTIK. Inimese poolt tajutav, looduslike ja/või inimtekkeliste tegurite toimel ja koosmõjus kujunenud iseloomulik ala. ¹²⁴

MÕISAPARK. Mõisa südamesse mõisahoonetega ühes ansambelis rajatud park. Mõis tähendab suurt maavaldust ja/või põllumajanduslikku tootmisüksust. Tänapäeva kõnekeeles kasutatakse sõna „mõis” enamasti mõisasüdame või mõisaansambli tähenduses. Eesti mõisapargid on rajatud valdavalt pärast Põhjasõda. ¹²⁵

¹²⁰ Pargiterminite seletussõnaraamat. 2012. S. Nurme, N. Nutt (Artes Terrae OÜ). Lk 10

¹²¹ Pargiterminite seletussõnaraamat. 2012. S. Nurme, N. Nutt (Artes Terrae OÜ). Lk 11

¹²² Pargiterminite seletussõnaraamat. 2012. S. Nurme, N. Nutt (Artes Terrae OÜ). Lk 11

¹²³ Pargiterminite seletussõnaraamat. 2012. S. Nurme, N. Nutt (Artes Terrae OÜ). Lk 14

¹²⁴ Pargiterminite seletussõnaraamat. 2012. S. Nurme, N. Nutt (Artes Terrae OÜ). Lk 35

¹²⁵ Pargiterminite seletussõnaraamat. 2012. S. Nurme, N. Nutt (Artes Terrae OÜ). Lk 39

PEATELG. Ansambლისestest või ümbritseva maastiku maamärkidega piiritletud mõtteline suund, mis määrab pargi või muu haljasala peamised vaated ja liikumisteed ning ruumilise jaotuse.¹²⁶

REGULAARPARK. Korrapärase kujundusega park, mille osad on lahendatud sümmeetriliste või geomeetriliste kujundite abil. Regulaarset kujundust iseloomustavad arhitektooniline vormikõne, selged puhtad vormid ja paraadlikkus. Eestis loodi suurem osa regulaarparke pärast Põhjasõda (barokkpargid).¹²⁷

TELGSÜMMEETRIA. Terviku selline ehitus, kus selle teljest võrdsele kaugusel olevad osad on ühetaolised. Mõlemal pool telge olevate alade kujundus on peaaegu või täiesti identne, kuid peegelpildis.¹²⁸

TELJELISUS. Pargi tähtsaimate vaatepunktide, vaadete ja nendega seotud muude pargi struktuurielementide omavaheline seotus. Pargi telgedeks nimetatakse pargi kompositsiooni tähtsaimaid vaatesuundi. Eristatakse pea- ja kõrvaltelti. Pargi peatelti seob ansambli peahoonet ning pargis asuvaid tähtsaimaid objekte, määrates peamised vaatesuunad, liikumisteed ja pargi ruumilise jaotuse. Kõrvalteltid kujundavad samamoodi ruumilisi seoseid pargiosades. Regulaarpargi teljelise struktuuri moodustavad ansambli peahoonest lähtuv peatelti – sümmeetrilatelti –, mis jaotab pargikompositsiooni sümmeetriliselt kaheks mahuliselt võrdseks pooleks, ning sellega rööbiti ja risti asetsevad kõrvalteltid. Regulaarpargi peatelti ühtib sageli ansambli peateega.¹²⁹

VAADE. Tervikkompositsiooni või kompositsiooni osa kujundus, mille elementide teadliku paigutusega suunatakse vaataja tähelepanu mingile maastikuosale või mõnele konkreetsele objektile. Vaate osad on vaatepunkt, vaate lõpetus (fookus) ja vaadet suunavad objektid: kulissid, raamistus ja foon. Vaatepunkt on koht, kust eksponeeritav maastikuosa või objekt on kõige paremini vaadeldav; asub tavaliselt fookusega ühel teljel. Fookus võib olla ükskõik milline dekoratiivne objekt; asub enamasti perspektiivi näivas koondumispunktis. Fookus vajab mõjule pääsemiseks sobivat fooni (taevas, veekogu, hoone vms); eelduseks on see, et foon toob eksponeeritava omadused esile. Kulissid

¹²⁶ Pargiterminite seletussõnaraamat. 2012. S. Nurme, N. Nutt (Artes Terrae OÜ). Lk 45

¹²⁷ Pargiterminite seletussõnaraamat. 2012. S. Nurme, N. Nutt (Artes Terrae OÜ). Lk 52, 53

¹²⁸ Pargiterminite seletussõnaraamat. 2012. S. Nurme, N. Nutt (Artes Terrae OÜ). Lk 59

¹²⁹ Pargiterminite seletussõnaraamat. 2012. S. Nurme, N. Nutt (Artes Terrae OÜ). Lk 59

kujundatakse vaatepunkti ja fookuse vahelise ala (vaatekoridori) külgedele, et suunata vaataja tähelepanu järk-järgult fookusele.¹³⁰

¹³⁰ Pargiterminite seletussõnaraamat. 2012. S. Nurme, N. Nutt (Artes Terrae OÜ). Lk 63

Lisa 4. Kaardialüüsi ankeedid

Parkide järjekord vastab peatükis 3 esitatud järjekorrale. Punane punkt ortofotol: mõisasüdame asukoht.

Maardu

¹³¹ Maardu mõis (Maart). 1894 – 1914. EAA.2486.3.3018

¹³² Maa-ameti kaardiserver. [www] <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis>

Analüüs	Peaallee orientatsioon ilmakaarte suhtes	põhja-lõuna suunaline
	Tähelepanuväärsete objektide paiknemine peaallee lähtuvalt (vaadates mõisasüdame poolt)	läänes Maardu järv, idas tehisveekogu, peaallee paremal (idas) asuvad lohukivid ja kivilalmed ning asulakoht (arheoloogiamälestis), peaallee asub Rebala muinsuskaitsealal
	Objekt(id), millega peaallee lõpeb	Peterburi tee (põhi)
	Kuju	sirge, välja arvatud ca 170 m pikkune lõik mõisasüdame juures, mis on pisut kaardus
	Pikkus	peaallee kogupikkus mõisasüdamest maanteeeni ca 2,5 km
	Laius	ca 15 m
	Terviklikkus ja üldine seisukord	puuderidadega palistatud peaallee osa on ca 800 m
	Seotus ansamblituumikuga	peaallee paikneb mõisaansambli keskteljega samal joonel ning asub peahoone ja esiväljaku ees

Koigi

<p>Ajalooline kaart 133</p>		
<p>Maa-ameti ortofoto 134</p>		
<p>Analüüs</p>	<p>Peaallee orientatsioon ilmakaarte suhtes</p>	<p>loode-kagu suunaline</p>
	<p>Tähelepanuväärsete objektide paiknemine peaallee suhtes (vaadates mõisasüdame poolt)</p>	<p>-</p>
	<p>Objekt(id), millega peaallee lõpeb</p>	<p>Tallinn-Tartu-Võru-Luhamaa (E263) maantee</p>

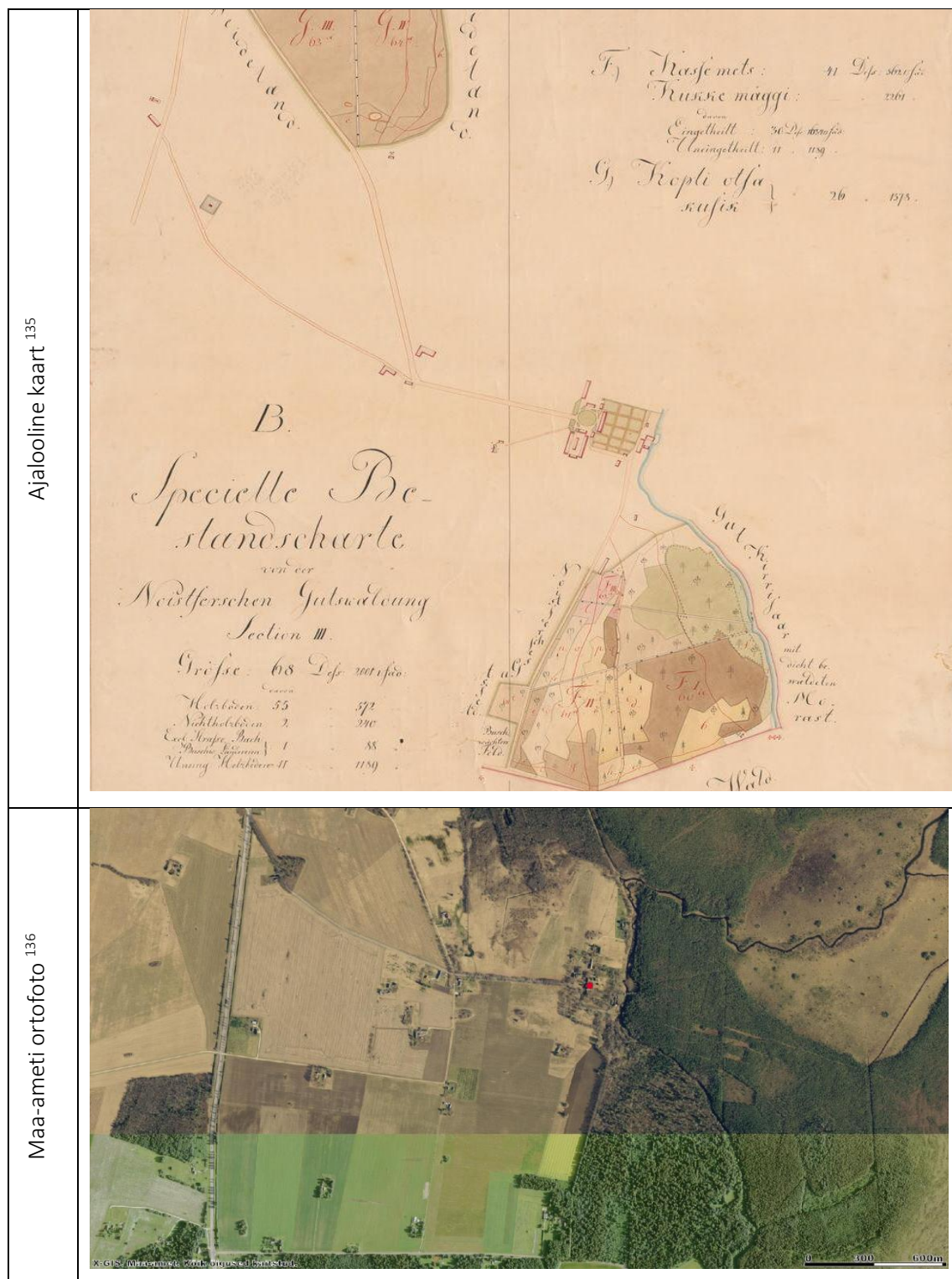
¹³³ Feld Charte des privaten Guthe Koick. 1819. EAA.2072.5.47 leht 1

¹³⁴ Maa-ameti kaardiserver. [www] <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis>

Kuju	sirge
Pikkus	kogupikkus on ca 750 m
Laius	ca 10 m
Terviklikkus ja üldine seisukord	$\frac{1}{3}$ osa peaalleest on terviklik, ülejäänud väga hõre
Seotus ansamblituumikuga	ansamblituumikuga samal keskteljel ning algab peahoone eest

Ajaloolise kaardi peal puudub suur maantee, peaallee lõppes metsaga. Ajaloolise kaardiga võrreldes on ortofotol näha mõlemal pool peaallee mitmeid ehitisi, mida enne ei olnud. Ehitiste piirkonnas on märgatav ka peaallepuude hõredam esinemine.

Purdi

¹³⁵ *Specielle Bestandscharte von der Noistferschen Gutswaldung Section III*. 19. saj. I pool. EAA.3724.4.470 leht 2

¹³⁶ Maa-ameti kaardiserver. [www] <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis>

Analüüs	Peaallee orientatsioon ilmakaarte suhtes	peaallee kulgeb kaarjalt idast loode suunas
	Tähelepanuväärsete objektide paiknemine peaalleest lähtuvalt (vaadates mõisasüdame poolt)	paremal küljel Purdi mõisnike kabel ja matmispaik, ansamblituumiku juures Pärnu jõgi
	Objekt(id), millega peaallee lõpeb	Tallinn-Tartu-Võru-Luhamaa (E263) maantee, Anna kirik ja kalmistu (teisel pool maanteed)
	Kuju	kaarjas
	Pikkus	kogupikkus mõisasüdamest maanteeeni 1,7 km
	Laius	ca 13 m
	Terviklikkus ja üldine seisukord	puudega palistatud osa pikkus on ca 850 m
	Seotus ansamblituumikuga	peaallee algab peahoone ees paiknevalt esiväljakult ning on keskteljega samal joonel

Mõisast kulgeb maastikku ka teine peaallee (ei paikne ansamblituumikuga keskteljel), mis on terviklikumalt säilinud (võrreldes esimese peaalleega). Peaallee algus – ca 300m – on lookleva kujuga; üldiselt on peaallee sirge. Peaallee suundub lõuna poole metsa. Peaalleest läänes asuvad kivikalmed.

Ajaloolise kaardiga võrreldes ei ole toimunud suuri muutusi, välja arvatud asjaolu, et loode poole kaarjalt suunduv peaallee on puude poolest lünklik.

Saare

<p>Ajalooline kaart¹³⁷</p>		
<p>Maa-ameti ortofoto¹³⁸</p>		
<p>Analüüs</p>	<p>Peaallee orientatsioon ilmakaarte suhtes</p>	<p>natuke üle poole pealleest loode-kagu ja ülejäänud osa põhja-lõuna suunaline</p>
	<p>Tähelepanuväärsete objektide paiknemine pealleest lähtuvalt (vaadates mõisasüdame poolt)</p>	<p>-</p>
	<p>Objekt(id), millega peallee lõpeb</p>	<p>Saare järv</p>
	<p>Kuju</p>	<p>sirge, muutuva suunaga</p>

¹³⁷ Tartumaa, Saare vald, Saaremõisa mõis. 1928. ERA.T-3.24.1452 leht 1

¹³⁸ Maa-ameti kaardiserver. [www] <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis>

Pikkus	ca 1,1 km
Laius	ca 12 m
Terviklikkus ja üldine seisukord	mõisasüdame poolt vaadatuna on peallee katkestatud Jõgeva-Palamuse-Saare (137) tee poolt (tee laiuse ulatuses); üldiselt terviklik ja säilinud
Seotus ansamblituumikuga	peaallee algab esiväljakult ning paikneb ansamblituumikuga samal keskel

Saare mõisakompleksi juurde viib Jõgeva-Palamuse-Saare (137) teelt ca 400 m pikkune allee, mis on suuremas osas terviklik, välja arvatud osa, mis asub Jõgeva-Palamuse-Saare teel. Alleest põhja suunas vahetuses läheduses paikneb asulakoht (arheoloogiamälestis).

Suure-Lähtru

<p>Ajalooline kaart ¹³⁹</p>		
<p>Maa-ameti ortofoto ¹⁴⁰</p>		
<p>Analiüs</p>	<p>Peaallee orientatsioon ilmakaarte suhtes</p>	<p>põhja-lõuna suunaline</p>
	<p>Tähelepanuväärsete objektide paiknemine peaalleest lähtuvalt (vaadates mõisasüdame poolt)</p>	<p>-</p>
	<p>Objekt(id), millega peaallee lõpeb</p>	<p>kohalik tee (157)</p>

¹³⁹ Suure-Lähtru mõis. 1878. EAA.2486.1.3216

¹⁴⁰ Maa-ameti kaardiserver. [www] <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis>

Kuju	sirge
Pikkus	ca 400 m
Laius	ca 11 m
Terviklikkus ja üldine seisukord	üsna terviklik, elamuhoonete juures hõredam puuderida
Seotus ansamblituumikuga	peaallee saab alguse peahoone esiväljakult ning on ansamblituumikuga samal keskteljel

Ajaloolisel kaardil hargneb peaallee enne kohalikku teed kaheks väiksemaks haruks, tänapäevase ortofoto järgi on need kaks hargnemist hajunud ning peaallee suundub sirgelt mõisasüdamesse.

Sagadi

<p>Ajalooline kaart ¹⁴¹</p>		
<p>Maa-ameti ortofoto ¹⁴²</p>		
<p>Analiüs</p>	<p>Peaallee orientatsioon ilmakaarte suhtes</p>	<p>põhja-lõuna suunaline</p>
<p></p>	<p>Tähelepanuväärsete objektide paiknemine pealleest lähtuvalt (vaadates mõisasüdame poolt)</p>	<p>-</p>

¹⁴¹ Taschenatlas urbe die Feld-, Wiesen- und Forst-Wirtschaft des Gutes Saggad . 1856. EAA.1324.1.590 leht 3

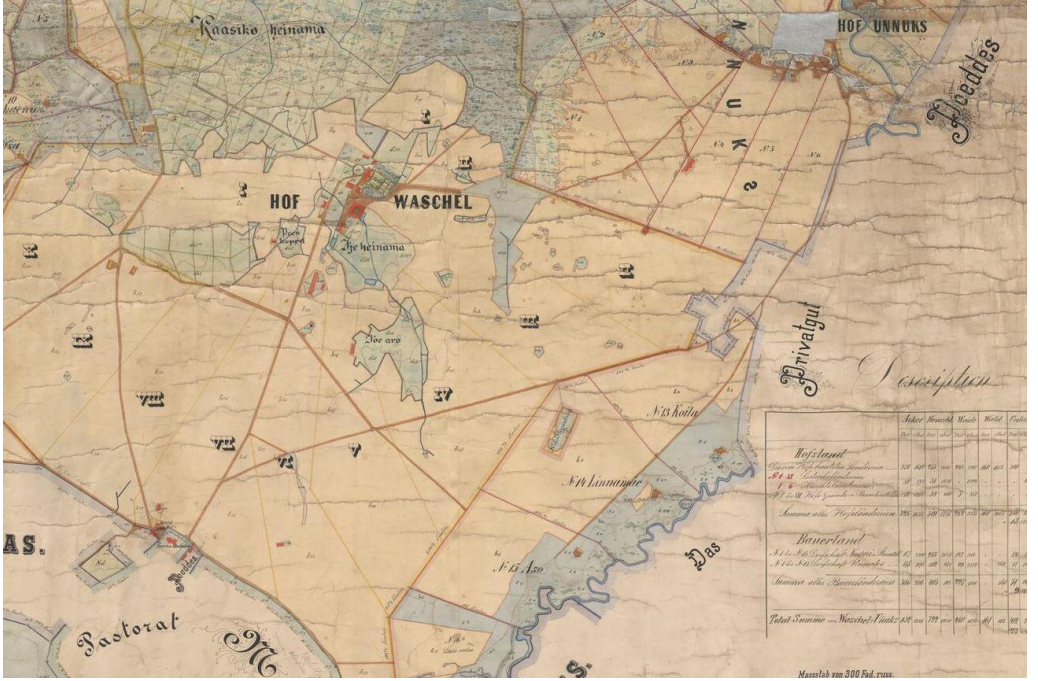

¹⁴² Maa-ameti kaardiserver. [www] <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis>

Objekt(id), millega peallee lõpeb	mets
Kuju	sirge
Pikkus	ca 820 m
Laius	ca 12 m
Terviklikkus ja üldine seisukord	üsna terviklik, välja arvatud mõned lüngad elamuhoonete juures
Seotus ansamblituumikuga	läbib ansamblituumikut, tagaväljakule viiv allee on tuumiku keskteljega samal joonel, peahoone ette viiv allee suundub ringikujulisele esiväljakule

Sagadi puhul võib pealleed käsitleda kui üht terviklikku alleed, mis läbib peahoonet ja mõisakompleksi: algab maastikus, viib peahoone esiväljakule ning siis jätkub tagaväljakul ning suundub taaskord maastikku. Antud juhtumi puhul loetakse pealleeks peahoone ette viivat alleed.

Mõisakompleksi tagaväljakule suunduv allee on edela-kirde suunaline, ca 860 m pikk ja ca 14 m lai.

Vasta

<p>Ajalooline kaart ¹⁴³</p>		
<p>Maa-ameti ortofoto ¹⁴⁴</p>		
<p>Analüüs</p>	<p>Peaallee orientatsioon ilmakaarte suhtes</p>	<p>põhja-lõuna suunaline</p>
<p>Tähelepanuväärsete objektide paiknemine peaalleest lähtuvalt (vaadates mõisasüdame poolt)</p>		<p>vasakule jääb kaks veekogu, üks neist Vasta tiik, läänes asub asulakoht, põhjas lohukivi ja mõisa</p>

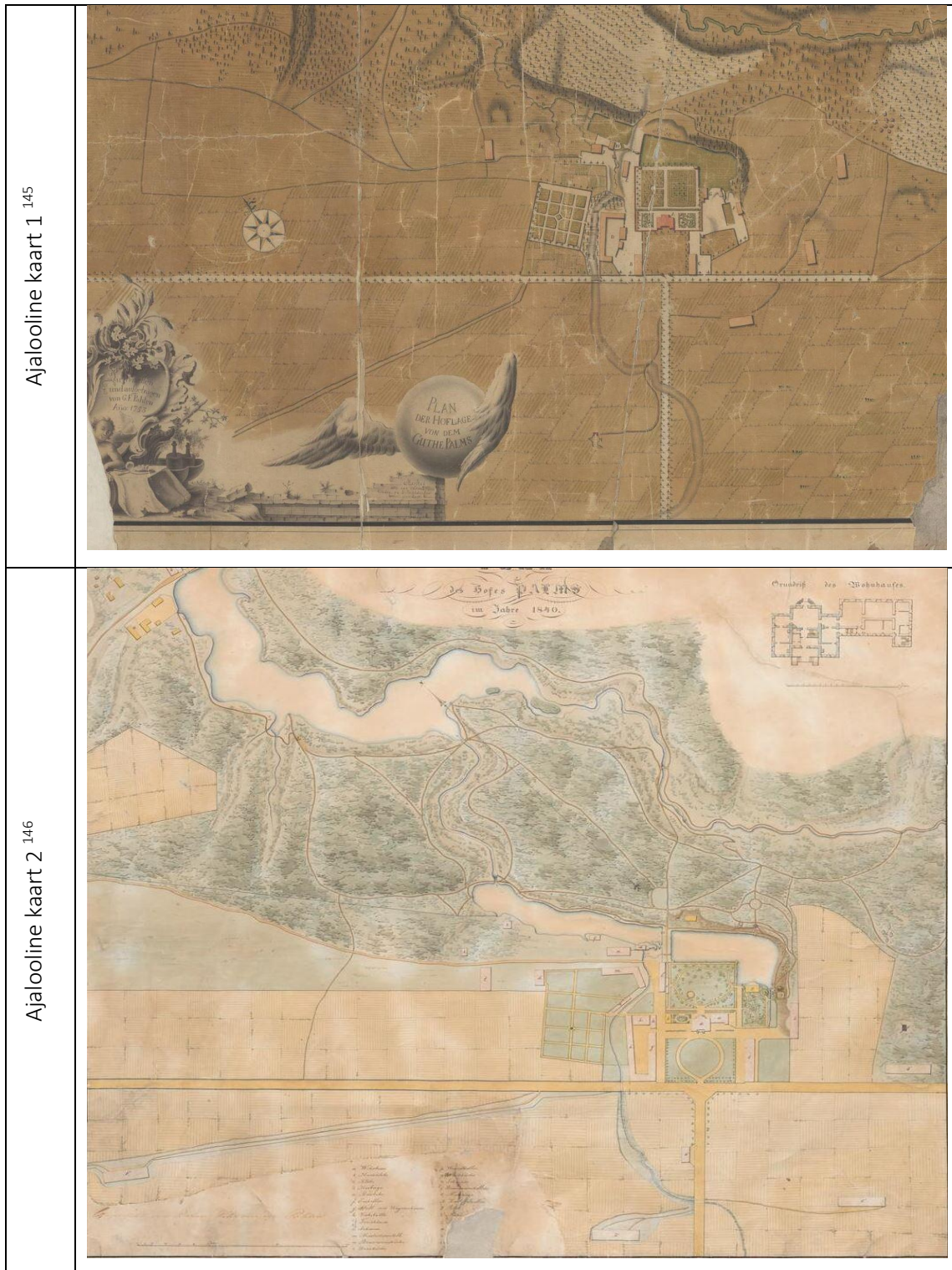
¹⁴³ Special Karte sämmtlicher Ländereien des im Gouv. Estland, Kreise Wierland und Maholmschen Kirchspiel belegenem Prahatutes Waschel mit Unnuks. 1881. EAA.3724.4.1810 leht 1

¹⁴⁴ Maa-ameti kaardiserver. [www] <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis>

		tuuleveski, kaugemal idas (ca 700 m) grupp lohukive
	Objekt(id), millega pealtee lõpeb	-
	Kuju	sirge
	Pikkus	ca 180 m
	Laius	ca 11 m
	Terviklikkus ja üldine seisukord	väga hõre
	Seotus ansamblituumikuga	pealtee ei alga esiväljaku eest, vaid ansamblituumiku küljelt

Ajaloolise kaardi peale on märgitud mõisasüdamest läände suunduv tee (võis olla allee). Ortofoto peal on märgata õrna teejoont, mis tähistab tee kunagist olemasolu.

Palmse

¹⁴⁵ *Plan der Hoflage von dem Guthe Palms.* 1753. EAA.1690.1.34

¹⁴⁶ *Plan des Hofes Palms.* 1840. EAA.1690.1.36 leht 1

Laius	ca 13 m
Terviklikkus ja üldine seisukord	peaallee on terviklikult tajutav, hõredam osa asub elamuhoonete läheduses
Seotus ansamblituumikuga	algab peahoone ees paiknevast auringist ning on ansamblituumikuga samal keskteljel, väga sümmeetriline kooslus

Palmse puhul on lisaks keskteljel asuvale peaalleele veel üks peaallee (Viitna-Koljaku tee 176), mis on esimesega risti ning pealtvaates moodustavad kaks peaallee „T“. Allee on loode-kagu suunaline. Laiuseks ca 14 m. Allee keskosa on sirge, otsad on looklevad.

Märkus. Antud alleed võib käsitleda kui kaks eraldi alleed, mis algavad mõisasüdamest ja suunduvad mõisast paremale ja vasakule.

Alleede struktuur on säilinud. Ortofotol on märgata keskteljel oleva peaallee juurest mööda Viitna-Koljaku teed ca 200 m kaugusel maastikku suunduv puuderida, mis võis ajalooliselt olla tee.

Uue-Varbla

<p>Ajalooline kaart 149</p>		
<p>Maa-ameti ortofoto 150</p>		
<p>Analüüs</p>	<p>Peaallee orientatsioon ilmakaarte suhtes</p>	<p>loode-kagu suunaline</p>
	<p>Tähelepanuväärsete objektide paiknemine peaallee suhtes (vaadates mõisasüdame poolt)</p>	<p>-</p>
	<p>Objekt(id), millega peaallee lõpeb</p>	<p>-</p>

¹⁴⁹ Uue-Varbla mõis. 1873. EAA.2486.1.3172

¹⁵⁰ Maa-ameti kaardiserver. [www] <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis>

	Kuju	sirge kaardus loodeosaga
	Pikkus	ca 800 m
	Laius	ca 8 m
	Terviklikkus ja üldine seisukord	üsna terviklik, loodeosas ca 200 m ulatuses väga hõre
	Seotus ansambliuümikuga	peaallee ei paikne ansambliuümiku keskteljega samal joonel

Kuusiku

<p>Ajalooline kaart ¹⁵¹</p>		
<p>Maa-ameti ortofoto ¹⁵²</p>		
<p>Analüüs</p>	<p>Peaallee orientatsioon ilmakaarte suhtes</p>	<p>põhja-lõuna suunaline</p>
	<p>Tähelepanuväärsete objektide paiknemine pealleest lähtuvalt (vaadates mõisasüdame poolt)</p>	<p>mõisa peahoone taga asub Kuusiku veehoidla, peaallee põhjapoolsemast osast kirdes asub Teise maailmasõjas hukkunute ühishaud</p>
	<p>Objekt(id), millega peaallee lõpeb</p>	<p>tee</p>

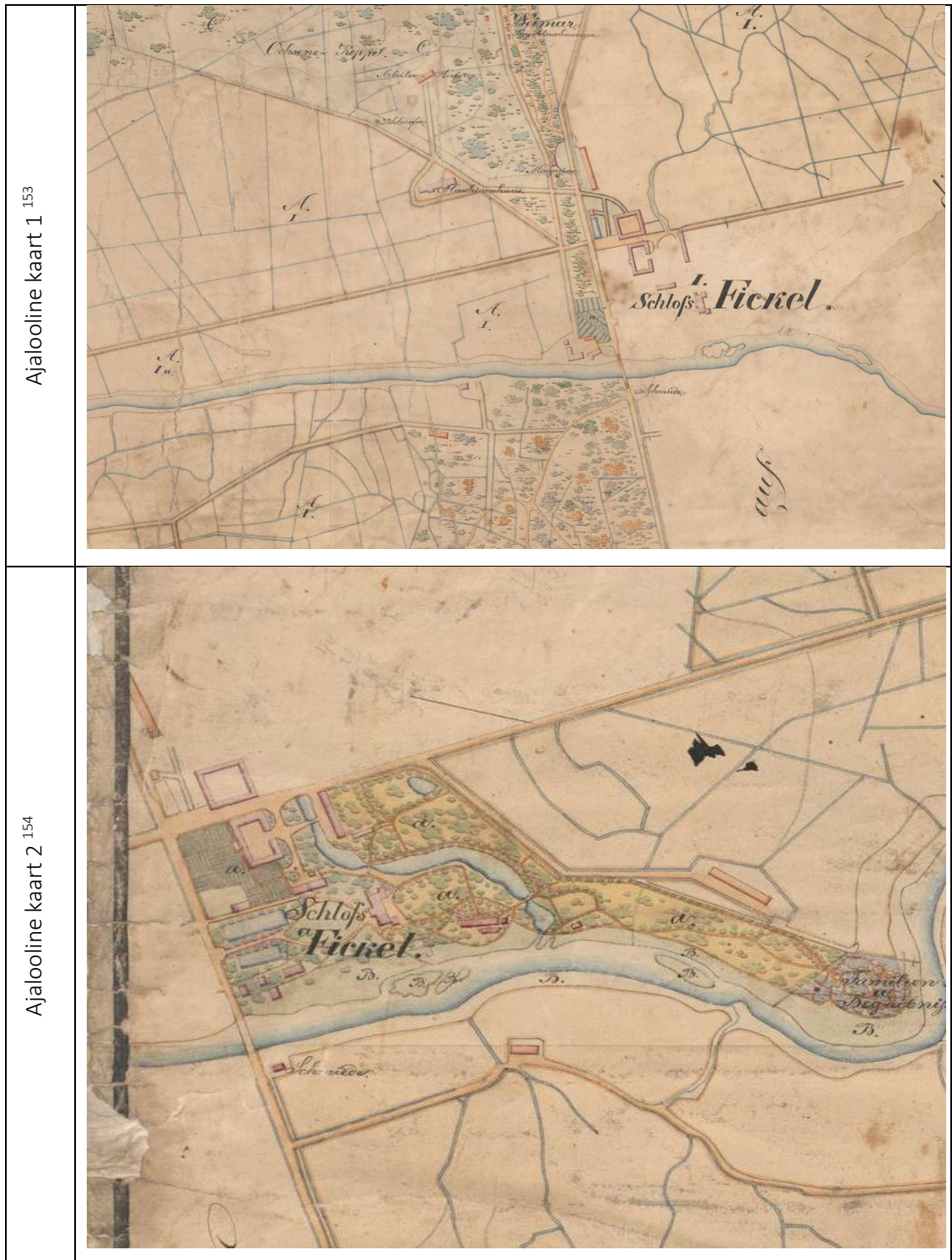
¹⁵¹ Hof Saage nebst Feldern und dem reserven Waldstück Kusiko Mets. 19. saj. II pool. EAA.1373.1.26 leht 1

¹⁵² Maa-ameti kaardiserver. [www] <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis>

Kuju	sirge
Pikkus	ca 360 m
Laius	ca 13 m
Terviklikkus ja üldine seisukord	üldiselt terviklik, põhjaosas on väike lünk (ca 11 m pikkune)
Seotus ansamblituumikuga	peaallee paikneb ansamblituumiku keskteljega samal joonel ning peaallee algab mõisakompleksi ringikujuliselt esiväljakult

Peaallee tundub olevat kaherealine. Ajaloolise kaardiga võrreldes võib arvata, et varasemalt oli peaallee pikem.

Vana-Vigala

¹⁵³ Special-Karte [der, im Wiekschen] Kreise, Fickelschen, Goldenbeckschen und Kireferschen Kirchspiele belegenden Freiherrlich Uexküllschen Majorat Güter Schloss-Fickel. 1863. EAA.3724.4.802 leht 1a

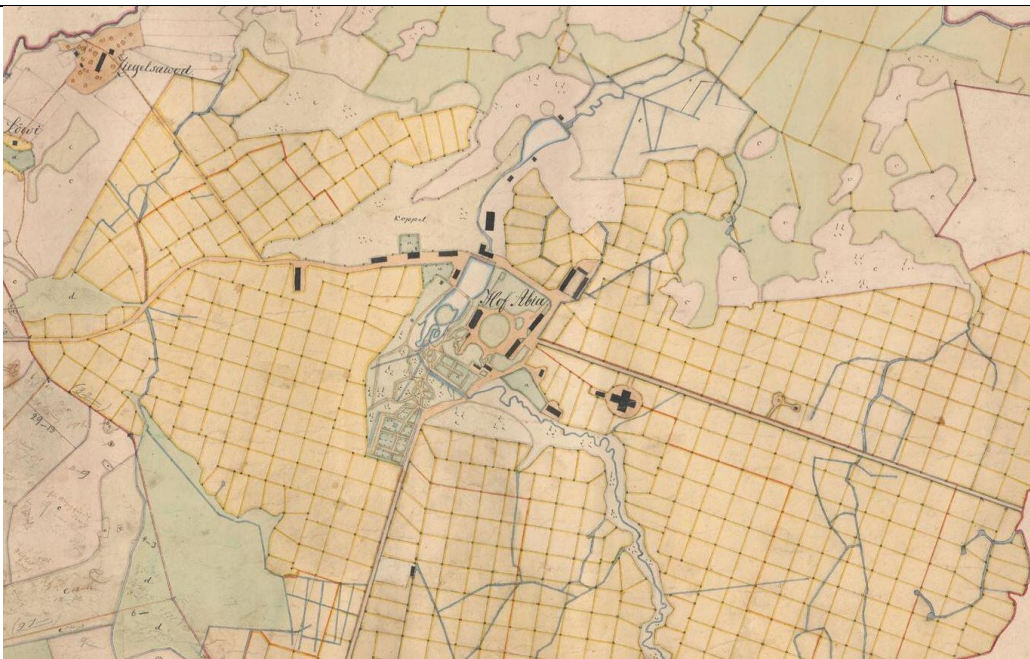

¹⁵⁴ Special-Karte der im Wiek Kreise, Fickel, Goldenbeck u. Kirefer Kirchspiele belegenden Freiherrlich Uexküll Majorat Güter Schloss-Fickel. 1857 – 1863. EAA.3724.4.802 leht 2

Maa-ameti ortofoto ¹⁵⁵		
	Analüüs	Peaallee orientatsioon ilmakaarte suhtes
Tähelepanuväärsete objektide paiknemine peaallee lähtuvalt (vaadates mõisasüdame poolt)		kagupoelses osas asub Vigala jõgi
Objekt(id), millega peaallee lõpeb		mets
Kuju		sirge, välja arvatud üks käänukoht
Pikkus		ca 1,6 km
Laius		ca 13 m
Terviklikkus ja üldine seisukord		terviklik, välja arvatud mõisakompleksile lähemal olev allee osa, mis on hõre (ca 400 m ulatuses)
Seotus ansamblituumikuga		peaallee ei paikne ansamblituumikuga samal joonel

Peahoone ees paiknevale ringikujulisele väljakule viib Silla-Jädivere (155) teelt lühike allee (ca 70 m), mis paistab olevat terviklik.

¹⁵⁵ Maa-ameti kaardiserver. [www] <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis>

Abja

Ajalooline kaart ¹⁵⁶		
Maa-ameti ortofoto ¹⁵⁷		
Analüüs	Peaallee orientatsioon ilmakaarte suhtes	loode-kagu suunaline (peaaegu ida-lääne suunaline)
	Tähelepanuväärsete objektide paiknemine pealleest lähtuvalt (vaadates mõisasüdame poolt)	-
	Objekt(id), millega peallee lõpeb	-

¹⁵⁶ *Charte von dem zum privaten Gute Abia gehörigem Dorfe Abia*. 19. saj. I pool. EAA.2072.5.269 leht 1

¹⁵⁷ Maa-ameti kaardiserver. [www] <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis>

Kuju	sirge
Pikkus	ca 1,4 km
Laius	ca 9 m
Terviklikkus ja üldine seisukord	puuderead üsna hõredad, samas allee on tajutav
Seotus ansamblituumikuga	peaallee paikneb ansamblituumiku keskteljega samal joonel ning algab mõisa peahoone esiväljakult

Õisu

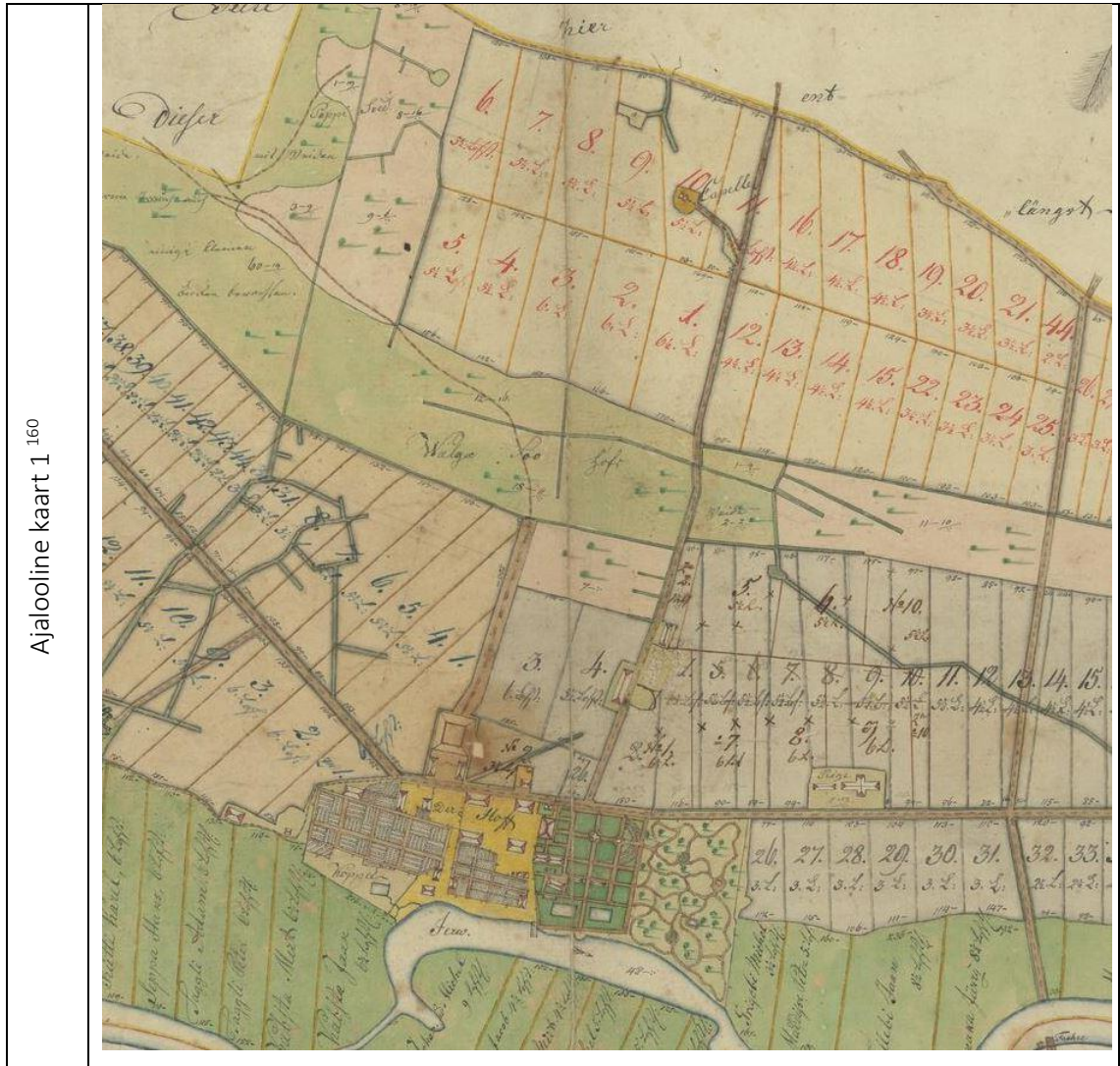

¹⁵⁸ Generalcoupon des Gutes Euseküll belegen im Kreise Fellin und Kirchspiele Paistel. 1908. EAA.3724.5.2768 leht 1

¹⁵⁹ Maa-ameti kaardiserver. [www] <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis>

Analüüs	Peaallee orientatsioon ilmakaarte suhtes	loode-kagu suunaline
	Tähelepanuväärsete objektide paiknemine peaalleest lähtuvalt (vaadates mõisasüdame poolt)	mõisasüdamest põhja pool asub Veskejärv
	Objekt(id), millega peaallee lõpeb	mets
	Kuju	sirge, õrna käänuga mõisasüdamepoelses osas
	Pikkus	ca 1,2 km
	Laius	ca 11 m
	Terviklikkus ja üldine seisukord	peaallee on terviklik, välja arvatud Õisu tee (186) käänukoht (mõisa läheduses, kus asub ka ringristmik), kus peaalleepuid ei ole. Põhjuseks võib olla teede ümberehitamine.
	Seotus ansamblituumikuga	peaallee ei ole ansamblituumiku keskteljega samal joonel, kuid juhatab teed otse mõisasüdamesse ringikujulisele esiväljakule

Luunja

¹⁶⁰ Charte von dem Hofs-Lande zu privat Guthe Lunia. 1827. EAA.1442.1.281

Ajalooline kaart 2 ¹⁶¹		
Maa-ameti ortofoto ¹⁶²		
Analüüs	Peaallee orientatsioon ilmakaarte suhtes	loode-kagu suunaline (peaaegu ida-lääne suunaline)
	Tähelepanuväärsete objektide paiknemine pealleest lähtuvalt (vaadates mõisasüdame poolt)	peaallee mõisapoolses otsas asub Emajõgi (kagu)
	Objekt(id), millega peaallee lõpeb	-
	Kuju	sirge

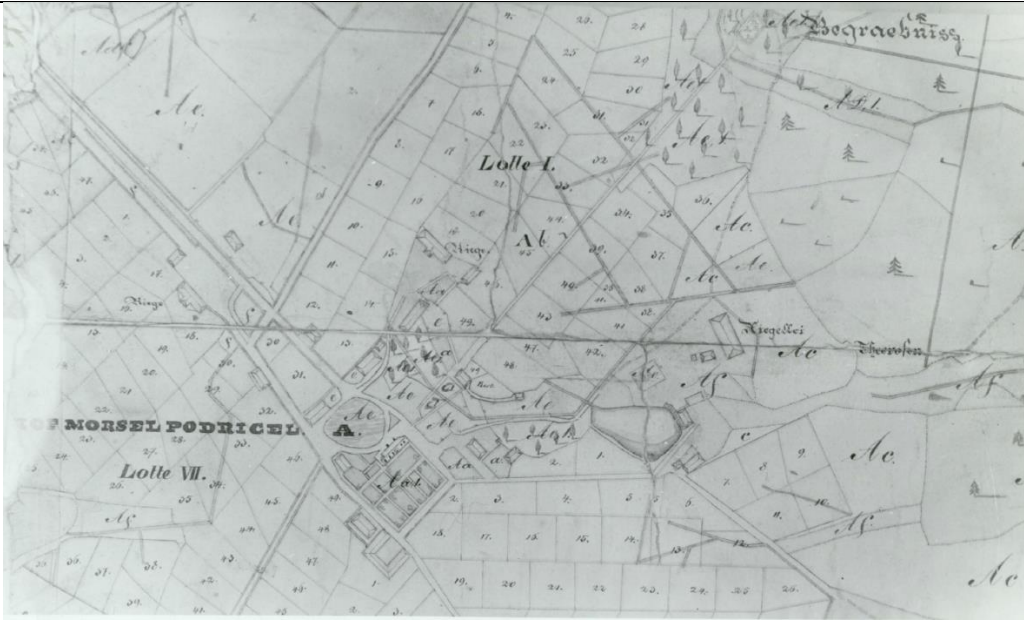
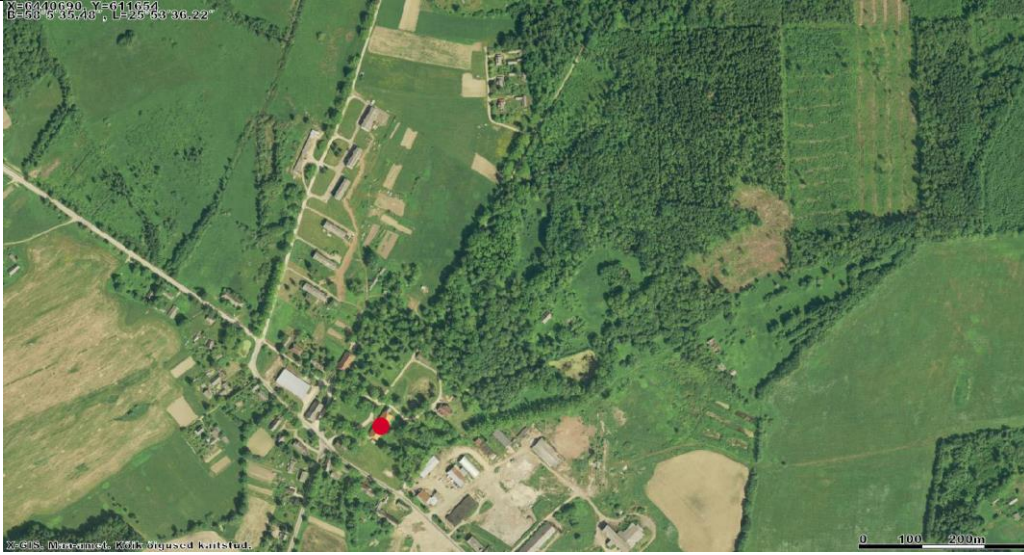
¹⁶¹ Generalcharte von dem im Dörptschen Kreise und Kirchspiele belegenen Privatgute Lunia. 1858. EAA.1442.1.282 leht 1

¹⁶² Maa-ameti kaardiserver. [www] <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis>

Pikkus	ca 340 m (Põvvatu-Luunja teelt mõisasüdameni)
Laius	ca 11 m
Terviklikkus ja üldine seisukord	üsna terviklik, ansamblipoolses osas tundub olevat uuem istutus
Seotus ansamblituumikuga	peaallee ei ole ansamblituumiku keskteljega samal joonel

Peaallee jätkuks võib pidada pärast ansamblituumikut kulgevat puuderida, mis suundub Põvvatu-Luunja (251) teele.

Riidaja

<p>Ajalooline kaart ¹⁶³</p>		
<p>Maa-ameti ortofoto ¹⁶⁴</p>		
<p>Analiis</p>	<p>Peaallee orientatsioon ilmakaarte suhtes</p>	<p>loode-kagu suunaline</p>
	<p>Tähelepanuväärsete objektide paiknemine pealleest lähtuvalt (vaadates mõisasüdame poolt)</p>	<p>-</p>
	<p>Objekt(id), millega peallee lõpeb</p>	<p>-</p>
	<p>Kuju</p>	<p>sirge</p>

¹⁶³ Riidaja mõis. Inventariseerimine. 1964. ERA.T-76.1.16468

¹⁶⁴ Maa-ameti kaardiserver. [www] <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis>

	Pikkus	ca 540 m
	Laius	ca 8 m
	Terviklikkus ja üldine seisukord	puuderead väga hõredad, pealtee on mõneti tajutav
	Seotus ansamblituumikuga	pealtee on ansamblituumiku keskteljega samal joonel ning viib peahoone ees asetsevale ringikujulisele esiväljakule

Ansamblituumikust kirde poole jääb Riidaja mõisa kabel, kuhu viib allee.

Lisa 5. Välitööde ankeetid

Parkide järjekord vastab peatükis 3 esitatud järjekorrale.

Park	Kuupäev	Allee olemasolu (+/-)	Allee pikkus (km)	Allee laius (m)	Puude istutusvahe (m)
MAARDU	08.04.14	+	0,53 (mõisani)	11,7 ja 19,8	6
Puuliigid	harilik saar (<i>Fraxinus excelsior</i>), harilik vaher (<i>Acer platanoides</i>), harilik tamm (<i>Quercus robur L.</i>)				
Puude põhiliigid	harilik saar (<i>Fraxinus excelsior</i>), harilik tamm (<i>Quercus robur L.</i>)				
Terviklikkus ja üldine seisukord (%)	40				
Loodusobjektid, maamärgid, allee lõpp	peaallee lõpp sulandub metsaga				
Muud märkused	väga võsastunud peaallee				

Park	Kuupäev	Allee olemasolu (+/-)	Allee pikkus (km)	Allee laius (m)	Puude istutusvahe (m)
KOIGI	08.04.14	+	0,45	13,9 keskmine 11,5	4
Puuliigid	harilik tamm (<i>Quercus robur L.</i>), pärnaliigid (<i>Tilia</i>), kaseliigid (<i>Betula</i>), harilik vaher (<i>Acer platanoides</i>), harilik saar (<i>Fraxinus excelsior</i>)				
Puude põhiliigid	harilik tamm (<i>Quercus robur L.</i>), pärnaliigid (<i>Tilia</i>)				
Terviklikkus ja üldine seisukord (%)	40 maanteepoolses osas 20 (maanteest mõisa poole ca 180 m ulatuses peaallee puud ainult ühel pool pealleed)				
Loodusobjektid, maamärgid, allee lõpp	peaallee lõpeb maanteega				
Muud märkused	ebaühtlane istutus (peaallee puud ei ole ühtlases reas, esinevad reavälised istutused)				

Park	Kuupäev	Allee olemasolu (+/-)	Allee pikkus (km)	Allee laius (m)	Puude istutusvahe (m)
PURDI	08.04.14	+	1,7	11,5	5,4
Puuliigid	pärnaliigid (<i>Tilia</i>), harilik vaher (<i>Acer platanoides</i>)				
Puude põhiliigid	pärnaliigid (<i>Tilia</i>), harilik vaher (<i>Acer platanoides</i>)				
Terviklikkus ja üldine seisukord (%)	100, välja arvatud 900 m pikkune lünk				
Loodusobjektid, maamärgid, allee lõpp	peaallee lõpeb maanteega, mille vahetus läheduses asuvad ka Purdi kabel ja mõisnike matmispaik ning Anna kirik ja kalmistu				
Muud märkused	peaallee puuderead on kabeli läheduses hõredamad; üldiselt on peaallee puude seas rohkelt murdunud tüvesid (puulatv)				

Park	Kuupäev	Allee olemasolu (+/-)	Allee pikkus (km)	Allee laius (m)	Puude istutusvahe (m)
SAARE	08.04.14	+	0,77	8,8 keskmise 8	6,3 3,1 1
Puuliigid	harilik tamm (<i>Quercus robur L.</i>), pärnaliigid (<i>Tilia</i>), harilik saar (<i>Fraxinus excelsior</i>)				
Puude põhiliigid	pärnaliigid (<i>Tilia</i>)				
Terviklikkus ja üldine seisukord (%)	90 – 100				
Loodusobjektid, maamärgid, allee lõpp	peaallee lõpeb järvega				
Muud märkused	lünk kohas, kus peaallee lõikub Jõgeva-Palamuse-Saare (137) teega; väga tihe istutus (kohati liiga tihe); peaallee järvepoolne osa on hõredam ning istutusvahe laiem				

Park	Kuupäev	Allee olemasolu (+/-)	Allee pikkus (km)	Allee laius (m)	Puude istutusvahe (m)
SUURE-LÄHTRU	09.04.14	+	0,46	10 8,6	4,1 3,1
Puuliigid	pärnaliigid (<i>Tilia</i>), harilik saar (<i>Fraxinus excelsior</i>), kaseliigid (<i>Betula</i>), harilik vaher (<i>Acer platanoides</i>)				
Puude põhiliigid	harilik saar (<i>Fraxinus excelsior</i>)				
Terviklikkus ja üldine seisukord (%)	70 – maanteest mõisa poole 330 m ulatuses 10-20				
Loodusobjektid, maamärgid, allee lõpp	lõpeb teega, edasi mets				
Muud märkused	puuderead on lünklikud (hoonete läheduses); võsastunud				

Park	Kuupäev	Allee olemasolu (+/-)	Allee pikkus (km)	Allee laius (m)	Puude istutusvahe (m)
SAGADI (1) peahoone ees asuv peallee (2) peahoone taga asuv peallee	10.04.14	+	(1) 0,89 (2) 1,15	(1) 7,4 (1) 16 (2) 14,5	(1) 7,8 (2) 8,5
Puuliigid	(1) pärnaliigid (<i>Tilia</i>), harilik saar (<i>Fraxinus excelsior</i>), kaseliigid (<i>Betula</i>) (2) harilik saar (<i>Fraxinus excelsior</i>), kuuseliigid (<i>Picea</i>), haavaliigid (<i>Populus</i>), kaseliigid (<i>Betula</i>), harilik tamm (<i>Quercus robur L.</i>)				
Puude põhiliigid	(1) pärnaliigid (<i>Tilia</i>) (2) harilik saar (<i>Fraxinus excelsior</i>)				
Terviklikkus ja üldine seisukord (%)	(1) 60-70 (2) 100 – üldiselt, 70 – Haljala-Käsmu (177) teest mõisa poole ca 440 m ulatuses				
Loodusobjektid, maamärgid, allee lõpp	mõlemad peallee osad lõpevad metsaga (sulanduvad metsa)				
Muud märkused	(1) nooremad puud ei ole istutatud vanadega samale joonele, vaid kaugemale, mis tingib peallee suurema laiuse; hoonete juures pealleepuude seas lüngad; ebaühtlane istutusvahe; puude halb seisukord (2) nooremad ja vanem istutus ei ole harmooniline; võsastunud pealleeosa; maanteepoolses osas lünk puudereas				

Park	Kuupäev	Allee olemasolu (+/-)	Allee pikkus (km)	Allee laius (m)	Puude istutusvahe (m)
VASTA	10.04.14	+	0,35	keskmise 8,5 14,2	4,2
Puuliigid	harilik hobukastan (<i>Aesculus hippocastanum</i>), kuuseliigid (<i>Picea</i>), pärnaliigid (<i>Tilia</i>), harilik saar (<i>Fraxinus excelsior</i>), harilik vaher (<i>Acer platanoides</i>)				
Puude põhiliigid	harilik saar (<i>Fraxinus excelsior</i>), harilik vaher (<i>Acer platanoides</i>)				
Terviklikkus ja üldine seisukord (%)	30-40				
Loodusobjektid, maamärgid, allee lõpp	sama tee, mida osaliselt ääristavad peaallepuud, viib Viru-Nigula kirikuni				
Muud märkused	peaallee on lünklik ja üldiselt hõre; Riidaja mõisapargi tiigiga sarnane tiik; peaallee pikkus – 220 m suuremast veekogust pargi piirdeaiani, 130 m piirdeaia sees				

Park	Kuupäev	Allee olemasolu (+/-)	Allee pikkus (km)	Allee laius (m)	Puude istutusvahe (m)
PALMSE	10.04.14	+	0,37	8,4	6,3
Puuliigid	pärnaliigid (<i>Tilia</i>)				
Puude põhiliigid	pärnaliigid (<i>Tilia</i>)				
Terviklikkus ja üldine seisukord (%)	20-30 10 - lõpuosa				
Loodusobjektid, maamärgid, allee lõpp	peaallee lõpust ca 100 m pärast okaspuude read ning tee viib metsa				
Muud märkused	puudereas on mõned lüngad, üldmulje võsastunud, puude seisund üsna halb				

Park	Kuupäev	Allee olemasolu (+/-)	Allee pikkus (km)	Allee laius (m)	Puude istutusvahe (m)
UUE-VARBLA	09.04.14	+	0,5	11,1	8,2
Puuliigid	pärnaliigid (<i>Tilia</i>), harilik saar (<i>Fraxinus excelsior</i>), harilik vaher (<i>Acer platanoides</i>)				
Puude põhiliigid	harilik saar (<i>Fraxinus excelsior</i>), harilik vaher (<i>Acer platanoides</i>)				
Terviklikkus ja üldine seisukord (%)	30				
Loodusobjektid, maamärgid, allee lõpp	peaallee läheb üle sõiduteeks				
Muud märkused	lünklik				

Park	Kuupäev	Allee olemasolu (+/-)	Allee pikkus (km)	Allee laius (m)	Puude istutusvahe (m)
KUUSIKU	09.04.14	+	0,37	12	6,6
Puuliigid	pärnaliigid (<i>Tilia</i>), harilik vaher (<i>Acer platanoides</i>)				
Puude põhiliigid	pärnaliigid (<i>Tilia</i>), harilik vaher (<i>Acer platanoides</i>)				
Terviklikkus ja üldine seisukord (%)	70-80				
Loodusobjektid, maamärgid, allee lõpp	peaallee lõpeb teede ristumiskohas				
Muud märkused	peaallee kaherealine (realaius 6,1 m); peaallee mõisapoolsemas osas hõredam; mõisa eest avanev vaade peaalleele kinni kasvanud				

Park	Kuupäev	Allee olemasolu (+/-)	Allee pikkus (km)	Allee laius (m)	Puude istutusvahe (m)
VANA-VIGALA	09.04.14	+	1,9	11,8	9,4 3,5
Puuliigid	remmelgaliigid (<i>Salix</i>), pärnaliigid (<i>Tilia</i>), harilik saar (<i>Fraxinus excelsior</i>), harilik tamm (<i>Quercus robur L.</i>), Euroopa lehis (<i>Larix decidua</i>), kuuseliigid (<i>Picea</i>)				
Puude põhiliigid	Euroopa lehis (<i>Larix decidua</i>), harilik tamm (<i>Quercus robur L.</i>)				
Terviklikkus ja üldine seisukord (%)	100 60-80 - mõisapoolne osa				
Loodusobjektid, maamärgid, allee lõpp	sulandub metsaga				
Muud märkused	tammedest koosnev peallee osa kasvab mõisapoolses peallee osas; lehisest koosnev peallee osa on peallee alguses (suundudes mõisa poole); mõisa poolt liikudes on ca 530 m ulatuses allee hõre; mõisa esiväljakule viib 70 m pikkune väike allee (peahoone poole vaadates allee parempoolne osa 90 % ja vasakpoolne osa 30-40 %)				

Park	Kuupäev	Allee olemasolu (+/-)	Allee pikkus (km)	Allee laius (m)	Puude istutusvahe (m)
ABJA	07.04.14	+	1,3	8,3	10,5 9,7 5,6 4,6
Puuliigid	pärnaliigid (<i>Tilia</i>), harilik vaher (<i>Acer platanoides</i>), harilik tamm (<i>Quercus robur L.</i>)				
Puude põhiliigid	harilik vaher (<i>Acer platanoides</i>)				
Terviklikkus ja üldine seisukord (%)	60				
Loodusobjektid, maamärgid, allee lõpp	tee viib edasi hooneni				
Muud märkused	munakivisillutisega pealleetee; puude istutusvahe korrapäratu				

Park	Kuupäev	Allee olemasolu (+/-)	Allee pikkus (km)	Allee laius (m)	Puude istutusvahe (m)
ÕISU	07.04.14	+	1,4	11,2 7,8 keskmine 8,9	9,4 7,9 keskmine 8,7
Puuliigid	harilik tamm (<i>Quercus robur L.</i>)				
Puude põhiliigid	harilik tamm (<i>Quercus robur L.</i>)				
Terviklikkus ja üldine seisukord (%)	80-90				
Loodusobjektid, maamärgid, allee lõpp	sulandub ümbritseva loodusmaastikuga				
Muud märkused	peaallee kitseneb mõisa suunas; korrapärane istutusvahe; üldiselt terviklik, välja arvatud mõned lüngad (teedeehitus)				

Park	Kuupäev	Allee olemasolu (+/-)	Allee pikkus (km)	Allee laius (m)	Puude istutusvahe (m)
LUUNJA (1) mõisa poole viiv allee (2) mõisa juurest jätkuv allee	08.04.14	+	(1) 0,35 (2) 0,1	(1) 7,5 (2) 9,8	(1) 6 (1) 11,4 (2) 6,6 (2) keskmine 7,8
Puuliigid	pärnaliigid (<i>Tilia</i>), haavaliigid (<i>Populus</i>), harilik vaher (<i>Acer platanoides</i>)				
Puude põhiliigid	harilik pärn (<i>Tilia cordata</i>)				
Terviklikkus ja üldine seisukord (%)	80 60 - lühem osa				
Loodusobjektid, maamärgid, allee lõpp	lõpeb teega (mõlemas otsas)				
Muud märkused	juhul, kui peaalleeks arvata kogu kaarjas teelõik maanteest maanteeni, siis on pikkuseks 700 meetrit, millest 250 m on tühik (hoonete juures)				

Park	Kuupäev	Allee olemasolu (+/-)	Allee pikkus (km)	Allee laius (m)	Puude istutusvahe (m)
RIIDAJA	07.04.14	+	0,15	9,7	9
Puuliigid	harilik vaher (<i>Acer platanoides</i>), harilik saar (<i>Fraxinus excelsior</i>), Euroopa lehis (<i>Larix decidua</i>)				
Puude põhiliigid	harilik vaher (<i>Acer platanoides</i>)				
Terviklikkus ja üldine seisukord (%)	20				
Loodusobjektid, maamärgid, allee lõpp	lõpeb teega				
Muud märkused	üsna hääbunud peaallee				